

Kansallisen ikäohjelman vuosien 2020–2023 loppuraportti

Valtioneuvoston julkaisu 2023:54

Kansallisen ikäohjelman vuosien 2020–2023 loppuraportti

Valtioneuvosto Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

Sosiaali- ja terveysministeriö

CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-676-1

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kansallisen ikäohjelman vuosien 2020–2023 loppuraportti

Valtioneuvoston julkaisu 2023:54

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Valtioneuvosto

Kieli suomi

Sivumäärä

83

Tiivistelmä

Väestön vanhenemiseen varautumiseksi vuonna 2020 laadittiin Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi. Toimeenpanon ensimmäinen kausi on toteutettu juuri päättyneellä hallituskaudella. Joulukuussa 2022 valtioneuvosto hyväksyi ikäohjelman periaatepäätöksen ohjelmakauden loppua varten. Ikäohjelmassa määritellään yhteinen suunta ja keinot, joiden avulla asioita tarkastellaan poikkihallinnollisesti ja yli vaalikausien.

Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteina on suunnata ennaltaehkäiseviä ja toimintakykyä parantavia toimia iäkkäälle väestölle ja riskiryhmille, vahvistaa ikääntyvien työikäisten toimintakykyä ja pidentää työuria, lisätä ja mahdollistaa vapaaehtoistoimintaa, varmistaa iäkkäiden palvelujen yhdenvertaisuus, tehokkaampi koordinaatio ja taloudellinen kestävyys, lisätä asumisen ja asuinympäristöjen ikäystävällisyyttä ja nostaa esille suomalaista ikäteknologian kehittämistä ja hyödyntämistä.

Vuosien 2020–2023 vaikuttavuustavoitteita konkretisoidaan toimenpideohjelmalla, jota toteutetaan poikkihallinnollisena yhteistyönä. Toimenpideohjelma sisältää yhteensä 17 ohjelmaa tai hanketta, sisältäen useita alahankkeita. Hankeaika jatkuu 12 hankkeella vuoden 2023 loppuun asti.

Tässä loppuraportissa esitellään vuosien 2020–2023 ikäohjelmaan sisältyvät toimenpiteet ja toiminnan arviointi, ulkopuolisen tahon tekemä vaikuttavuuden arviointi ja kehittämissuosituksen sekä yhteenveto ja päätelmät.

Asiasanat ikäohjelma, poikkihallinnollinen, ikääntyminen, vaikuttavuustavoitteet, toimenpiteet

ISBN PDF 978-952-383-676-1

ISSN PDF

2490-0966

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-676-1>

Slutrapport för det nationella åldersprogrammet för 2020–2023

Statsrådets publikationer 2023:54**Utgivare** Statsrådet**Utarbetad av** Statsrådet**Språk** finska**Sidantal**

83

Referat

Befolkningen blir äldre, och i syfte att förbereda samhället för detta utarbetades 2020 ett nationellt åldersprogram fram till 2030: För ett ålderskunnigt Finland. Den första genomförandeperioden har genomförts under den regeringsperiod som precis avslutades. I december 2022 godkände statsrådet principbeslutet om åldersprogrammet för slutet av programperioden. Det nationella åldersprogrammet innehåller gemensamma riktlinjer och metoder för hur utmaningarna kan hanteras tväradministrativt och över valperioderna.

Till de centrala effektmålen för åldersprogrammet hör att rikta in förebyggande åtgärder och åtgärder som förbättrar funktionsförmågan på den äldre befolkningen och riskgrupperna, förlänga funktionsförmågan och arbetskarriärerna bland äldre i arbetsför ålder i synnerhet inom social- och hälsovården, öka och möjliggöra frivilligarbete, säkerställa likabehandling, effektivare samordning och ekonomisk hållbarhet inom äldreomsorgen, öka äldreanpassningen i boendet och boendemiljöerna och lyfta fram utvecklingen och utnyttjandet av finländsk teknik för äldre.

Effektmålen för 2020–2023 konkretiseras med åtgärdsprogrammet som genomförs som tväradministrativt samarbete. Åtgärdsprogrammet innehåller totalt 17 program eller projekt, och de innehåller flera delprojekt. Projektiden fortsätter med 12 projekt fram till slutet av 2023.

I denna slutrapport presenteras de åtgärder som ingår i åldersprogrammet 2020–2023, en utvärdering av verksamheten, en utvärdering av effektivitet som har genomförts av en tredje part och utvecklingsrekommendationer samt en sammanfattning och slutsatser.

Nyckelord åldersprogram, tväradministrativt, åldrande, effektmål, åtgärder**ISBN PDF** 978-952-383-676-1**ISSN PDF**

2490-0966

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-676-1>

Final report on the National Programme on Ageing covering the years 2020–2023

Publications of the Finnish Government 2023:54**Publisher** Finnish Government**Group author** Finnish Government**Language** Finnish**Pages**

83

Abstract

The National Programme on Ageing 2030 – For an age-competent Finland was prepared in 2020 to prepare for population ageing. The first phase of programme implementation was completed during the government term that just ended. In December 2022, the Government adopted a resolution on the Programme on Ageing for the end of the programming period. The Programme sets out a common direction and a set of approaches for examining matters across administrative branches and beyond parliamentary terms.

The key impact objectives of the Programme on Ageing are to target preventive and functional capacity-building measures at older people and risk groups; to strengthen the functional capacity of older working-age people and to prolong working careers; to increase and enable voluntary work; to ensure the equality, more efficient coordination and economic sustainability of services for older people; to make housing and residential environments more age-friendly; and to highlight the development and utilisation of Finnish technology for ageing.

The impact objectives for 2020–2023 are presented in more concrete terms in an action plan that is implemented through intersectoral cooperation. The action plan contains a total of 17 programmes or projects, including a number of subprojects. For 12 projects, the project period continues until the end of 2023.

This final report presents the measures and assessment of activities included in the Programme on Ageing for the years 2020–2023 and the impact assessment and development recommendations made by an external party, along with a summary and conclusions.

Keywords Programme on Ageing, intersectoral, ageing, impact objectives, measures**ISBN PDF** 978-952-383-676-1**ISSN PDF**

2490-0966

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-676-1>

Sisältö

1	Johdanto	8
2	Tausta ja toimeenpano	10
3	Toimenpiteet ja toiminnan arviointi	12
3.1	Ikääntyvien työikäisten työkyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet	12
3.1.1	Henkilöstön saatavuuden ja alan vetovoimaisuuden turvaaminen iäkkäiden palveluissa (Hyvä veto).....	13
3.1.1.1	Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvä veto -hanke.....	13
3.1.1.2	Työterveyslaitoksen Hyvä veto -hanke	14
3.1.2	Työvoimatarpeiden ennakkoinnin laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi uudenlaisen ennakkoinnin toimintamallin kehittäminen.....	17
3.2	Ikäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään.....	19
3.2.1	Ikäystävällisyyden lisääminen joukkoliikenteen digipalveluissa	20
3.2.2	Ikiliikkuja hankekokonaisuus ikäihmisten liikkumisen lisäämiseksi	21
3.2.3	Kansallinen muistipalvelupolkumalli -hanke –muistisairauksien varhaisen toteamisen kansallisen mallin kehittäminen osaksi sosiaali- ja terveyspalveluja	25
3.2.4	Ikääntyneiden mielen hyvinvoinnin nykytila Suomessa.....	28
3.2.5	Vireyttä seniorivuosiin- ikääntyneiden ruokasuositukset käytäntöön	29
3.2.6	Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille.....	31
3.2.7	Selvitys ikäihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta	34
3.2.8	Koronapandemiaan liittyvä selvitys ikäihmisten digitaidoista ja medialukutaidosta, resilienssistä ja yksinäisyydestä/ yhteisöllisyyden puutteesta	35
3.3	Teknologia on lisännyt hyvinvointia	36
3.3.1	Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille (KATI) -ohjelma vuosina 2020–2023	36
3.3.2	Monialaisen palvelutarpeen ennakointi tekoälyn avulla – kansallinen kehittämisspilotti ikäihmisten asiakasryhmää koskien (MAITE).....	43
3.3.3	Kotibotti-selvitys: puhebottien mahdollisuudet ikääntyvien digitaalisissa palveluissa	45
3.4	Yhä useampi osallistuu vapaaehtoistoimintaan ja sen tekemistä tuetaan ikääntyvässä yhteiskunnassa	47
3.4.1	Vapaa! – Fri! -hanke vapaaehtoistoiminnan aseman vakiinnuttamiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa	47
3.5	Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä.....	50
3.5.1	Kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden kehittämishankkeet Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelmassa	50

3.6	Palvelut toteutetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla	56
3.6.1	Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA).....	56
3.6.1.1	Pysyvä koti – muuttuvat palvelut	57
3.6.1.2	Tutussa Kodissa – Yksilöllistä yhteisöllisyyttä	61
3.6.1.3	Yhteisöllinen asuminen	63
3.6.1.4	JOPASI-hanke.....	66
4	Vaikuttavuuden arviointi	69
4.1	Vaikuttavuuden arvioinnin viitekehys	69
4.2	Yhteenvedo arvioinnista vaikuttavuustavoitteittain	69
4.2.1	Ikääntyvien työikäisten toimintakyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet.....	69
4.2.2	lääkät ovat toimintakykyisiä pidempään.....	70
4.2.3	Teknologia on lisännyt hyvinvointia.....	70
4.2.4	Yhä useampi osallistuu vapaaehtoistoimintaan ja sen tekemistä tuetaan ikääntyvässä yhteiskunnassa	71
4.2.5	Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä	72
4.2.6	Palvelut tuotetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla	73
4.3	Yhteiskunnallinen merkitys ja vaikuttavuus.....	74
4.4	Kehittämissuosituksiset	75
5	Yhteenvedo ja päätelmät	79
Liite	81

1 Johdanto

Suomen väestörakenne muuttuu nopeasti. Väestöennusteiden mukaan ainoa kasvava ikäluokka on yli 75-vuotiaat. Väestön ikärakenteen muuttuminen vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan toimijoihin ja toimintoihin. Siihen varautuminen on yksi keskeisimpiä tämän hetken ja lähitulevaisuuden yhteiskunnallisia kysymyksiä. Ratkaisuja tarvitaan pian, sillä ikärakenteen muutos on nopeaa. Haasteet ovat monimutkaisia ja vaativat pitkäjänteistä kehittämistä, tavoitteiden asettamista ja niiden toteutumisen seuraamista.

Tämä vuosikymmen on maailman terveysjärjestön WHO:n julistama terveen ikääntymisen vuosikymmen. Tervettä ja hyvää ikääntymistä edistetään läpi elämänkulun panostamalla terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistäviin toimiin, koulutukseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Yhteiskunnallisilla päätöksillä luodaan ikääntymisen tulevaisuutta ja mahdollisuuksia arvokkaaseen ja hyvään vanhenemiseen.

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa linjattiin, että väestön ikääntymiseen ja siitä seuraavaan yhteiskunnalliseen muutokseen varautumiseksi laaditaan poikkihallinnollinen ikäohjelma. Tehtävää varten nimettiin asiantuntijaryhmä, joka tuotti yhteistyössä eri ministeriöiden, kuntien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa vuonna 2020 julkaistun Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030 – Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi -ohjelman. Joulukuussa 2022 valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen ikäohjelman jatkotavoitteista ja keinoista vuoteen 2030.

Ikäohjelmassa on asetettu pitkän aikavälin vaikuttavuustavoitteet vuoteen 2030 asti. Vaikuttavuustavoitteilla kannustetaan toimintakykyiseen ikääntymiseen, henkilöstön hyvään työkykyyn sekä taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä palvelujärjestelmän rakentamiseen. Vaikuttavuustavoitteet tähtäävät myös asuntojen ja asuinympäristöjen ikäystävällisyyteen, ikäteknologian hyödyntämiseen ja vapaaehtoistoiminnan vahvistamiseen yhteiskunnassamme. Tavoitteita asetettaessa on pyritty siihen, että niiden toteutuminen on mahdollista seurata ja arvioida. Ikäohjelma sisältää vahvan ajatuksen kehittävän arvioinnin hyödyntämisestä osana toteutusta.

Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteiden toteutumiseksi vuosille 2020–2023 määriteltiin joukko erilaisia toimenpiteitä, joille nimettiin vastuutahot ja rahoitusraamit. Tämän loppuraportin tarkoituksena on tuoda esille ja arvioida tavoitteiden ja vuosien 2020–2023 toteutettujen toimenpiteiden toimivuutta, jotta ohjelmaa voidaan tarvittaessa sopeuttaa ja

toimenpiteitä kehittää niin, että tavoitteiden täyttyminen pitkällä tähtäimellä on mahdollista. Lisäksi loppuraportin tarkoituksena on esitellä ehdotuksia ja kehittämissuosituksia jatkotoimeenpanoa varten.

2 Tausta ja toimeenpano

Ikäohjelman valmistelu aloitettiin vuonna 2018 virkatyönä sidosryhmiä osallistaen. Alkuun hahmotetun tilannekuvan perusteella tehtiin kysely alan keskeisille toimijoille, jonka perusteella luotiin keskeiset linjaukset ja edelleen vaikuttavuustavoitteet. Toimintasuunnitelma hallituskaudella 2020–2023 toteutettaville toimenpiteille työstettiin vuonna 2020 perustetussa poikkihallinnollisessa ikäohjelmaryhmässä, johon osallistui sosiaali- ja terveysministeriö (STM), opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö (YM), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) sekä Suomen Kuntaliitto.

Ikäohjelma rakentuu kuudesta vaikuttavuustavoitteesta:

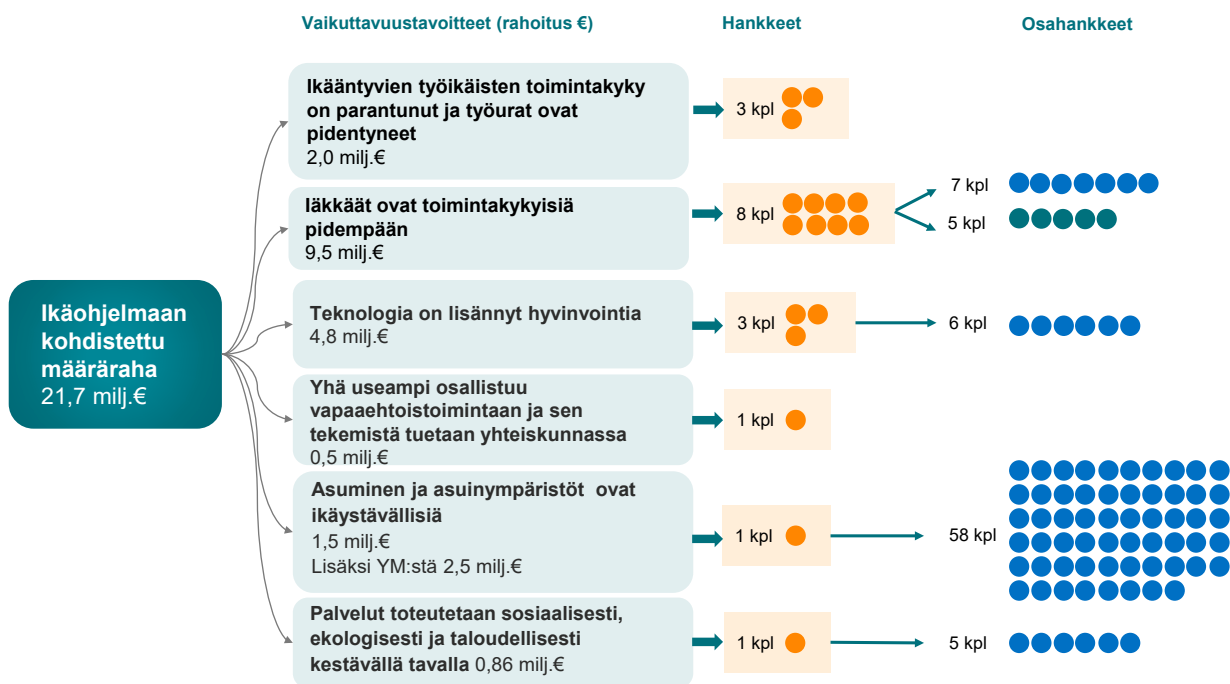
1. Ikääntyvien työkäisten työkyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet, erityisesti ikäihmisten palveluissa
2. Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään
3. Yhä useampi osallistuu vapaaehtoistoimintaan ja sen tekemistä tuetaan ikääntyvässä yhteiskunnassa
4. Teknologia on lisännyt hyvinvointia
5. Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä
6. Palvelut toteutetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla

Ikäohjelman toimeenpanon aikana valmisteltiin valtioneuvoston periaatepäätös ikäohjelman jatkotavoitteista ja keinoista vuoteen 2030. Periaatepäätöksen lähtökohtana on, että toimet väestön ikääntymiseen varautumiseksi tähtäävät asetettujen vaikuttavuustavoitteiden toteuttamiseen. Hallituskausittain laaditaan toimeenpanosuunnitelma, jossa määritellään tavoitteet ja tarvittavat toimenpiteet sekä arvioidaan niiden toteutumista suhteessa pitkän aikavälin tavoitteisiin. Toimenpiteet täydentyvät hallituskauden aikana.

Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteiden mukaiset toimenpiteet vuosina 2020–2023 kohdentuivat vapaaehtoistoiminnan tukemiseen, teknologian käyttöönoton suunnitteluun ikääntyneiden palveluissa, asumisen ja asuinympäristöjen kehittämiseen, iäkkäiden toimintakykyyn sekä iäkkäiden palvelujen kehittämiseen sekä henkilöstön hyvinvointiin ja saatavuuteen liittyviin hankkeisiin. Osa toimenpiteistä toteutettiin vuosina 2020–2022 osana Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelmaa.

Ikäohjelman määräraha vuosille 2020–2023 oli yhteensä 15 miljoonaa euroa. Määrärahat saatiin käyttöön vuosittain: vuonna 2020 5 milj. euroa; vuonna 2021 5 milj. euroa; ja vuonna 2022 5 milj. euroa. Tämän lisäksi eri vastuuministeriöt kohdensivat muuta rahoitusta toteuttamilleen toimenpiteille. Kuviossa 1 on esitetty hankkeiden ja osahankkeiden määrät kunkin vaikuttavuustavoitteen alla sekä vaikuttavuustavoitteisiin allokoitu rahoitus. Rahoituksen kohdalla on huomioitava, että mukaan on laskettu suoran ikäohjelma- rahoituksen lisäksi myös vastuuministeriöiden allokoimat lisäresurssit. Hankkeiden oman rahoituksen prosentuaalinen osuus vaihtelee, eikä ikäohjelma ole velvoittanut kaikilta hankkeilta omaa rahoitusta. Alueille suunnatuissa valtionavustushankkeista (esim. JOPA- ja KATI- hankkeet sekä YM:n rahoittamat hakkeet) on vaadittu omaa rahoitusta.

Kuvio 1. Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteet, hankkeiden määrä ja rahoitus

Ikäohjelman poliittisesta ohjauksesta on vastannut sote-ministeriryhmä. Ikäohjelman toteutuksen seurannasta ovat vastanneet sosiaali- ja terveysministeriön asettama ohjausryhmä ja toimeenpanoryhmä. Sosiaali- ja terveysministeriöön on palkattu ikäohjelman projektipäällikkö vuosille 2020–2023. Lisäksi ikäohjelman toimeenpanon tueksi otettiin käyttöön paneelirakenne, jonka tarkoituksena oli osallistaa eri sektoreiden toimijoita ikäohjelmatyöhön. Rakenne muodostui henkilöstöpaneelista, järjestö- ja senioriasiantuntija-paneelista, kuntien vanhustyön johdon verkostosta ja tieteellisestä neuvostosta.

3 Toimenpiteet ja toiminnan arviointi

Luvussa kolme esitellään vuosien 2020–2023 aikana ikäohjelmassa tehtyjä toimenpiteitä ja kehitettyjä toimintamalleja sekä toiminnan arviointia. Osa ohjelmista ja hankkeista jatkuu vielä vuoden 2023 loppuun asti. Tämän luvun tiedot pohjautuvat raportteihin, jotka eri hankkeiden ja ohjelmien vastuuhenkilöt toimittivat tammi-helmikuun 2023 aikana. Toimenpiteet on jaoteltu ohjelmien ja hankkeiden tavoitteiden mukaisesti eri ikäohjelman vaikuttavuustavoitteiden alle.

3.1 Ikääntyvien työikäisten työkyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet

Ikääntyvien työikäisten työkyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet –vaikuttavuustavoitteen päämääränä on vuoteen 2030 mennessä varmistaa, että ikääntymiseen varautuminen aloitetaan keski-iässä ja sitä jatketaan eläkkeelle siirryttäessä (sekä omana että yhteiskunnan toimintana). Tämä edellyttää, että on olemassa erilaisia ratkaisuja ja joustoja, joilla varmistetaan entistä pidemmät työurat ja ehkäistään ikäsyrijintää työelämässä. Lisäksi on varmistettava, että ikäihmisten palveluissa työskentelevän henkilöstön osaamista ja jaksamista sekä alan vetovoimaa on parannettu.

Vaikuttavuustavoitteen alla on kaksi hanketta, jotka ovat toiminta-alueeltaan valtakunnallisia.

1. Henkilöstön saatavuuden ja alan vetovoimaisuuden turvaaminen iäkkäiden palveluissa (Hyvä veto)
2. Työvoimatarpeiden ennakoinnin toimintamalli

3.1.1 Henkilöstön saatavuuden ja alan vetovoimaisuuden turvaaminen iäkkäiden palveluissa (Hyvä veto)

Henkilöstön saatavuuden ja alan vetovoimaisuuden turvaaminen iäkkäiden palveluissa (Hyvä veto) -hankkeella kehitetään iäkkäiden palveluissa työskentelyn vetovoimaisuutta, parannetaan työhyvinvointia ja työkykyä sekä pyritään pidentämään työuria. Hanketta on toteutettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja Työterveyslaitoksella sekä yhteistyössä että erikseen.

3.1.1.1 Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvä veto -hanke

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvä veto -hankkeen tarkoituksena on parantaa ikäihmisten palveluiden laatua ja henkilöstön hyvinvointia. Hanke päättyy 31.12.2023.

Tavoitteina on

1. Tuottaa kirjallisuuskatsaus siitä, miten vanhuspalveluja on kehitetty ja miten niissä on otettu huomioon henkilöstönäkökulma
2. Tuottaa tietoa siitä, mitkä tekijät päivittäisessä työssä kuormittavat henkilöstöä

Tarkastelu perustuu toteutettuun aikamittaukseen, jossa selvitettiin, miten henkilöstön työaika jakautuu ja kuinka paljon erikuntoiset asiakkaat saavat työntekijöiden aikaa. Tässä yhteydessä toteutettiin lyhyt henkilöstökysely, Firstbeat-mittauksia (sydämen sykeväli-vaihtelu), tehtiin laadullinen kysely henkilöstölle, jossa selvitettiin kokemuksia työviikon aikana, haastateltiin esihenkilöitä ja kerättiin yksiköistä tietoa organisaatiokyselyllä.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Kirjallisuuskatsaus osoitti, että ikäihmisten palveluja on kehitetty useissa hankkeissa, mutta henkilöstön hyvinvointiin liittyvät hankkeet ovat olleet suhteellisen pieniä ja hajanaisia ja niiden arviointi on ollut puutteellista. Laajempiin toimintamalleihin liittyvä kehittäminen on keskittynyt ensinnäkin asiakasohjaukseen. Toiseksi on kehitetty tarvepohjaista toimintamallia, jossa osa henkilöstä työskentelee ns. resurssipoolissa, jolla tasataan tiimien kuormitusta. Mallilla on pystytty lisäämään asiakasaikaa, parantamaan tuottavuutta sekä vähentämään sijaisten tarvetta. Toinen laajempi malli on itseohjautuvan tiimityön malli, josta on pääosin hyviä kokemuksia hoidon laadun ja henkilöstön hyvinvoinnin suhteen. Yhtenä esteenä mallin toteutukselle on arvioitu olevan toiminnanohjausjärjestelmä, joka rajoittaa tiimien vaikutusmahdollisuuksia sekä johtamisjärjestelmän muuttumattomuus. Kolmas laajempi teema on ollut kotona asumista tukevan teknologian kehittäminen ja digitaitojen kehittäminen.

Työajan käyttöön pohjautuvien analyysien mukaan pitkä asiakasaika kuormitti henkilöstöä. Tiimityön itsenäisyydellä on selkeästi merkitystä henkilöstön hyvinvoinnille, samoin hoidon jatkuvuudelle (kohtuullinen määrä eri asiakkaita viikon aikana). Tämän lisäksi koettu kiire, epäselvät tai ristiriitaiset tavoitteet sekä päivärytmiä sotkevat tapahtumat kuormittavat työntekijöitä.

Laadulliset aineistot osoittivat, että kiire ja henkilöstöpula ovat keskeisiä kuormitusta aiheuttavia tekijöitä, jotka vaikuttavat myös hoidon laatuun. Nämä tekijät vaihtelevat kuitenkin voimakkaasti yksiköiden välillä, eikä julkisuuden negatiivinen tilannekuva pidä täysin paikkaansa. Kaikkialla ei ole erityisen kiireistä eikä henkilöstöpulaa. Sijaisten saaminen kuluttaa esimiesten aikaa ja sijaisten käyttö on ongelmallista, koska se tuottaa lisää kuormitusta vakinaiselle henkilöstölle. Toiminnanohjausjärjestelmiä pidetään toisaalta hyödyllisinä, mutta ne tuottavat myös ongelmia.

Arviointi ja johtopäätökset

Henkilöstön hyvinvointiin liittyvää kehittämistä on toteutettu pitkälti organisaatiolähtöisissä hankkeissa, joiden vaikutuksia on arvioitu lähinnä laadullisesti. Organisaatiolähtöinen kehittäminen on merkityksellistä, mutta ongelmana on, että kehittämisen kohteet vaihtelevat ja selkeää arviointia siitä, mikä vähentää kuormitusta, on vaikea saada.

Toiminnanohjausjärjestelmiä pidetään toisaalta hyödyllisinä, mutta ne tuottavat myös ongelmia. Olisikin keskeistä, että toiminnanohjausjärjestelmiä käytettäisiin niin, että työnjakaja tuntee riittävän hyvin tiimien arkitodellisuuden, järjestelmä jakaisi käyn-tejä vain lähinnä tiimin omien asiakkaiden keskuudessa ja järjestelmän tuottamia listoja olisi helppo korjata tarvittaessa. Itseohjautuvien tiimien ja toiminnanohjausjärjestelmien yhteensovittamista tulisi tutkia ja kehittää toiminnanohjausjärjestelmiä enemmän henkilöstön näkökulmasta ja tiimityö huomioon ottaen. Tiimien tulisi olla kohtuullisen kokoisia, jotta voidaan varmistaa hoidon jatkuvuus. Vaikka asiakasajan tulisi olla suuri osa työpäivästä, olisi otettava huomioon, että työn tekeminen vaatii myös muita toimintoja ja niihin on varattava riittävästi aikaa. Käyntilistojen tulisi olla realistisia, jotta mm. matkat ja pysäköinti tai tarvittavien tavaroiden keräily on mahdollista.

3.1.1.2 Työterveyslaitoksen Hyvä veto -hanke

Työterveyslaitoksen Hyvä veto -hanke toteutetaan alueellisilla monitoimijaisilla kehittämishankkeilla hyödyntäen olemassa olevaa tutkimustietoa ja tutkimustyöllä, joka hyödynsi määrällistä ja laadullista tutkimusotetta. Hanke päättyi 31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Tuottaa Mitä kuuluu -työhyvinvointitiedot kussakin osallistuvassa yksikössä sekä aineistosta tehtyjen lisäanalyysien tulokset kehittämistoiminnan lähtökohdaksi. Tämä auttaa kohdentamaan kehittämistyön keskeisimpiin työkykyyn ja työhyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin.
2. Toteuttaa yhteiskehittämisenä työhyvinvointia parantavaa kehittämistoimintaa soteorganisaatioissa, tuottaa kehittämistyön ja sen arviointiprosessin tuloksena levitettävä Hyvä-veto -toimintamalli avuksi kehitettäessä henkilöstön hyvinvointia ja alan vetovoimaisuutta. Kuvata ja levittää hankkeissa havaittuja hyviä käytäntöjä.
3. Tuottaa laajempaa tutkimustietoa ja analyyskejä sekä asiakastasolta että henkilöstön hyvinvoinnista ja niiden välisistä yhteyksistä palveluntuottajille, järjestäjille ja kansallisen päätöksenteon tueksi.
4. Nostaa eettinen kuormitus osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua.
5. Luoda Hyvä veto- toimintamalli, joka koostuu hankkeen kuluessa organisaatioiden kanssa yhdessä kehitetyistä hyvistä käytännöistä liittyen eettiseen organisaatiokulttuuriin, valmentavaan johtamiseen sekä nuorten ja kokeneiden yhteistyöhön. Hyvä veto -toimintamallia voidaan levittää laajasti iäkkäiden palveluiden työyksiköihin.
6. Tuottaa laajemmin suomalaisessa työelämässä ja ammatillisessa koulutuksessa hyödynnettäviä suosituksia ja käytäntöjä ja oppaita (esim. opas vanhuspalveluiden hyvien käytäntöjen arviointiin ja levittämiseen).
7. Tuottaa alalle opiskelevien opetukseen verkko-opetusmateriaalia yhteiskehittäen koulutustahojen kanssa yhdessä tarkennettavista aiheista, jotka voivat liittyä esimerkiksi itseohjautuvuuden vahvistamiseen, tiimityötaitojen ja johtamisen tukemiseen sekä vähentämään vanhuspalveluissa työskentelevien keskeisimpiä työn psykososiaalisia kuormitustekijöitä.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Hyvä veto -hanke tuotti tilannekuvan iäkkäiden palvelujen henkilöstön työhyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä toimintamallin kehittämiseksi. Hankkeessa kehitettiin Vanhustyön vatupassi -malli, joka on verkko-oppimismateriaali iäkkäiden palvelujen esihenkilöille ja heidän työyhteisöilleen. Vanhustyön vatupassi -malli pohjautuu 22 000 soteammattilaisen Mitä kuuluu? -työhyvinvointikyselyn tuloksiin, 200 soteammattilaiselta ja 50 työpajasta kerättyihin tietoihin ja niissä toteutettuihin kehittämiskokeiluihin sekä pilotointiin osallistuneiden yli 100 vanhustyön ammattilaisen ja asiantuntijan kommentteihin.

www.ttl.fi/vanhustyon-vatupassi

Vanhustyön vatupassi -mallin tavoitteena on vähentää eettistä kuormitusta ja rakentaa eettistä työkuultuuria. Malli sisältää konkreettisia ja vanhustyön arjessa toimivia ratkaisuja ja työkaluja. Maksuton verkkosisältö Työterveyslaitoksen sivustolla antaa esihenkilöille ja heidän työyhteisöilleen 1. Perustiedot eettisestä kuormituksesta, sen synnystä ja seurauksista, 2. Keinoja käsitellä ja parantaa työyksikön eettisen kuormituksen nykytilannetta ja 3. Välineitä kasvattaa työyksikön eettistä osaamista ja rakentaa eettistä työkuultuuria. Vanhustyön vatupassin tavoitteena on keskusteleva, kehittävä ja hyvinvoiva työyhteisö (Kuvio 2). Vanhustyön vatupassi -mallia levitetään mittavalla mediakampanjalla kevään 2023 aikana. Malli julkaistiin tammikuun lopussa ja lisäksi järjestetään kolme lisäwebinaaria (helmi-huhtikuu 2023).

Hanke julkaisi syyskuussa sosiaali- ja terveydenhuollon päättäjille sekä iäkkäiden palveluiden johtajille ja esihenkilöille suunnatun [politiikkasuosituksen](#): Vanhustyön eettinen kuormitus vähenee panostamalla työhyvinvointiin. Suositus on tiivistetty seitsemään kohtaan:

1. Liitetään eettisen kuormituksen arviointi ja hallinta osaksi vanhustyön omavalvontaa
2. Kehitetään vanhustyön työhyvinvointia tietoon perustuen
3. Luodaan eettiset periaatteet ja toimintakäytänteet työpaikoille
4. Varataan aikaa työn ja työhyvinvoinnin kehittämiseksi
5. Varmistetaan merkityksellisen työn edellytykset
6. Lisätään vanhustyön työntekijöiden ja johdon eettistä osaamista
7. Tuodaan esille vanhustyön onnistumiset ja myönteiset näkökulmat

Politiikkasuosituksesta viestittiin medialle, kohderyhmän avainhenkilöille, verkostoille ja laajasti Työterveyslaitoksen eri viestintäkanavissa.

Hyvä veto -hankkeen toteutukseen osallistuivat kolme ammattikorkeakoulua: Karelia, XAMK ja LAB. Ammattikorkeakoulujen henkilöstö ja opiskelijat vastasivat tai olivat toteuttamassa joitain kehittämistyöpajoja oman alueensa sote-organisaation vanhustyön yksiköissä. Opetushenkilöstö osallistui Vanhustyön vatupassin esipilotointiin ja pilotointiin. Ammattikorkeakoulut ovat tuottaneet kolme opasta ja opinnäytetöitä.

Lopuksi

Hyvä veto -hankkeen tavoitteena oli nostaa eettinen kuormitus osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Työhyvinvoinnin ja työn kehittäminen on jatkuva prosessi, johon esihenkilöt tarvitsevat tukea ja osaamista. Hankkeessa kehitetty Vanhustyön vatupassi -malli tarjoaa vanhustyön esihenkilöille ja johdolle konkreettisia ja vanhustyön arjessa toimivia ratkaisuja eettisen kuormituksen hallintaan ja eettisen työkuultuurin luomiseen.

Hanke julkaisi syyskuussa sosiaali- ja terveydenhuollon päättäjille sekä iäkkäiden palveluiden johtajille ja esihenkilöille suunnatun politiikkasuosituksen: Vanhustyön eettinen kuoritus vähenee panostamalla työhyvinvointiin.

Kansallisen Ikäohjelman rahoitus on ollut edellytys Hyvä veto -hankkeen toteuttamiselle. Koska Hyvä veto -hanke on Kansallisen Ikäohjelman toimeenpanohanke, on Ikäohjelman ohjausryhmä ja toimeenpanoryhmä seuranneet hankkeen etenemistä ja toteutumista. Hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmän jäsenet kutsuttiin myös Ikäohjelman Henkilöstöpaneelin jäseniksi. Ikäohjelman toimeenpanossa henkilöstöpaneelin tavoitteena oli osallistaa toimintaan keskeisten tahojen edustajia.

3.1.2 Työvoimatarpeiden ennakkoinnin laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi uudenlaisen ennakkoinnin toimintamallin kehittäminen

Työvoimatarpeiden ennakkoinnin laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi työ- ja elinkeinoministeriössä on luotu työvoima- ja osaamistarpeiden ennakkoinnin toimintamalli. Hanke päättyy 31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Parantaa työvoima- ja osaamistarpeiden ennakointia eri toimialoilla ja erityisesti iäkkäiden palveluissa luomalla sen toiminnan tueksi selkeä toimintamalli.
2. Selkeyttää ennakointiin liittyviä prosesseja sekä työ- ja elinkeinoministeriön sisällä että yhteistyössä muiden organisaatioiden kanssa.

Osana kehittämistyötä toimintamallia pilotoitiin sosiaali- ja terveystyöpalveluiden toimialalla vanhuspalveluissa. Kohde valikoitui yhtäältä sen ajankohtaisuuden vuoksi ja toisaalta, koska kysymys on akuutti sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä, ja (pahenevaan) työvoimapulaan vastaaminen edellyttää nykyistä laadukkaampaa ennakoititietoa.

Työ- ja elinkeinoministeriössä on meneillään edellä mainitun toimintamallia kehittävän hankkeen lisäksi laajempi verkostoyhteistyö, jossa edistetään työmarkkinoiden kohtaantoa sosiaali- ja terveystyöpalveluissa. Ennakointimallin kehittäminen pilotoimalla sote-palveluiden vanhuspalveluja palvelee siten myös laajempaa poikkihallinnollista kehittämiskokonaisuutta.

Rahoitettavana olevan hankkeen kohderyhmänä ovat yhtäältä työvoima- ja osaamistarpeiden ennakoinnin asiantuntijat ja toisaalta työmarkkinat, joiden toiminnan kehittämiseksi ja kohtaannon parantamiseksi tietoa tuotetaan. Työmarkkinat käsittävät tässä tapauksessa sekä työlliset, työttömät työnhakijat, työnantajat että työnvälityksen palvelut. Myös työmarkkinoiden toimintaa tukevat koulutuspalvelut voidaan lukea hankkeen kohderyhmäksi.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Hankkeessa luodaan työvoima- ja osaamistarpeiden ennakoinnin toimintamalli työ- ja elinkeinoministeriön käyttöön. Toimintamallissa otetaan huomioon sekä ministeriön sisällä että yhdessä muiden organisaatioiden kanssa tehtävä ennakointityö. Hankkeessa pyritään vahvistamaan samalla tietopohjaa, jota tarvitaan laadukkaan ennakoinnin kehittämiseksi toimintamallin toimeenpanossa.

Toimintamalli pilotoitiin neljällä ELY-alueella sosiaali- ja terveyspalveluiden toimialalla vanhuspalveluissa. Hanke toteutettiin syksyllä 2022 ja sen loppuraportti valmistui joulukuussa. Loppuraportti sisältää kehittämisen tulokset mukaan lukien aluenäkökulman sekä lisäksi kuvauksen toimintamallista. Näitä tuloksia ja tietoja tullaan hyödyntämään, kun ennakoinnin toimintamalli otetaan käyttöön työ- ja elinkeinoministeriössä ja kun sitä kehitetään edelleen.

Tietopohjan vahvistamiseksi ja toimintamallin tueksi tehtiin suorahankinta Foredata Oy:ltä koskien heidän kehittämäänsä ainutlaatuisia ennakointidatkokonaisuutta. Kokonaisuus sisältää toimiala- ja ammattikohtaista tietoa työvoimatarpeista lyhyellä aikavälillä (vuoden 2025 loppuun asti). Tätä tietoa tullaan analysoimaan ja hyödyntämään toimintamallin toimeenpanossa.

Arviointi ja johtopäätökset

Hankkeen tulosten pohjalta voidaan todeta, että toimintamallin tarkentaminen ja toimeenpano on useampivaiheinen prosessi, joka vaatii oman selkeän vastuutahon sekä riittävät resurssit. Ensimmäisenä selkeänä vaiheena tulisi olla yhteisen tilannekuvan selkeyttäminen ja tahtotilan vahvistaminen toimintamallin tarpeesta ja tavoitteista. Toimeenpanon toisena vaiheena tulee käynnistää toimintamallin elementtien ja prosessien tarkentamistyö. Toimeenpanon kolmantena kohtana yhdessä edellisen työvaiheen kanssa on tärkeää määritellä toimintamallin toimeenpanon vastuutaho sekä selkeyttää eri toimijoiden roolit. Yhteistyössä keskeisten ennakoinnin sidosryhmien kanssa tulisi myös ministeriön rooli määritellä. Toimintamallin jatkuvaan kehittämiseen ja toimeenpanoon on tärkeää varmistaa myös riittävät resurssit.

Kun tahtotila ja tilannekuva, toimintamallin rakenteet (prosessit ja elementit), roolit ja vastuut sekä resursointi on selkeytetty, voidaan neljäntenä vaiheena lähteä toteuttamaan ja toimeenpanemaan toimintamallia. Viimeisinä vaiheina ovat toimintamallin vakiinnuttaminen TE-hallinnon perusprosesseihin ja yhteistyömalleihin sekä toimintamallin jatkuva kehittäminen.

3.2 Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään

Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään -vaikuttavuustavoitteen tavoitteena vuoteen 2030 on, että iäkkäiden toimintakyky on parantunut siten, että aktiivisten, toimintakykyisten elinvuosien määrä on kasvanut ja keskimääräinen intensiivistä hoitoa ja huolenpitoa edellyttävä aika on lyhentynyt. Uusien, innovatiivisten toimintatapojen avulla tuetaan ja motivoidaan iäkästä väestöä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi kuten esimerkiksi ravitsemuksen parantamisessa, liikunnan lisäämisessä, mielenterveyden edistämiseksi ja osallisuuden vahvistamisessa. Lisäksi panostamalla riskiväestöjen varhaiseen tunnistamiseen ja kohdentamalla heille ennaltaehkäiseviä toimia pyritään vähentämään toimintakyvyn laskua ja sairastavuutta, erityisesti muistisairauksia.

Vaikuttavuustavoitteen alla on kahdeksan hanketta:

1. Ikäystävällisyyden lisääminen joukkoliikenteen digipalveluissa
2. Ikiliikkuja-hankekokonaisuus ikäihmisten liikkumisen lisäämiseksi
3. Kansallinen muistipalvelupolkumalli -hanke – muistisairauksien varhaisen toteamisen kansallisen mallin kehittäminen osaksi sosiaali- ja terveyspalveluja
4. Ikääntyneiden mielen hyvinvoinnin nykytila Suomessa
5. Vireyttä seniorivuosiin- ikääntyneiden ruokasuositukset käytäntöön
6. Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille
7. Selvitys ikäihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta
8. Koronapandemiaan liittyvä selvitys ikäihmisten digitaidoista ja medialukutaidosta, resilienssistä ja yksinäisyydestä/yhteisöllisyyden puutteesta

Lisäksi elintapaohjauksen (FINGER –toimintamallin) kehittäminen ja jalkauttaminen hyvinvointialueille sisältyy Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusohjelmaan.

3.2.1 Ikäystävällisyyden lisääminen joukkoliikenteen digipalveluissa

Ikäystävällisyyden lisääminen joukkoliikenteen digipalveluissa on liikenne- ja viestintäministeriön ja Traficommin kehittämishanke, joka toteutetaan Turun seudun joukkoliikenne Fölin, Valonian ja Turun ammattikorkeakoulun yhteishankkeena. Hanke päättyy 31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Tehdä Turun seudun joukkoliikenteen käytöstä mahdollisimman helppoa ja houkuttelevaa ikäihmisille.
2. Digitaalisten palvelujen käytön helpottaminen kokonaisuudessaan ja keskeisenä on kehittää joukkoliikennepalveluja saavutettavammiksi kaikille.
3. Kannustaa autoilevia senioreita kokeilemaan bussia sekä siirtymään käyttämään joukkoliikennettä yksityisautoilun sijasta.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Hanke koostuu kolmesta toimenpidepaketista, joista ensimmäinen keskittyy vuonna 2021 käynnistetyn senioreiden mentorointimallin eli Fölikaveritoiminnan laajentamiseen koko Fölin alueelle, toinen digiopastuksen kehittämiseen ikäihmisille ja kolmannessa osuudessa luodaan Fölin verkkosivuille selkokieline osio, josta löytyvät tärkeimmät Fölin käyttöön liittyvät tiedot ja joka täyttää Selkokeskuksen myöntämän selkotunnuksen ehdot.

Hanke jatkuu vuoden 2023 loppuun asti ja on edennyt hankesuunnitelman mukaisesti. Hankkeen toisena toimintavuotena Fölikaveritoiminta on yhtä kuntaa lukuun ottamatta laajentunut jo koko Föli-alueen kattavaksi palveluksi ja vuonna 2023 toimintaa pyritään laajentamaan myös Ruskolle. Toisen hankevuoden aikana digiopastuksen toimintamallissa kehitetään opasmateriaalin visuaalinen ja konkreettinen toteutusmuoto. Fölin verkkosivujen selkokieliösion sisältö ja rakenne on muotoiltu palvelumuotoilun keinoja käyttäen ikäihmisten tarpeiden pohjalta ja sivun rakentaminen on aloitettu syksyllä 2022. Sivuston arvioitu valmistumisaika on kesään 2023 mennessä.

Arviointi ja johtopäätökset

Hankkeen ensimmäinen vuosi toteutui suunnitellusti ja sille asetetut tavoitteet saavutettiin. Hankkeen toisena toimintavuotena digiopastuksen kehittämisen toimintamallissa tullaan kehittämään opasmateriaalin visuaalinen ja konkreettinen toteutusmuoto. Fölikaveritoiminta on yhtä kuntaa lukuun ottamatta laajentunut jo koko Föli-alueen kattavaksi palveluksi ja vuonna 2023 toimintaa pyritään laajentamaan myös Ruskolle.

Hankkeen ensimmäinen toimintavuosi on osoittanut hanketavoitteet tärkeiksi ja ajankohtaisiksi. Hankkeen tähänastisen toiminnan aikana on osoittautunut, että Fölin digitaalisissa palveluissa on useita kohtia, jotka edellyttäisivät ohjeiden selkiyttämistä paremmin ikäihmisille soveltuviksi. Ikäihmisten kyky ymmärtää ja käyttää digitaalisia välineitä saattaa olla vielä hyvin kaukana siitä, mitä nykyinen ohjausmateriaali edellyttää. Esimerkiksi tietokoneen nettisivujen erottaminen mobiilisovelluksien käytöstä tuottaa sekaannusta. Fölikaverit ja muut hankkeen tapaamisiin osallistuneet ikäihmiset ovat olleet kiinnostuneita digipalvelujen kehittämisestä ja innokkaita osallistumaan hankkeen toimintaan.

Hankkeen yhtenä tavoitteena on, että fölikaveritoiminnan käynnistämisen ja ylläpitämisen periaatteet ovat monistettavissa muidenkin joukkoliikenneviranomaisten toiminta-alueille. Tähänastisten toimenpiteiden perusteella tavoitteen toteutuminen on todennäköistä.

3.2.2 Ikiliikkuja hankekokonaisuus ikäihmisten liikkumisen lisäämiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) hallinnoi Ikiliikkuja-hankekokonaisuuden ikäihmisten liikkumisen lisäämiseksi. Hankekokonaisuuden avulla toimeenpantiin STM:n koordinoiman Ikäohjelman toimintakykyyn liittyviä tavoitteita fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan (=liikkumisen) osalta. Hankekokonaisuus tuki myös hallitusohjelman liikkumiseen liittyvien kirjausten, Valtioneuvoston liikuntapolittisen selonteon (2018) sekä valtakunnalliseen Liikkuvat-kokonaisuuteen kuuluvan Ikiliikkuja-ohjelman toimeenpanoa.

Päätavoitteina oli

1. Parantaa ja ylläpitää eri-ikäisten, yli 65-vuotiaiden ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan avulla
2. Tukea ikäihmisten paluuta aktiiviseksi liikkujiksi koronatilanteen helpottaessa

Muita tavoitteita oli

1. Osallisuuden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääminen
2. Muiden terveellisten elintapojen edistäminen
3. Ikäihmisten digitaitojen parantaminen

OKM avasi kesäkuussa 2021 haettavaksi Valtakunnalliset Ikiliikkuja-avustukset ikäihmisten liikkumisen lisäämiseen viestinnän, kampanjoiden ja vuorovaikutteisen etäjumpan avulla. Avustettavien hankkeiden tuli kohdistua viestintään, kampanjoihin ja/tai

vuorovaikutteiseen etäjumppaan. Avustukset myönnettiin laaja-alaisille, useiden toimijoiden valtakunnallisille yhteishankkeille, joita yksi taho koordinoi. Avustuksia myönnettiin yhteensä 500 000 euroa. Avustuskausi oli 1.9.2021–31.8.2022.

Avustettavien hankkeiden tuli olla viestintähankkeita, kampanjoita ja/tai vuorovaikutteista etäjumppaa. Vuorovaikutteisella etäjumpalla tarkoitettiin digitaalisten välineiden avulla toteutettua etäohjattua jumppaa, jossa ohjaaja ja ohjattavat ovat kaksisuuntaisessa yhteydessä keskenään. Hankkeiden tuli kehittää uutta toimintaa ja/tai levittää ja toteuttaa aiemmin hyväksi havaittuja toimintatapoja, -menetelmiä ja -rakenteita.

Hanhakemuksia saapui OKM:lle yhteensä kuusi kappaletta. Hankkeiden yhteenlasketut kokonaiskustannukset olivat 773 400 euroa ja hakusumma 685 000 euroa. Avustukset myönnettiin viidelle eri hankkeelle yhteensä 500 000 euroa (taulukko 1).

Taulukko 1. Valtakunnalliset Ikiliikkuja-avustukset ikäihmisten liikkumisen lisäämiseen viestinnän, kampanjoiden ja vuorovaikutteisen etäjumpan avulla

Hakija	Hankkeen nimi ja tarkoitus	Euroa
Eläkeläiset R. Y. Pensionärerna R. F.	Etäyhteyksillä yhdenvertaisuutta iäkkäiden hyvinvointiin. Etäjumppaa ja digitaitojen opettamista vieraskielisille iäkkäille yhdessä järjestöjen kanssa. Toteutetaan yhteistyössä vieraskielisiä iäkkäitä tavoittavien yhteisöjen kanssa.	15 000
Ikäinstituutin säätiö	Ikiliikkuja innostaa liikkeelle! Ikäihmisten liikuntamahdollisuuksien lisääminen ja tukeminen palaamaan aktiiviseen arkeen koronatilanteesta riippumatta viestintäkampanjan ja vuorovaikutteisen etäjumpan avulla. Toteutetaan yhteistyössä Olympiakomitean ja useiden valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten kumppanien kanssa.	440 000
Eläkeliitto ry	Vuodenaikojen liike -kampanja. Ikäihmisten liikkumisen lisääminen Vuodenaikojen liike -kampanjan avulla. Kampanjan toteuttamiseksi kehitetään vertaisohjaajien osaamista ja lisätään kuntien ja järjestöjen yhteistyötä. Toteutetaan yhteistyössä liiton jäsenyhdistysten kanssa.	15 000
Suomen Työväen Urheiluliitto TUL ry	Dikiliikkuajat. Edistetään ikäihmisten liikunnallisuutta, liikunta- ja terveysosaamista ja sosiaalista kanssakäymistä digitaalisia kanavia hyödyntäen. Toimenpiteinä viestintäkampanja, etäjummat, luennot ja kuntosalivinkit. Toteutetaan yhteistyössä Eläkkeensaajien Keskusliiton ja yksityisen liikuntapalveluyrityksen kanssa.	15 000
Suomen Kuurojen Urheiluliitto ry	Viittomakielisten ikäihmisten liikkumisen lisääminen. Kampanjakiertue palvelukeskuksissa ja yhdistyksissä sisältäen vuorovaikutteista etäjumppaa ja luentoja terveellisistä elintavoista yhteistyössä Kuuloliiton, Kuurojen palvelusäätiön ja Kuurojen liiton kanssa.	15 000
Yhteensä		500 000

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Ikiliikkuja-hankkeissa (5 kpl) toimenpiteet kohdistuivat niin viestintään, kampanjoihin kuin vuorovaikutteiseen etäjumppaan. Laadultaan ja laajuudeltaan merkittävin hanke oli Ikäinstituutin koordinoima Ikiliikkuja innostaa liikkeelle -hanke, jossa toteutettiin laaja-alaisessa valtakunnallisessa, alueellisessa ja paikallisessa yhteistyössä valtakunnallinen viestintäkampanja sekä levitettiin vuorovaikutteista etäjumppaa. Tässä kuvataan tarkemmin tätä suurinta hanketta. Kaikkien hankkeiden pääsisällöt on kuvattu yllä olevassa taulukossa.

Ikäinstituutin koordinoiman Ikiliikkuja innostaa liikkeelle -hankkeen kohderyhminä olivat: 1) Juuri eläkkeelle siirtyneet, vähän liikkuvat 65+, 2) läkkäät, joilla on alkavia toimintakyvyn rajoitteita, mutta jotka asuvat kotona 75+, 3) Järjestöaktiivit ja 4) Ikäihmisten omaiset ja läheiset.

Ikiliikkuja-hankkeessa toteutettiin laaja viestintäkampanja. Ikiliikkuja-kampanja näkyi ja kuului huhti- ja elokuussa 2022 verkkomainontana (yli 3 miljoonaa näyttökertaa), sosiaalisessa mediassa kumppanijärjestöjen Facebook-sivuilla (78 julkaisua) ja Ikäinstituutin Facebookissa (40 julkaisua), Ylen tietoisuina (23 näyttökertaa, TV 1), radiomainoksina (943 mainoskertaa) sekä mainoksina painetuissa ja sähköisissä Helsingin Sanomissa (3 x 1/1 sivun ilmoitus, takakansi) ja Ilta-Sanomissa (1 x ½ sivun ilmoitus) (levikki yhteensä 2,7 miljoonaa).

Syksyllä 2021 tehtiin laaja selvitystyö haastatteleamalla vähän liikkuvia ikäihmisiä heidän suhteestaan liikkumiseen, ajankäyttöön ja arvioihin. Tulosten pohjalta suunniteltiin viestintäkampanjan ydinviesti ja ilme sekä Lisää voimaa vuosiin -opas, joka postitettiin kaikille vuonna 1947 syntyneille henkilöille. Opas on vapaasti saatavilla netistä ja siitä viestittiin laajasti eri sidosryhmille ja toimijoille. Lisäksi, ikäihmisten liikunnan tärkeydestä viestittiin laajasti muun muassa kuntapäätäjille eri webinaareissa ja seminaareissa.

Ikiliikkuja-kampanja ohjasi voima- ja tasapainoaiheiselle, maksuttomalle voitas.fi-sivustolle, jonne tuotettiin uutta materiaalia juuri eläkkeelle jääneille. Materiaalia tuotettiin järjestökumppaneiden kanssa, joilta kysyttiin tarpeita ja toiveita ja he pääsivät kommentoimaan materiaaleja tekovaiheessa. Kaikki materiaalit jaettiin kumppanijärjestöjen vapaaseen käyttöön. Materiaalit löytyvät pysyvästi voitas.fi-sivustolta ja niitä markkinoidaan tulevana vuosina. Kaikki materiaalit tuotettiin saavutettavina materiaaleina suomeksi ja ruotsiksi.

Hankkeessa levitettiin Voimaa etäjumppasta® -toimintamallia, jota kehitettiin edelleen hankkeesta saatujen tulosten ja kokemusten perustella, muun muassa Voimaa etäjumppasta -koulutusmateriaalia kehitettiin edelleen. Aluksi koulutukset ja hankkeen tuki oli suunnattu kumppanijärjestöille, mutta helmikuusta 2022 alkaen hankkeen tuki avattiin

myös muille järjestöille, kunnille ja oppilaitoksille. Tarjolla oli maksuttomia infoja, koulutuksia, lisäkoulutuksia vapaaehtoisille sekä etäjumppatreffejä. Voimaa etäjumpasta -toimintamallia ja hankkeen tukea markkinoitiin kumppaneiden verkostotapaamisissa.

[Linkki Ikiliikkuja innostaa liikkeelle -viestintäkampanjan selvitystyöhön](#)

[Linkki Lisää voimaa vuosiin -oppaaseen](#)

Arviointi ja johtopäätökset

Kokonaisuuden kaikki avustetut hankkeet toteutuivat, pääosin suunnitelmien mukaisesti. Muutamalle hankkeelle myönnettiin toteuttamiseen jatkoaikaa. OKM koordinoi yhteistyössä OKM:n rahoittaman valtakunnallisen Ikiliikkuja-ohjelman kanssa hankekokonaisuuden toimeenpanoa hankkeiden toimenpiteiden koordinoimiseksi, yhteistyön tekemiseksi, synergiaetujen löytämiseksi ja päällekkäisyyksien ehkäisemiseksi. Avustuskauden aikana hankkeille kanssa järjestettiin useampi yhteistapaaminen. Lisäksi hankkeet raportoivat kirjallisesti suunnitelmiansa etenemisestä ja toteutumisesta niin STM:n Ikäohjelmalle kuin OKM:lle sekä myös hankekauden päätteeksi loppuselvityksellä OKM:lle.

Päämääränä oli, että hankkeissa toteutettu työ vakiintuu osaksi avustuksensaajien normaalia toimintaa. Ansiokasta on, että näin näyttäisikin tapahtuneen ainakin osassa toimenpiteistä. Esimerkiksi Ikäinstituutti aikoo toteuttaa Ikiliikkuja-viikkoa jatkossa vuosittain, kouluttajakoulutuksen käyneet jatkavat etäjumppatoimintamallin levittämistä ja koulutusmateriaalit jäävät käyttöön osana normaalia toimintaan.

Haasteita hankkeissa aiheuttivat muun muassa koronatilanne, sote-uudistus ja hankekauden lyhyt kesto. Koronatilanteen helpottaessa paikallisyhdistyksissä panostettiin lähitoimintoihin, jolloin etäjumppan suosio jäi odotettua alhaisemmaksi. Toisaalta osassa hankkeita koronarajoitukset hankaloittivat edelleen fyysisten kohtaamisten järjestämistä. Kuntasektorilla etäjumppan käynnistäminen oli valmiiden verkostojen vuoksi helpompaa, mutta haasteita toivat vajaat henkilöstöresurssit sekä lyhyet työsuhteet. Monissa paikoissa odotettiin hyvinvointialueeseen siirtymistä, eikä uusia toimintamalleja otettu paikallisesti käyttöön. Lyhyt hankekausi toi haasteen toiminnan vakiintumiselle organisaatioissa.

Yhteistyö rahoittajien ja toteuttajakumppaneiden kanssa oli hyödyllistä niin koko hankekokonaisuudessa kuin yksittäisissä hankkeissa, mutta se vaati itse kultakin paljon resursseja. Osa hankkeista koki myös raportoinnin kahdelle ministeriölle työläänä.

Jatkossa on tärkeää rahoittaa hanketyötä jo hallituskauden alusta lähtien, jotta myös toiminnan seurantaan ja juurtumiseen varataan riittävästi aikaa. Erityisen tärkeää on, että tulevalla hallituskaudella varmistetaan alusta alkaen tarkoituksenmukainen ja sujuva yhteistyörakenne Ikäohjelman ja OKM:n ikäihmisten liikkumiseen edistämiseen liittyvien

toimien ja rahoitusten sekä niiden seurannan välillä. Liikkumisella on valtaisa myönteinen merkitys ikäihmisten toimintakyvylle, joten sen edistämiseksi kiinteänä osana Ikäohjelmaa on vankat perusteet.

3.2.3 Kansallinen muistipalvelupolku -hanke –muistisairauksien varhaisen toteamisen kansallisen mallin kehittäminen osaksi sosiaali- ja terveystoimintaa

Hanketta toteuttaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Kansallinen muistipalvelupolku -hankkeessa painotetaan muistiongelmien varhaista tunnistamista ja palveluiden piiriin pääsemistä sekä elintapaohjausta. Hankkeen kesto on 1.8.2021–31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Luoda kansallinen muistipalvelupolku malli ennaltaehkäisevistä palveluista ja varhaisesta tunnistamisesta hoitoon ja seurantaan
2. Kartoittaa käytössä olevat muistipolku mallit ja etsiä geneerisiä elementtejä
3. Kytkeä FINGER-toimintamallin mukainen elintapaohjaus osaksi muistipalvelupolku
4. Vahvistaa eri ammattiryhmien osaamista muistipalvelupolulla
5. Vahvistaa asiakas- ja palveluohjauksen roolia muistisairauksien riskiryhmien tunnistamisessa
6. Kehittää verkostotyön malleja eri toimijoiden yhteistyön tukemiseen
7. Luoda alustavia ehdotuksia kansallisen seurannan ja arvioinnin menetelmiksi
8. Sovittaa malli osaksi Sote-keskus -ohjelmaa.

Kehittämistyö painottuu muistisairauksien varhaisen toteamisen palvelupolku mallin alkupäähän eli riskiryhmien tunnistamiseen, elintapaohjaukseen (FINGER-toimintamalli) sekä muistisairauksien varhaiseen toteamiseen ja hoidon ja palveluiden aloittamiseen. Hankkeen aikana on tarkoitus myös vahvistaa muistipalvelupolun loppupuolta ja seurata, miten palvelujärjestelmä toimii muistisairaudesta edetessä tuoden muutoksia muistisairaahan henkilön palvelutarpeisiin, arjessa selviytymiseen ja elämänlaatuun sekä omaisten jaksamiseen. Myös eri ammattiryhmien osaamista muistipalvelupolun eri kohdissa vahvistetaan.

[Linkki hankkeen sivuille.](#)

Muistipolku malli luodaan yhdessä kansallisen yhteistyöverkoston kanssa. Verkostossa on mukana FINGER-asiantuntijoiden lisäksi sosiaali- ja terveystoimintaa ammattilaisia, oppilaitosten, järjestöjen ja ministeriön edustajia sekä kokemusasiantuntijoita. Sosiaali- ja terveystoimintaminstö ohjaa ja seuraa hankkeen edistymistä.

Työn tuotoksena syntyy kuva Suomessa käytössä olevista muistipolku- / -palvelumalleista sekä ehdotus muistisairauksien varhaisen toteamisen kansallisesta mallista (ennaltaehkäisy – varhainen tunnistaminen – hoito ja seuranta) palvelujärjestelmän ja asiakkaan palvelukokonaisuuden näkökulmasta sekä sen toimeenpanosta ja seurannasta. Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä on iäkkäät muistisairaat henkilöt ja heidän läheisenä, joille kansallista mallia kehitetään. Myös työikäisenä muistisairauteen sairastuneiden henkilöiden hoitopolkua kehitetään. Hankkeen toissijaisena kohderyhmänä on kansallisen ja alueellisen tason päättäjät, sosiaali- ja terveystalvelujen järjestäjät ja tuottajat sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset eri puolella palvelujärjestelmää, muistiyhdistysten ja eri järjestöjen toimijat. Hankkeen tuotos saatetaan valmiiksi vuoden 2023 aikana.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Kansallista muistipalvelupolkumallin kehittämistä varten on etsitty käytössä olevia muistipolkumalleja ja niistä geneerisiä, siirrettäviä elementtejä kansalliseen malliin, kartoitettu toiminnan kehittämistarpeita ja ammattilaisten osaamista. Tätä varten on

1. Perustettu kansallinen yhteistyöverkosto ja pidetty säännöllisiä tapaamisia.
2. Tutustuttu alan kirjallisuuteen ja netistä löytyviin olemassa oleviin muistipalvelupolkumalleihin.
3. Tehty erilliskyselyjä asiakas- ja palveluohjauksen työntekijöille, terveyskeskusten ja muisti-, geriatrian- ja neurologian poliklinikoiden lääkäreille ja hoitajille sekä muistiyhdistyksiin.
4. Selvitetty osana THL:n vanhuspalvelujen tila -seurantaa muun muassa aivoterveysten edistämisen ja elintapaohjauksen toteutumista toiminnassa ja FINGER -toimintamallin tuntemusta, käytössä olevia muistisairaiden ihmisten palvelupolkuja, järjestettyä täydennyskoulutusta muistisairauksien tunnistamiseen, hoitamiseen ja erityispiirteisiin sekä sitä, miten iäkkäiden palveluissa on varauduttu muistisairaiden henkilöiden lukumäärän muutoksiin ja siitä seuraaviin palvelutarpeisiin.
5. Tehty yhteistyötä THL:n tulevaisuuden sote-keskusohjelman toimijoiden kanssa.

Kansallisen muistipalvelupolku -mallin elintapaohjausta vahvistetaan muistipolun eri vaiheissa. Tätä toteutetaan yhdistämällä FINGER-toimintamalli kiinteäksi osaksi muistipalvelupolkua ja tukemalla sen levittämistä hyvinvointialueille. Tämän saavuttamiseksi Kansallisen muistipalvelupolku -hankkeen toimijat ja FINGER-toimintamallin asiantuntijat tekevät tiivistä yhteistyötä ja tapaavat säännöllisesti. Konkreettisia tuotoksia tähän mennessä on muun muassa FINGER-toimintamallin Tiedä ja toimi -korttien päivitys kolmella kielellä ja loppusyksyllä 2022 perustettu FINGER-kehittäjäverkosto.

Hankkeen tiimoilta on järjestetty kaikille kiinnostuneille avoimia Kohti kansallista muistipalvelupolkua -tilaisuuksia, joissa on esitelty FINGER-toimintamallia ja siihen liittyviä tutkimustuloksia ja vaikutuksia sekä EU-tason tulevaisuuden näkymiä. Yhteistyöverkoston tilaisuuksissa on myös käsitelty työikäisen muistisairaiden henkilöiden muistipalvelupolkua. Lisäksi muistipolkuhanketta on esitelty eri tapahtumissa. Tilaisuudet ovat tuoneet uusia jäseniä yhteistyöverkoston.

Muistipalvelupolun rakentaminen etenee vaiheittain: varhaisesta tunnistamisesta, hoitoon ja seurantaan. Kansallisen muistipalvelupolkumallin kehittämistyö jatkuu vuoden 2023 loppuun, joten itse mallin kuvausta ei ole vielä olemassa. Hankkeesta tehdään loppuraportti, jossa esitetään ehdotus kansalliseksi muistipalvelupolkumalliksi aina ennaltaehkäisevästä toiminnasta varhaiseen puuttumiseen, hoitoon ja seurantaan sekä suunnitelma toimeenpanosta ja seurannasta.

Arviointi ja johtopäätökset

Toimintamallin kehittäminen on vielä kesken. Hankkeen toimikausi ja Kansallisen muistipalvelupolkumallin kehittäminen jatkuu vuoden 2023 loppuun asti. Toimintamallin vaikutuksia ei pystytä vielä arvioimaan, mutta todennäköistä on, että mallilla voidaan yhtenäistää muistisairaille henkilöille ja heidän läheisilleen tarjottavaa palvelua, sujuvoittaa palvelupolkua ja kehittää palvelujen laatua sekä vahvistaa ammattilaisten osaamista muistisairauksista ja niiden hoitamisesta. Jo nyt on kansallisen yhteistyöverkoston avulla pystytty levittämään tietoa ja hyviä käytäntöjä alueella tehtävän palvelujärjestelmän kehittämistyön tueksi. Varsinainen mallin jalkauttaminen ja vaikutusten arviointi ei toteudu tämän hankkeen aikana, vaan vaatii uutta rahoitusta ja riittäviä resursseja. FINGER-toimintamallin jalkauttamista on tehty koko hankkeen ajan ja tämä jatkuu myös hankkeen päätyttyä. FINGER-kehittäjäverkoston on tarkoitus jatkaa toimintaansa itsenäisesti ja materiaalia toimintamallin tueksi pyritään tuottamaan lisää.

Yhteistyö eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa on ollut onnistunutta. Luomalla vapaasti muodostunut yhteistyöverkosto hankkeessa on onnistuttu keräämään ja levittämään arvokasta tietoa ja hyviä käytäntöjä kansallisesti. Tietoa on kerätty huomioimalla muistisairaiden henkilöiden ja heidän läheistensä, eri ammattiryhmien, sote-toimijoiden, järjestöjen ja oppilaitosten edustajien näkemyksiä ja kokemuksia. Korona-aika esti kasvokkain tapaamiset, jotka ovat tärkeitä verkostoitumisen kannalta. Myöskään alueilla käytössä oleviin muistipalvelupolkumalleihin ei ole päästy paikanpäälle tutustumaan, mutta tutustumiskäyntejä on suunnitteilla.

3.2.4 Ikääntyneiden mielen hyvinvoinnin nykytila Suomessa

Ikämieli-hankkeessa muodostetaan tilannekuva ikääntyneiden mielen hyvinvoinnista Suomessa. Hanke toteutetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Ikäinstituutin yhteistyönä. Hanke alkoi alkuvuonna 2023 ja se päättyy 31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Hahmottaa ikäihmisten mielen hyvinvoinnin tilannekuva Suomessa.
2. Koota ja kuvata hyvät toimintakäytännöt ja -mallit ikäihmisten mielen hyvinvoinnin edistämisestä ja mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisystä.
3. Kiteyttää mielen hyvinvoinnin edistämisen toiminta ja merkitys osana iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä osana hyvinvointialueiden ja sote-keskusten työtä.
4. Jäsentää ikäihmisten mielen hyvinvoinnin edistämisen toimijakarttaa (toimijatahot & vastuut).
5. Kiteyttää mielen hyvinvoinnin edistämisen konkreettiset toimenpiteet, toimintamallit ja keinot, jotka voidaan jalkauttaa ja juurruttaa pysyviin rakenteisiin.
6. Antaa välineitä ja hanke-ehdotuksia kansallisen ikäohjelman toimeenpanoon sekä iäkkäiden laatusuosituksen sisältöön

Hankkeesta julkaistaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisusarjan raportti, jossa kuvataan suomalaista ikääntynyttä väestöä mielenterveyden näkökulmasta, käsitellään mielenterveyttä erityisesti mielen hyvinvoinnin ja sen lisäämisen näkökulmasta sekä annetaan konkreettisia ehdotuksia ikääntyneiden mielen hyvinvoinnin edistämiseksi. Tärkeä tavoite on nostaa juuri mielen hyvinvoinnin näkökulma esiin. Tilannekuva muodostaa perustan vanhustyön kehittämiseksi ja uudistamiseksi. Tilannekuvan tuottama tieto on erittäin ajankohtainen kansallisen ikäohjelman ja sen toimeenpanon, ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen sekä hyvinvointialueiden ja sotepalveluiden päätöksentekoa ajatellen.

Raportin kokoamisessa käytetään hyväksi olemassa olevaa väestötutkimusaineistoa ja rekisteritietoja, kansallista ja kansainvälistä tutkimustietoa, asiantuntijatietoa sekä ikääntyneiden kirjoituksia mielen hyvinvoinnista. Raportissa esitettävät ehdotukset toivotaan huomioitavan Kansallisessa ikäohjelmassa ja sen toimeenpanossa sekä ikääntyneiden palveluita koskevissa laatusuosituksissa. Valmiin raportin toivotaan lisäksi tavoittavan erityisesti ikääntyneiden parissa työskentelevät ammattilaiset, päättäjät ja alan tutkijat. Raportin tietoja voidaan hyödyntää niin ikääntyneiden palveluissa kuin terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toiminnoissa.

Tulosten tarkastelu ja mitä seuraavaksi?

Hankkeen tuotoksena tulee olemaan vuoden 2023 loppupuolella julkaistava raportti. Hanke on edennyt suunnitellussa aikataulussa. Työryhmä on kokoontunut säännöllisesti edistään raportin kirjoittamista: raportin sisällön luonnos on valmis, kirjoittamistyö on aloitettu ja väestöaineistojen indikaattorit ovat valittu sekä aineistojen analysointi on aloitettu. Myös aineistonkeruu ikääntyneiltä on käynnistynyt ja aineisto on tarkoituksena analysoida aikataulun mukaisesti väliraportin palauttamisen jälkeisten kuukausien aikana. Raportin julkistamisseminaarille on myös varattu päivämäärä. Työryhmä jatkaa toimintaansa ja säännöllisiä kokoontumisiaan.

3.2.5 Vireyttä seniorivuosiin- ikääntyneiden ruokasuositukset käytäntöön

Vireyttä seniorivuosiin – ikääntyneiden ruokasuositukset käytäntöön hankkeessa jalkautetaan Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (VRN) keväällä 2020 julkaisemaa ”Vireyttä seniorivuosiin” – ikääntyneiden ruokasuositusta. Hanke vie suosituksia käytäntöön niin, että ammattilaiset tunsivat aidosti suosituksen sisällön ja osaisivat käyttää sitä työssään. Hanke päättyy 31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Ikääntyneiden ravitsemuksen paraneminen
2. Ikääntyneiden ruokasuositus otetaan käyttöön kattavasti kaikissa kunnissa ja hyvinvointialueilla vanhuspalveluista ja ikääntyneiden ruokapalveluista päätettäessä, niistä palvelusopimuksia laadittaessa, toimintoja toteutettaessa, ohjatessa ja valvoessa.

Osatavoitteet ovat

Työpaketti 1: Alueelliset koulutukset ja verkkokoulutuskokonaisuus

1. Ikääntyneiden parissa työskentelevät ammattihenkilöt sekä ikääntyneille ravitsemuksesta viestivät julkiset sekä järjestö- ja yhteisötoimijat tuntevat ikääntyneiden ruokasuositukset.
2. Ikääntyneiden parissa toimivat osaavat käyttää ruokasuosituksia työssään ja löytävät luotettavaa, ajantasaista tietoa ja ohjeita ikääntyneiden ruokapalveluista ja ravitsemushoidosta.

Työpaketti 2: Kansallinen ravitsemusportaali

1. Alueet ja kunnat ottavat ravitsemusportaalin laajasti käyttöönsä ja täydentävät sitä omalla ravitsemukseen liittyvällä palvelutarjonnalla.
2. Ikääntyneet ja heidän omaisensa löytävät luotettavaa tietoa ravitsemuksesta ja tietoa oman kotipakkakuntansa ravitsemukseen liittyvästä palvelutarjonnasta

Työpaketti 3. Hyvää ruokaa ja ruokailoa yhdessä syöden -kampanja

1. Ikääntyneet kokoontuvat yhteen ravitsemustiedon ja ruokailun ääreen sankoin joukoin. Ikääntyneet itse ja heidän läheisensä löytävät luotettavaa tietoa ikääntyneen ravitsemuksesta ja siitä, mihin tulisi ottaa yhteyttä, jos herää huoli omasta tai läheisen ravitsemuksesta.

Hankeen kohderyhmänä ovat ikääntyneet itse, heidän läheisensä sekä ikääntyneiden kanssa toimivat ammattilaiset ja muut toimijat. Keskeisiä toimijoita ovat kaikki ammattiryhmät, jotka toimivat ikääntyneiden parissa lähi- tai välillisessä työssä. Sosiaali- ja terveys- ja ruokapalvelujen lisäksi kunta- ja asukas-yhteistyössä elinkeinoelämä sekä järjestöt ja seurakunnat ovat tärkeitä ravitsemustoimijoita ja -vaikuttajia omien toimintojensa ja tarjoamiensa palvelujensa kautta.

Tulosten tarkastelu ja mitä seuraavaksi?

Vireyttä seniorivuosiin – ikääntyneiden ruokasuositus käytäntöön hanke jatkuu vielä vuoden 2023 loppuun saakka. Hanke sisältää alueellisia koulutuksia ruokasuosituksista sote-ammattilaiselle ja muiden ikääntyneiden parissa toimiville sekä verkkokoulutuskokonaisuuden laatimisen ammatilliseen täydennyskoulutukseen. Tähän mennessä alueellisia koulutuksia on toteutettu yhteensä 16 alueella. Koulutuksia on toteutettu yhteistyössä alueiden kanssa räätälöidyn koulutuksen paikallisten toivomusten ja tarpeiden mukaisesti. Palautteet koulutuksista ovat olleet positiivisia.

Hankkeessa kerätään hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä. Hyviä käytäntöjä kirjataan Valtion ravitsemusneuvottelukunnan ravitsemuksella hyvinvointia- verkkosivuille. Hankkeen verkkokoulutus ammattilaisten jatkokoulutukseen on sisällöllisesti valmis pilotoitavaksi. Muun muassa Länsi-Uudenmaan kunnat ovat luvanneet pilotoida koulutuksen keväällä 2023. Verkkokurssi on ensin koekäytössä hankkeen ohjausryhmän jäsenillä. Pilotoinnin ja sen jälkeen suoritettavien korjausten jälkeen verkkokoulutus tulee kansalliseen käyttöön kohdennettuna erityisesti hyvinvointialueiden sote-ammattilaisille. Hankkeen lopussa järjestetään valtakunnallinen seminaari, jossa esitellään hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä.

Hankkeessa luodaan kansallinen ravitsemusportaali, joka tulee Ruokavirasto.fi -sivuston alaisuuteen. Portaali sisältää luotettavaa tietoa ikääntyneiden ravitsemuksesta. Kunnat ja alueet voivat linkittää sivuston omille sivuilleen ja täydentää sitä tiedoilla paikallisilla hyvää ravitsemuksella tukevalla tiedolla ja palveluilla sekä ikääntyneille suunnatulla ruokapalvelutarjonnalla. Solita Oy, joka toimii Ruokaviraston sopimuskumppanina, tekee portaalin teknisen toteutuksen vuoden 2023 aikana. Portaaliin tulee jo olemassa olevan materiaalin lisäksi esimerkiksi hankkeessa yhteistyönä tuotettuja videoita ja esitteitä. Verkkosivun ylläpidosta jatkossa tulee pitämään huolta Valtion ravitsemusneuvottelukunta.

Hankkeessa järjestetään kampanjan ikääntyneiden ravitsemuksesta, joka on kohdennettu ikääntyneille itselleen ja heidän läheisilleen yhteistyössä järjestötoimijoiden, kuntien ja kuntien vanhusneuvostojen sekä muiden osapuolien kanssa. Keskeisiä järjestöyhteistyökumppaneita syksyllä 2023 toteutettava kampanjaan. Mukana ovat muun muassa Martat, Maa- ja kotitalousnaiset, Vanhustyön keskusliitto, Eetu ry, Omaishoitajat ry ja Ikäinstituutti. Kampanjahaaste-postitus kaikkien kuntien vanhusneuvostoille on tehty kuntien kirjaamojen kautta. Kampanjaan liittyen suunnitteilla on koulutusyhteistyötä Kesäyliopiston Ikääntyneiden yliopiston ja Kansalaisopistojen liiton kanssa. Ikääntyneiden yliopiston kanssa suunnitellaan yhteistyössä syksyn 2023 ohjelmaa. Ikääntyneiden yliopisto lähettää ravitsemusaiheisia luentoja 60:lle paikkakunnalle. Kansalaisopistojen liitolla 176 opistoa ympäri Suomen ja he tavoittavat kaikki Suomen kunnat. Suunnitelmissa on tehdä yhteistyössä opintopiiritoimintaa ja ruokakurssitoimintaa. Ideana on luoda toimintamalleja, joiden kautta toiminta jatkuisi myös 2023 syksyn jälkeenkin.

Hankkeessa on tuotettu ja tuotetaan sekä itsenäisesti että yhteistyössä erilaisia ravitsemukseen liittyvää materiaalia kuten esitteitä, videoita, dia-esityksiä yms., joita hyödynnetään osana toimintaa. Esimerkkinä Ikäruoka 2.0 hankkeen kanssa yhteistyönä tuotetusta ravitsemusmateriaalista on ikääntyneiden ravitsemusopas, joka löytyy sekä suomen että ruotsinkielisenä.

Suomeksi : https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/teemat/terveytta-edistava-ruokavalio/kuluttaja-ja-ammattilaismateriaali/julkaisut/ravitsemusopas_ikaantyneille_web.pdf

Ruotsiksi: https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/teemat/terveytta-edistava-ruokavalio/sve-material/naringsguide-for-aldre-personer_web-valmis.pdf

3.2.6 Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille

Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille -hankkeiden toteuttajana toimii Taiteen edistämiskeskus TAIKE. Taiteen edistämiskeskus kutsui 2021 Teatterikeskuksen jäseneteatterit, Kulttuuria kaikille -palvelun ja 13 kunnan muodostaman [Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön AILI-verkoston](#) mukaan yhteiskehittämään Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille -hanketta. Hanke käynnistyi 16.6.2021 ja se päättyi 31.12.2023.

Hankkeen päätavoitteena on suositus ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalvelujen Suomen mallista ja laadusta. Tavoitteina ovat kulttuurihyvinvointityön juurtuminen hyvinvointialueiden, kuntien ja taidetoimijoiden yhdyspintatyöksi sekä mallintaa Etsivän kulttuurisen vanhustoiminnan -palvelupolku (EKV-toimintamalli), jossa laadukkaat ikäihmisten palvelut sisältävät taidetta ja kulttuuria.

Hankkeen tavoitteet tarkemmin:

1. Etsivän kulttuurisen vanhustyön toimintamalli (EKV) kohdennettuna ennaltaehkäisevänä ja ennakoivana toiminta mm. syrjäytymisvaarassa oleville ikäihmisille. Palveluohjauksen kautta toiminta kohdentuu tarvitsijalle ja/tai tarvitsijaa saatetaan, autetaan kulttuurihyvinvointitoimintaan.
2. Kulttuurilähetetoiminta vähävaraisille, omatoimisille ikäihmisille (Kaikukortti ja vastaava lähetetoiminta / social prescribing)
3. Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen eli kulttuurihyvinvointipalvelujen saavutettavuuden edistäminen ja yhdenvertaisuus. Samalla tavoitteena on kestävä, pysyvä ja vaikuttava toiminta, jolloin mm. ympärivuorokautisessa hoidossa olevien ohessa hoitohenkilökunnan hyvinvointiin kiinnitetään huomiota ja toimenpiteitä.

Hankkeen käynnistyessä kohderyhmäksi määriteltiin erityisesti vähävaraiset omatoimiset ikäihmiset, joiden osallisuuskynnystä haluttiin madaltaa mm. Kaikukortin käyttöön ottamiselle. Toiseksi kohderyhmäksi määriteltiin syrjäytymisvaarassa olevat ikäihmiset, jossa tunnistettiin tarve tuoda taide ihmisen luokse. Hankkeen myötä EKV-mallin täsmentyessä, kohderyhmää on tarkennettu palvelutarpeen ja palveluohjauksen kestävä toiminnan näkökulmasta. [Linkki loppuraporttiin löytyy täältä.](#)

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Etsivä työ käytännössä

[Etsivä kulttuurisen vanhustyön toimintamalli \(EKV\)](#) edistää osallisuutta taiteen ja kulttuurin keinoin ja tukee siten ikäihmisten toimintakykyä ja osallisuutta. Tavoitteena on laadukas omannäköinen elämä ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen. EKV rakentaa paikallisia, kohdennettuja palvelupolkuja, yhdessä moniammatillisen toimijaverkoston kanssa. EKV mallintaa reitin asiakkaan löytämisestä toimintaan ja osallistumiseen. EKV sisältää roolit ja tehtävät sekä keinot arviointiin.

Kulttuurilähetetoiminta

[Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla](#) -hanke oli kulttuurilähetetoimintaa vähävaraisille, omatoimisille ikäihmisille. Kaikukortin käyttöönottoa laajennettiin. Hanke lisäsi ymmärrystä Kaikukortti-asiakkaista. Hankevaiheina olivat esiselvitys, videosarja, työpajat, inspiraatioluentosarja, viestintäkampanja ja ideapankki. Hankeosuus edisti ikäihmisten kulttuuri-osallistumisen esteiden tunnistamista ja Kaikukortti-toiminnan laajentamista.

Taidetoiminta kohtaa tarvitsijat

Teatterikeskuksen kehittämistyö on yhteiskehittämistä hankkeen [kulttuurisen seniori- ja vanhustyön AILI-verkoston](#) (jatkossa AILI-verkosto) kuntien ja Taiteen edistämiskeskuksen kanssa konkreettisia taidepalveluja edistävinä ja laajentavina toimenpiteinä. Tulos on toiminnan vakiintumisen edistyminen ja toiminta-alueen laajentuminen valtakunnalliseksi. Vuoden 2023 aikana painotetaan arviointityötä ja sen viestintää lisäämään tietopohjaa.

Teatterikeskuksen jäsenyhteisöjen taiteen toimintamallit kohdentuvat yhdyspintatyön kautta ikäihmisille EKV-toimintamallin mukaisesti. Jäsenyhteisöt ovat laaja-alaisia esittävän taiteen ammattitoimijoita, joilla on valmiita toimintamalleja yli 65-vuotiaille syrjäytymisvaarassa oleville ja/tai vähävaraisille ikäihmisille. Hankkeet kehittivät/kehittävät toimintamalleja (Innokylä, HYTE-toimintamallien arvioinnit) ja jakamista valtakunnallisesti hyödynnettäviksi. Havaittavaa on poikkihallinnollisen sektorirajat ylittävän yhteistyön vahvistuminen herkässä alueiden muutostilanteessa.

Arviointi ja johtopäätökset

Etsivä kulttuurinen vanhustyö (EKV) -malli on hankkeissa saanut kokonaisvaltaisen kehittäjäjoukon, joiden tavoitteissa kehittämistyön pitkäjänteisyys vei/vie hankesyklejä eteenpäin, juurruttaen vähintäänkin alueellisesti mallia rakenteisiin. Taiteilijayhteisöt ovat suorassa kehittämissuhteessa kuntien kanssa, pohtien lähetetoiminnan ja palveluun ohjauksen rakennetta.

Toiminnan peittävyys on huokoisesta rakenteesta huolimatta lähes valtakunnallisesti kattavaa. Toimintamallit – etsivä kulttuurinen vanhustyö -malli ja lähetetoiminta – ovat käyttökelpoisia valtakunnallisesti. Taiteelliset toimintamallit enenevässä määrin jaetaan saataville ja vertailuun sekä mm. HYTE-toimintamallien arviointiin ja [Innokylään](#).

Hankkeissa on havaittu sosiaali- ja terveystalouden rakennemuutoksesta syntyneitä haasteita etsivälle kulttuuriselle vanhustyölle ja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Hyvinvointialueiden henkilöstön tehtävät ja roolit suhteessa hyvinvointityöhön ovat muuttuneet. Tehtyjen rajausten ja muutosten myötä kulttuurihyvinvoinnista ja kulttuurisesta vanhustyöstä vastanneiden tehtäväkuvassa aiemmin tärkeitä vastuualueet ovat

kadonneet. Henkilökunta on liikkeessä ja rakennemuutoksen aiheuttama kuormitus on näkyvää. Moniammatillinen yhteistyön toteutuminen vaihtelee. Muutos on purkanut olemassa olevia toimintatapoja ja palaaminen uuden toimintamallin kanssa on haastavaa.

Täyttyneinä tavoitteina ovat toteutuneen kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutus ikäihmisten elämään (merkityksellisyys, mielekkyys, osallisuus) hanketoiminnan rajoissa. Kaikukortin käyttöön ja käyttöönottoon liittyvät asiat ovat tunnistettuina lisääntyneet. Etsivän kulttuurisen vanhustyön (EKV) toimintamallin pilotit (Rovaniemi, Seinäjoki, Espoo) on kuvattu jatkokäyttöä varten.

Taiteen edistämiskeskuksen ja hanketoimijoiden yhteistoiminta jatkuu vuoden 2023 loppuun. Tähän mennessä voidaan todeta työn olleen antoisaa, vastavuoroista ja siten reaalista, että toiminta kehittyy ymmärrystä lisäten, toimimatonta korjaten ja arviointia kehittämällä kenttäoloihin sopivaksi eli yhteiskehittäminen on monialaista yhteistyötä.

Hankkeessa jatketaan yhteiskehittämistä AILL-verkoston kuntien (Rovaniemi, Oulu, Kuopio, Jyväskylä, Seinäjoki, Espoo) ja Teatterikeskuksen sekä osittain muiden paikallisten taide-toimijoiden kanssa. Hyvinvointialueiden ja kuntien ohjaama yhdyspintatyötä edistetään EKV:n osalta. Toteutetaan alueellisia, kohdennettuja ratkaisuja lähetetoiminnan ja taloudellisen tuen mahdollisuuksista sekä osallisuuteen ja toimintakykyyn kohdentuvia etsivän työn menetelmiä ja yhteistoiminnan rakenteita. Toiminnassa laadukkaat ja kestävät ikäihmisten palvelut sisältävät taidetta ja kulttuuria, osana kokonaisvaltaista hyvää elämää. [Kulttuuripoliittinen tutkimuskeskus CUPORE](#) toteuttaa tutkimushankkeen kulttuurihyvinvointiin liittyvän taidetoiminnan mahdollisuuksista, toimikentästä ja esteistä.

3.2.7 Selvitys ikäihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa ulkopuolisen tahon toimin kevään 2023 aikana selvityksen, jonka tavoitteena on

1. Selvittää sitä miten ikäihmisten osaamisen ja hyvinvoinnin edistämisessä on onnistuttu suomalaisessa koulutuspolitiikassa
2. Selvittää sitä mitä pitäisi tehdä lähivuosina (pikaiset toimenpiteet) ja mitä vuoteen 2030 mennessä Agenda2030-ohjelman tavoitteet huomioiden.

Tietoa ikäihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta ja mahdollisesta eriarvoistumiskehityksestä eri puolella Suomea ei ole aiemmin selvitetty. Koulutus- ja kulttuuripalveluiden saatavuudessa on kuitenkin eroja eri puolilla Suomea, ja mahdollisuudet päästä osalliseksi palveluista vaikeutuu, kun otetaan huomioon esim. digi- ja medialukutaitoihin

liittyvä osaamisvaje, kielitaito, etäisyydet ja oma maksukyky ja varallisuus (laitteet). Ei ole myöskään selvitetty sitä, miten osallistumismaksut ovat vuoden 1998 koulutusuudistuksen jälkeen vaikuttaneet ikäihmisten mahdollisuuksiin osallistua koulutukseen.

Toisaalta tiedetään, että koulutus kasaantuu hyväosaisille ja viime vuosina onkin saatu tähän liittyvää tietoa jatkuvan oppimisen parlamentaarista uudistusta varten. Ongelmana tässä on, että jatkuvan oppimisen uudistuksessa on keskitytty työikäisiin. Tavoitteeksi tulisikin asettaa jatkuvan oppimisen toiminnon laajentaminen myös jo eläkkeellä olevaan väestöön. Ikäohjelman näkökulmasta olemassa oleva tieto kattaa vain ikääntyvät työikäiset. Vapaa sivistystyö ei myöskään ole ollut osa joka toinen vuosi toteutettavaa tutkimusta, jolla on selvitetty kulttuuripalveluiden toteutumista kunnissa. Tästä syystä TEAviisarissa on tietoja kunnan järjestämistä kulttuuri- ja muista palveluista mm. ikäihmisille, mutta vapaan sivistystyön osuutta kunnan palveluista tai esim. kulttuuripalveluista ei ole selvitetty tai tutkittu. Hanke päättyy 31.12.2023.

3.2.8 Koronapandemiaan liittyvä selvitys ikäihmisten digitaidoista ja medialukutaidosta, resilienssistä ja yksinäisyydestä/ yhteisöllisyyden puutteesta

Koronan vuoksi yhteiskunta joutui ottamaan 'pakotetun' digiloikan, mutta digituki ei kaikilta osin pystynyt seuraamaan perässä. Tuleviin pandemioihin ja pitkään yhdessäeloon pandemiojen kanssa on syytä varautua ennakolta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa ulkopuolisen tahon toimin kevään 2023 aikana selvityksen, jonka tavoitteena on selvittää

1. Miten hyvin ikäihmiset pystyivät käyttämään digivälineitä pandemian aikana
2. Millaisille koulutuksille ja millaista osaamista tarvitaan varmistamaan ikäihmisten digivälineiden käytön
3. Millaiset vaikutukset ikäihmisten hyvinvointiin ja arjenhallintaan digisyrjäytymisestä aiheutuvalla yksinäisyydellä on ottaen huomioon yhden hengen taloudet

Tässä selvityksessä huomioidaan myös Yle Oppimisen rooli ikäihmisten tukemisessa. Hanke päättyy 31.12.2023.

3.3 Teknologia on lisännyt hyvinvointia

Tämän kokonaisuuden tavoitteena on, että itsenäistä suoriutumista tukevat älykkäät teknologiat ovat parantaneet ikäihmisten hyvinvointia, yhteiskunta on tukenut ja varmistanut heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien ikääntyneiden yhdenvertaisen mahdollisuuden hyödyntää itsenäistä suoriutumista tukevaa teknologiaa sekä teknologian, tekoälyn ja robotiikan hyödyntäminen ikäihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä hoidon tukena on lisääntynyt. Lisäksi tavoitteena on, että tietoperusteisuus ja suurten tietomassojen hyödyntäminen tietojohdamisessa on parantanut toiminnan kustannusvaikuttavuutta, Suomi on ikäteknologian kehittämisen ja hyödyntämisen mallimaa ja kokemuksiamme sekä osaamistamme hyödynnetään laajasti maailmalla.

Vaikuttavuustavoitteen alla on kolme hanketta:

1. Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille (KATI) -ohjelma vuosina 2020–2023
2. Monialaisen palvelutarpeen ennakointi tekoälyn avulla – kansallinen kehittämispilotti ikäihmisten asiakasryhmää koskien (MAITE)
3. Kotibotti-selvitys: puhebottien mahdollisuudet ikääntyvien digitaalisissa palveluissa

3.3.1 Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille (KATI) -ohjelma vuosina 2020–2023

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n toteuttama KATI-ohjelma (2020–2023)¹ vauhdittaa uusien teknologioiden hyödyntämistä ikäihmisten kotona asumisessa, kotihoidossa ja kotiin tuotavissa palveluissa. Ohjelma edistää kotona asumisen toimintamallien ja palveluiden kehittämistä ja uudistamista teknologiaa hyödyntämällä. Erilaisilla teknologiaratkaisuilla voidaan tukea itsenäistä asumista, kotihoitoa ja muita kotiin tuotavia palveluita. Teknologia voi edesauttaa ikääntyvien henkilöiden toimintakyvyn ylläpitämistä ja sairauksien ennaltaehkäisemistä, sote-ammattilaisten työhyvinvoinnin ylläpitämistä ja kuormituksen vähentämistä sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannusten hillitsemistä. Ohjelma painottaa yhteiskehittämistä, loppukäyttäjien mukaan ottamista teknologiaratkaisujen arviointiin ja ratkaisujen eettisyyttä.

1 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kotona-asumisen-teknologiat-ikaihmisille-ohjelma-kati->

KATI-ohjelmalla on viisi tavoitetta, joilla rakennetaan kestävää, asiakaslähtöistä ja osallistavaa kansallista toimintamallia teknologian ja digitaalisten ratkaisujen täysimääräiseksi hyödyntämiseksi ikäihmisten ja muiden tukea tarvitsevien itsenäisessä kotona asumisessa, kotiin tuotavissa palveluissa ja kotihoidossa. Laajoissa alueellisissa KATI-hankkeissa pyritään yhteistyöllä hyvinvointialueiden käytäntöjen yhdenmukaistamiseen ja hyvinvointialuekohtaisiin ratkaisuihin.

Tavoitteena on

1. Kotona asumisen toimintamalleja ja palveluita uudistetaan hyödyntämällä teknologiaa kotona asuvien iäkkäiden toimintakyvyn ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi, itsenäisen ja turvallisen asumisen tukemiseksi, kotiin tuotavien palvelujen edistämiseksi ja kotihoidon henkilöstön työhyvinvoinnin parantamiseksi ja kuormituksen vähentämiseksi.
2. Uusia teknologioita kehitetään yhdessä, pilotoidaan ja otetaan käyttöön hyvinvointialueilla systemaattisesti ja kansallisesti koordinoitusti.
3. Uusien teknologioiden käyttöönotto ja käyttö edistää asiakkaiden ja sote-henkilöstön hyvinvointia ja auttaa hillitsemään sote-kustannusten kasvua.
4. Uusien teknologioiden käyttöönotto ja käyttö vaikuttaa positiivisesti Suomen yritys-, innovaatio- ja liiketoimintakentällä, mukaan luettuna kansainvälinen toiminta.
5. Kansallisen koordinaation toimintamalli tukee sote-toimijoiden ja yritysten yhteistyötä teknologioiden pilotoinnissa ja käyttöönotossa.

Ohjelmaa toteutetaan kuudella alueellisella KATI-hankkeella. Hankkeissa otetaan käyttöön uutta teknologiaa kotihoidossa ja ennalta ehkäisevissä palveluissa. Teknologiaratkaisujen käytöstä hankkeet tekevät uudistettuja toimintamalleja sote-organisaatioiden käyttöön Innokylään. Lisäksi hankkeet tuottavat arviointitietoa hyvinvointialueilleen ja THL:n ja VTT:n kansalliseen arviointiin. Hankkeet toimivat vuosina 2021–2022; viisi hanketta jatkaa 04/2023 asti.

KATI-ohjelman välittöminä kohderyhminä ovat alueelliset KATI-hankkeet, jotka kohdistuvat kotiin tuotettavien palveluiden asiakkaisiin, heidän läheisiinsä sekä sote-alan työntekijöihin. Kotona asumisen palveluita uudistetaan kuudessa KATI-hankkeessa seitsemällä hyvinvointialueella: Satakati /Satakunta, PirKATI/Pirkanmaa, KOHTI/Päijät-Sote, Ikääntyneiden tilannekuva/Essote ja Pieksämäki, Pohjanmaan KATI/Pohjanmaa, KARITA/Eksote ja Oulu. Välillisenä kohderyhmänä voidaan pitää sote-työnantajia.

Ohjelma toteuttaa ns. KATI-mallia² (Kotona asumista tukeva teknologia - kansallinen toimintamalli ja tietojärjestelmät), jonka VTT ja THL valmistelivat yhteistyössä sidosryhmien kanssa vuonna 2020. KATI-ohjelmassa THL on tehnyt yhteistyötä VTT:n kanssa teknologiaratkaisujen kehittämisen, käyttöönoton ja käytön tukemisessa ja arvioinnissa sekä järjestelmäkokonaisuudessa. VTT kerää tietoa teknologian arviointimallin avulla KATI-hankkeiden teknologiaratkaisuista ja tekee tämän perusteella tulosityhteenvedon osaksi THL:n kokonaisvaltaista arviointikokonaisuutta. VTT luo THL:n, STM:n, Nordic Healthcare Group:n (NHG), DigiFinlandin sekä hyvinvointialueiden kanssa yhteistyössä KATI-viitearkkitehtuurin, joka tulee tukemaan ikäteknologioiden sujuvaa käyttöönottoa ja integrointia palvelukokonaisuuksiin. Viitearkkitehtuuryö integroituu KATI-malliin sekä THL:n kansallisen KATI-koordinaatiomallin kokonaisuuteen.

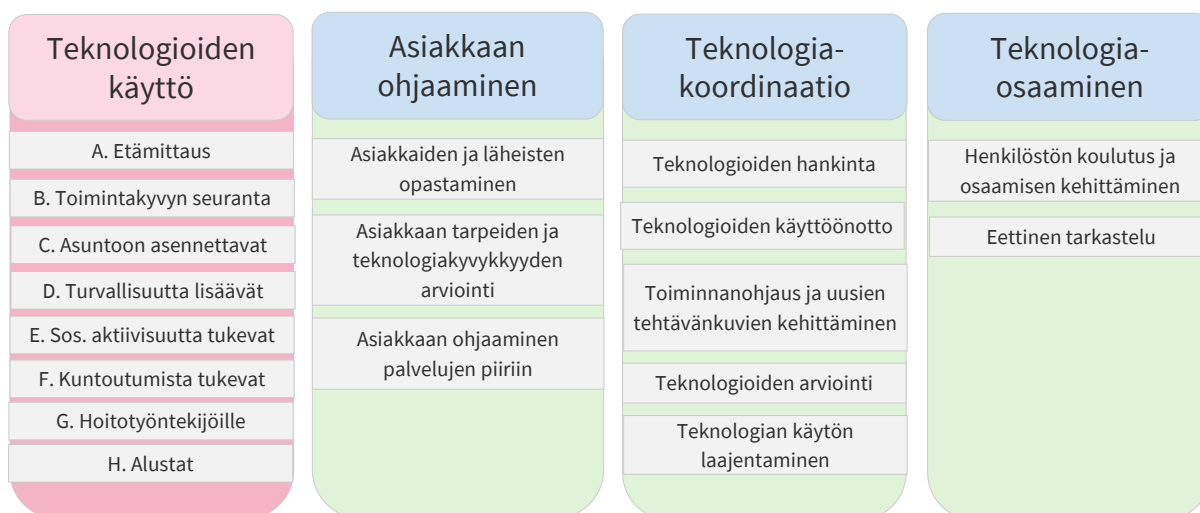
Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

KATI-hankkeissa on kokeiltu ja otettu laaja-alaisesti käyttöön erilaisia teknologian käyttöönoton tuen ja palvelujen toimintamalleja. Niitä on hankkeissa kehitteillä 40–50 kappaletta. Toimintamallit löytyvät [Innokylästä](#).

Tavoite 1 Uudistetut palvelut ja toimintamallit kaikkien käyttöön

KATI-hankkeissa kehitetyt kotihoidon palveluja uudistavat toimintamallit ja niiden alaryhmät on kuvattu kuviossa 2.

2 Lähteenmäki, J., Niemelä, M., Hammar, T., Alastalo, H., Noro, A., Pylsy, A., Arajärvi, M., Forsius, P., Pulli, K., & Anttila, H. (2020). Kotona asumista tukeva teknologia - kansallinen toimintamalli ja tietojärjestelmät (KATI-malli). VTT Technical Research Centre of Finland. VTT Technology No. 373 <https://doi.org/10.32040/2242-122X.2020.T373>

Kuvio 2. Toimintamallit ja niiden alaryhmät

Kaikissa kuudessa KATI-hankkeessa teknologiakokeiluja, käyttööottoja tai käytön laajennuksia oli yhteensä 80 kappaletta. Eniten oli lääkeautomaatteihin tai -muistuttajiin sekä videovälitteisiin teknologioihin liittyviä ratkaisuja.

1. Asiakkaan palvelupolkuun liittyvät toimintamallit

Asiakkaan palvelupolku -hankkeissa on kehitetty asiakkaiden tarpeiden ja teknologiatekniikan arviointiin, asiakkaiden ja omaisten opastamiseen sekä asiakkaiden ohjaamiseen tarvittavien palveluiden piiriin liittyviä toimintamalleja. Lähtökohtana ovat asiakaslähtöisyys, asiakkaan tarpeet sekä niiden arviointi. Toimintamalleja yhdistävät asiakkaan tarpeista nousevat toimenpiteet, sovellettavuus ja vaikuttavuuden arviointi. Toimintamallit sisältävät yksilöllisen lähestymistavan, jonka tulee olla turvallista, luottamusta tukevaa sekä eettistä. Muita sisällöllisiä elementtejä ovat lainsäädännöllinen valvonta, koulutus ja vertaistuen mahdollisuudet. Hankkeissa on kehitetty asiakkaiden tarpeiden ja teknologiatekniikan arviointiin, asiakkaiden ja omaisten opastamiseen sekä asiakkaiden ohjaamiseen tarvittavien palveluiden piiriin liittyviä toimintamalleja.

2. Teknologiakoordinaatioon liittyvät toimintamallit

Hyvinvointialueiden teknologiakoordinaatioon liittyvät toimintamallit kohdistuvat palveluprosessien etenemiseen, selkeisiin tehtävä- ja työjakoihin sekä vastuun ottamiseen päätöksistä teknologian koko elinkaarella. Niissä teknologia tukee toimintaa ja toiminnasta luodaan suuntaviivat kehittämiselle. Yhtenäisistä rekistereistä ja avoimesta integraatioalustasta saatua tietoa voidaan käyttää tiedolla johtamisen tukena.

3. Teknologiaosaamiseen liittyvät toimintamallit

Teknologiaosaamiseen liittyvissä toimintamalleissa tunnistetaan jatkuvan oppimisen tarpeet sekä erilaiset tavat kouluttaa ja valmentaa a) asiakkaita, b) heidän läheisiään ja c) työntekijöitä sekä d) tunnistetaan uusia tehtävänkuvia. Tunnistetaan erilaiset roolit, työtehtävät sekä teknologiaan liittyvät prosessit. Ollaan tietoisia siitä, että osaaminen, tiedot, taidot, asenteet ja eettisesti kestävä toiminta ovat keskeisiä onnistumisen tekijöitä.

Tavoite 2: Käyttöön otetut teknologiat

Kaikissa kuudessa KATI-hankeissa teknologiakokeiluja, käyttöönottoja tai käytön laajenuksia oli yhteensä 80 kappaletta. Teknoliaryhmittely ja esimerkkejä niihin sisältyvistä teknologioista on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Teknoliaryhmittely

Teknoliaryhmä	Esimerkkejä
A Ikäihmiseen kosketuksessa olevat terveyden etämittauslaitteet	<ul style="list-style-type: none"> Happisaturaation, uloshengityksen huippuvirtausarvon (PEF), kuumeen, painon, verensokerin tai -paineen mittauslaite, insuliinipumppu
B Toimintakykyä monitoroivat teknologiat	<ul style="list-style-type: none"> Aktiivisuuden, ravitsemuksen tai unen seuranta henkilökohtaisen laitteen (ranneke tms.) avulla (yksittäiset laitteet)
C Asuntoon asennettavat teknologiat	<ul style="list-style-type: none"> Turvallisuutta lisäävät asuntoon asennettavat sensorit Moni-monitorointijärjestelmä (esim. kukkatolppa, älylattia) Yksittäiset sensorit kodin olosuhdetiedon mittaamiseen (lämpötila, kosteus, valoisuus...) Sähkölukko ja/tai kulunvalvonta Ateria-automaatti WC-toimintoja tukeva teknologia (pesevä ja kuivaava WC)
D Turvallisuutta lisäävät ratkaisut (paikantamiseen, lääkkeisiin, kaatumiseen tai putoamiseen liittyvät teknologiat)	<ul style="list-style-type: none"> Tasapainon, kaatumisen tai kaatumisriskin havaitseminen Lääkejakeluautomaatti Muu lääketurvallisuutta edistävä teknologia (esim. lääkemuistutaja) Turvapuhelin (ei-paikantava) Paikantava turvapuhelin, -ranneke tms. ratkaisu Sähkölukko ja/tai kulunvalvonta Turvallinen liikkuminen kotona tai ulkona (robotiikka) Yöaikaisten avuntarpeiden seuranta (hälytteet)

Teknologiaryhmä	Esimerkkejä
E Sosiaalista aktiivisuutta tukevat ratkaisut	<ul style="list-style-type: none"> • Virtuaaliset ryhmät (kahvilat tai keskustelu-, harraste- tai vertaisryhmät) • Videopuhelut läheisen tai ystävän kanssa • Digitaaliset pelit (tai muu digitaalinen viihde) • Sosiaalinen robotti
F Asiakkaan kuntoutumista tukevat ratkaisut	<ul style="list-style-type: none"> • Digitaaliset pelit (toimintakykyä parantavat) • Videopuhelut (hoitoa ja kuntoutumista edistävät) • Kuntoutusteknologiat kotikuntoutukseen ja etäkuntoutus • Reittiohjelmiston käyttö liikuntalaitteen yhteydessä
G Hoitotyöntekijöille suunnatut ratkaisut	<ul style="list-style-type: none"> • Nostamista tukeva teknologia (eksokeletoanit)
H Alustaratkaisu, jonka avulla kerätään ja yhdistetään tietoa laitteista ja palveluista ammattilaisten tai tekoälyn käyttöön	<ul style="list-style-type: none"> • Gillie IoT-alusta (Gillie.ai) • Suvanto Care ja Elisa Digihoiva -palveluiden alusta (Suvanto Care) • Tieran integraatioalusta TIA (Kuntien Tiera) • KotiDigi-integraatioalusta (Tampereen kaupunki)

Tavoite 3: Moninäkökulmainen vaikutusten arviointi

KATI-hankkeet toteuttavat itsearviointeja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tukemana. Hankkeet raportoivat eri kokeillut ja käyttöön otetut teknologiat ja toimintamallit arviointineen helmikuun 2023 loppuun mennessä ja Innokylään huhtikuun 2023 loppuun mennessä. [Linkki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuille](#) ja [linkki Innokylään](#).

Tavoite 4: Teknologioiden käyttöönoton vaikutukset liiketoimintaan Suomessa ja kansainvälisesti

KATI-ohjelman hankkeet ovat tarjonneet lukuisia liiketoiminta- ja tuotekehitysmahdollisuuksia teknologiatoimitusten kilpailutuksien voittaneille yrityksille. Yrityksillä on ollut mahdollisuus osallistua useisiin KATI-ohjelman työpajoihin, joissa heillä on ollut mahdollisuus saada tietoa vastuullisen tutkimus-, kehitys ja innovaatio toiminnan periaatteista (TKI) toimintansa tueksi sekä päästä vaikuttamaan ohjelman kehitystyöhön. Yritykset tulevat saamaan myös hyödyllistä palautetta tuotteistaan ja palveluistaan KATI-ohjelman hankkeiden teknologiakäyttöönottojen kokonaisvaltaisen arvioinnin tuloksista. Päivitetty KATI-malli tulee tarjoamaan yrityksille käyttökelpoista tietoa TKI-työn tueksi toimintamalleista ja [KATI-viitearkkitehtuurista](#).

Tavoite 5: Ikätekniologian kansallisen koordinaatiomallin valmisteleminen

THL on valmistellut yhteistyössä sidosryhmien kanssa ehdotuksen [ikätekniologian kansalliseksi koordinaatiomalliksi](#). Ehdotus on julkaistu helmikuussa 2023 ja se kuvaa ikätekniologian laajaa käyttöönottoa tukevaa toimintaa ja kehittämishankkeita sekä tunnistaa uusia tarvittavia toimenpiteitä³. Alkujaan sidosryhmien 39 ehdotuksesta muotoutui 12 toimenpide-ehdotusta. Ehdotus sisältää kuvauksen THL:n koordinaatiotehtävästä ja yhteistyöverkostosta.

Arviointi ja johtopäätökset

Alustavien tulosten mukaan KATI-hankkeet, THL ja VTT ovat yhdessä merkittävästi edistäneet KATI-ohjelman tavoitteita. Yhdessä toimiminen on mahdollistanut monipuolisen vertaiskehittämisen, tietojen vaihdon hankkeiden välillä sekä arviointitiedon keruun yhteistyössä KATI-hankkeiden kanssa. Alueilla uudistetut toimintamallit tukevat tavoitetta, että ikäihmisten ja heidän läheistensä sekä kotihoidon ammattilaisten työssä on käytössä parhaiten kuhunkin tilanteeseen ja käyttöympäristöön soveltuvaa ikätekniologiaa.

KATI-ohjelmassa tehty yhteistyö KATI-hankkeiden kanssa on ollut välitöntä ja tiivistä. Sidosryhmiä on tavoitettu laajasti ja monipuolisesti. Heiltä saatu palaute erityisesti koordinaation suunnittelussa on ollut hyvää. KATI-ohjelman tuloksia on levitetty KATI-ai-tiopaikoissa ja KATI-hankkeiden tapahtumissa, ja tullaan levittämään kansallisissa ja kansainvälisissä tapahtumissa.

KATI-ohjelmaa toteutumista on vaikeuttanut Covid-19 siten, että alueilla hanketyöntekijöiden resursseja siirrettiin koronatöihin. THL:n ja hankkeiden välinen sekä hankkeiden keskinäinen yhteistyö pääsi kunnolla käyntiin vasta koronarajoitusten loputtua. Kotihoidon työntekijäpula vaikeutti hankkeita pilotointien toteutuksessa ja THL:ää tiedonkeruussa. Maailmanlaajuinen komponenttipula viivästytti hankkeiden teknologiahankintoja. Kaikki suunnitellut teknologiat eivät toteutuneet ja joissakin tapauksissa yritys yhteistyö oli haastavaa. Näiden haasteiden myötä viisi hanketta anoi ja sai jatkoaikaa. Hyvinvointialueiden muodostuminen aiheutti osassa hankkeita katkoja ja epätietoisuutta uudistettujen palvelumallien jatkosta. Vaikuttavuutta on vaikea arvioida, koska hankeaika on lyhyt. Siksi arviointi perustuu lyhytaikaisten vaikutusten arviointiin.

3 Anttila Heidi (toim.). Ikätekniologian kansallinen koordinaatio: kohti jatkuvuutta ja yhteistyötä. Ehdotus ikätekniologian kansalliseksi koordinaatiomalliksi ja toimenpiteiksi vuosille 2023–2027. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 7/2023. Helsinki 2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-039-2>

Hankkeiden itsearviointien sekä THL:n ja VTT:n kokoaman aineiston avulla tullaan saamaan monipuolista tietoa siitä, mitä teknologioiden onnistunut käyttöönotto edellyttää sekä miten teknologioiden käyttö vaikuttaa asiakkaiden hyvinvointiin, työhyvinvointiin ja kustannuksiin. KATI-ohjelman lopputulokset ja päivitetty KATI-malli tulevat saataville ohjelman päättyessä. Tuloksia voidaan hyödyntää muilla hyvinvointialueilla, kehittämis- ja tutkimushankkeissa tai niille voidaan löytää käytännön sovellutuksia niin julkishallinnossa kuin yksityiselläkin puolella.

Toiminnan jatkoa varten osana ohjelmaa suunniteltiin Ikäteknologian kansallinen koordinaatiomalli vuosille 2023–2027. Tähän suunnitelmaan sisällytettiin monia kehittämistoimenpiteitä, muun muassa kotihoidon digitalisaation mahdollistamiseksi tarvitaan samoja toimenpiteitä kuin muuallakin sotessa, kuten sähköisten palvelujen toimintaedellytysten parantamista ja alustaratkaisujen jatkokehitystä. Lisäksi tarvitaan sosiaalihuollon rakenteellisen kirjaamisen käyttöönottoa, erityisesti asiakkaan toimintakykytietojen kirjaamisen liittämisestä teknologoista saatuun tietoon.

Mikäli tekoäly halutaan saada palvelemaan kotihoidon työntekijöitä ja asiakkaita laajemmin, tarvitaan toimenpiteitä STM:ltä ja THL:tä tekoälyviitearkkitehtuurin ja siihen liittyvien mahdollistavien toimien toteuttamiseksi. Kansalliset toimet eivät yksinään riitä teknologian käytön laajentamiseen. KATI-hankkeiden kokemukset ovat osoittaneet, että tarvitaan jokaisen kotihoidon esimiehen tukea. Tarvitaan jokaisen kotihoidon ammattilaisen osaamista tunnistaa asiakkaidensa teknologiakyvykyys ja -tarpeet sekä käyttää teknologiaa luontevana osana palvelua. Tarvitaan jokaisen asiakkaan ja läheisen kiinnostus teknologian käyttöön arjessa.

3.3.2 Monialaisen palvelutarpeen ennakointi tekoälyn avulla – kansallinen kehittämisspilotti ikäihmisten asiakasryhmää koskien (MAITE)

Monialaisen palvelutarpeen ennakointi tekoälyn avulla MAITE-hankkeessa on kehitetty monialaisen palvelutarpeen ennakointia ja tekoälypohjaista ennustemallia sellaisten riskihenkilöiden ja asiakasryhmien tunnistamiseen, jotka ovat vaarassa ajautua käyttämään paljon erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluja. Ennustetiedon avulla henkilöiden elämänhaasteita ja ongelmia voitaisiin ennakoida siten, että tukea voitaisiin tarjota aiempaa varhaisemmassa vaiheessa ennen varsinaisten ongelmien ja haasteiden kasautumista ja näin monialaista, raskasta ja kallista palvelujen käyttöä ei syntyisi. Palvelutoiminnan johtamisen näkökulmasta ennustetietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi suuntaamalla oikeanlaisia ja oikea-aikaisesti resursseja sellaisten asiakasryhmien palveluihin, jotka ennustetiedon mukaan ovat varassa ajautua monialaiseen palvelukäyttöön.

MAITE-hanke koostuu neljästä rinnakkaisesta ja vuorovaikutteisesta kehittämiskokonaisuudesta, joilla kullakin on omat tavoitteensa, mutta jotka nivELYVÄT toisiinsa muodostaen saumattoman kokonaisuuden. Hankkeessa kehitetään geneeristä monialaisen palvelutarpeen ennakkoinnin, ennustamisen ja teknisen realisoinnin kehystä sekä jäsennetään tekoälypohjaisten ennustemallien kehittämisen ja hyödyntämisen lainsäädännöllisiä reunaehtoja.

Hankkeen kohderyhmäksi valittiin ikäihmiset, jotka tutkimusten mukaan käyttävät paljon palveluja, mutta joiden monialaista palvelukäyttöä koskien on tehty vähemmän tutkimusta. Hankkeen kokeilu ympäristönä toimii Päijät-Hämeen hyvinvointialueen ikäihmisten palvelutoiminnan johtaminen ja asiakasohjaus. Hankeaika on vuoden 2023 marraskuun loppuun asti.

Tulosten tarkastelu ja mitä seuraavaksi?

Hankkeessa syntyy geneerisen kehittämissuunnitelman sisältävä käsikirja Tekoälyn tukema monialaisen palvelutarpeen ennakointi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Käsikirja sisältää konkreettisia esimerkkejä Päijät-Hämeen tapauksesta.

MAITE-hankkeessa lähdettiin liikkeelle pilottialueen, Päijät-Hämeen kanssa vuoden 2022 talvella määrittelemällä moniäänisessä työpajassa ikäihmisten asiakasryhmiä/profiileja, jotka käyttävät monialaisesti palveluja ja jollaiseen palvelukäyttöön emme toivo ikäihmisten ajautuvan. Tällaisiksi ryhmiksi määrittyi alustavasti 1) monialaisia palveluja käyttävä ikäännytynyt muistisairas, 2) ylipainosta ja siihen liittyvistä sairauksista kärsivä ikäihminen, 3) ikäännytynyt päihde- ja mielenterveysasiakas ja 4) diagnosoimaton asiakas, jolla on paljon yhteydenottoja ja asiointeja eri palveluissa.

Seuraavassa vaiheessa työskentely jakaantui neljään rinnakkaiseen ja vuorovaikutteiseen tutkimuksen ja kehittämisen tasoon hankkeen kehittämiskokonaisuuksien mukaisesti:

1. Ennakoivan johtamisen ja asiakasohjauksen kehittäminen: Tässä kokonaisuudessa on kehitetty ennakointia tarkastelemalla, miten kuvataan johtamisen ja asiakasohjauksen nykykäytäntöjä ja miten määrittellään uusia ennakkoinnin käytäntöjä, joita tekoälypohjainen ennustemalli tukisi.
2. Ennustemallin kehittäminen: Ennustemallin kehittämistyössä vertaillaan erilaisia koneoppimiseen perustuvia menetelmiä. Tämän hankkeen puitteissa on tavoitteena saada aikaan prototyyppi syksyllä 2023, jonka pohjalta voidaan arvioida ennustemallin käyttökelpoisuutta operatiivisessa toiminnassa sekä päättää tarvittavista jatkokehitystoimenpiteistä.
3. Ennustemallin realisointi osaksi tietojärjestelmiä ja IT-infrastruktuuria: Nykyään tekoälymalleja tuodaan toimiviin organisaatioihin ja olemassa

oleviin tietojärjestelmiin usein aluksi kokeilemalla ja pilotoimalla. Tällaisessa tekoälyn käyttöönotossa voidaan sitten edetä laajamittaisempaan hyödyntämiseen koko sote-organisaatiossa.

4. Ennustemallin kehittämisen ja hyödyntämisen oikeudelliset vaatimukset: Tässä kokonaisuudessa on selvitetty ennustemallien kehittämiseen ja hyödyntämiseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Keskiössä ovat henkilötietojen käsittelyyn liittyvät kysymykset, eli millä edellytyksillä ja miten asiakkaiden ja potilaiden henkilötietoja on mahdollista hyödyntää EU:n yleisen tietosuojasetuksen, Suomen toisilain ja muun lainsäädännön puitteissa.

MAITE-hanke päättyy vuoden 2023 marraskuun lopulla. Siihen mennessä hankkeessa on laadittu käsikirja monialaisen palvelutarpeen ennakoinnin kehittämistä tekoälyn avulla (”Tekoälyn tukema monialaisen palvelutarpeen ennakointi sosiaali- ja terveydenhuollossa”), joka avaa ja jäsentää neljää edellä tarkastelua tutkimus- ja kehittämiskokonaisuutta. Käsikirja jäsentää ja selkeyttää tekoälyn roolia ja paikkaa niin ennakoivan tiedolla johtamisen kuin ennakoivan asiakastyönkin tukena. Käsikirja palvelee kaikkia hyvinvointialueita, jotka kehittävät vastaavaa toimintaa ja tekoälypohjaisia tietojärjestelmäratkaisuja alueellaan. Tekoälymallista on syksyllä 2023 luotu kokeiluersio ja sitä on testattu, mutta operatiiviseen toimintaa sitä ei vielä ole viety. Kokeilun tulokset ja kehityshankkeessa kokonaisuudessa saadut kokemukset on raportoitu.

3.3.3 Kotibotti-selvitys: puhebottien mahdollisuudet ikääntyvien digitaalisissa palveluissa

Kotibotti tarkoittaa iäkkäiden kotona asuvien henkilöiden hyvinvointia ja hyvinvointipalveluiden käyttöä tukevaa keskustelevaa tekoälyä (chatbot), jonka vuorovaikutus toimii puhekäyttöliittymän kautta. Kotibotti on siis iäkkäiden kotona käytettävä puhebotti.

Kotibotti –esiselvityksen toteutti Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy. Kotibotti-esiselvityksen tavoitteena oli tehdä katsaus olemassa oleviin iäkkäille ja kotiin tarkoitettuihin keskustelevan tekoälyn ja puhekäyttöliittymän ratkaisuihin. Lisäksi selvitettiin iäkkäiden kotona käytettävän puhebotin hyväksyttävyyttä ja toteutettavuutta. Vastauksia etsittiin mm. seuraaviin kysymyksiin: Mikä on puheteknologian tekninen kypsyystaso ja odotettu kehitys, jos käyttäjinä ovat ikäihmiset? Millaisia puhevuorovaikutussisältöjä iäkkäät käyttäjät haluavat? Miten puhevuorovaikutuksen tulisi toimia ja millaisella fyysisellä laitteella (käyttöliittymällä) kotona?

Linkki esiselvitykseen: [Kotibotti-esiselvitys: puhebottien mahdollisuudet ikääntyvien digitaalisissa palveluissa](#)

Tietoa olemassa olevista ratkaisuista ja puhebottien kokeiluista etsittiin eri julkaisuista sekä chatbot sekä puhebot-tekniologioiden asiantuntijoita haastatteleamalla. Lisäksi järjestettiin kaksi sidosryhmätyöpajaa ikäihmisten sekä SOTE-ammattilaisten kanssa. Työpajoissa tunnistettiin eri osapuolien tarpeita puhebotille, puhebotin hyväksyttävyyttä sekä odotettuja vaikutuksia ja alustavia käyttötapauksia Kotibotille.

Projektissa toteutettiin fokusryhmäarviointina pienimuotoinen erilaisten puheteknologiatoteutusten ja fyysisten alustojen kokeilu, jossa iäkkäät henkilöt kokeilivat itse demototeutuksia ja antoivat palautetta puhevuorovaikutuksesta ja alustoista (laitteista). Fokusryhmältä kerättiin tarpeita ja ehdotuksia myös käyttötapauksista ja -tilanteista, puhevuorovaikutuksen sisällöistä, puhedialogin käynnistämisestä ja siitä onko tilanteita, joissa jatkuva kuuntelu olisi hyväksyttävää, sekä millaista käyttäjän terveyttä ja hyvinvointia tukevaa tietoa puhekäyttöliittymällä voitaisiin tulevaisuudessa kerätä.

Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Kokemukset keskustelevalta tekoälyn käytöstä ovat olleet hyvinkin lupaavia. Puheboteista saadut kokemukset ovat osoittaneet, että ne suoriutuvat käyttötapauksesta riippuen asiakkaan palvelemisessa kohtuullisen hyvin ja asiakkaiden kokemukset niiden käytöstä ovat olleet positiivisia. Suomessa ei ole vielä tutkittu laajassa mittakaavassa puheella ohjattavien ikääntyville suunnattujen digitaalisten palveluiden hyödyntämistä tai käyttökokemuksia. Ikääntyvien, SOTE-ammattilaisten sekä teknologiatoimittajien mielestä tutut älylaitteet, lääkeautomaatit, videopuhelinlaitteet, lelulemmikit tai palvelurobotit soveltuvat hyvin puhebot-laitteiksi. Puhebotin monipuolista personoitavuutta pidettiin käyttäjien keskuudessa myös toivottavana. Eettiseltä kannalta etenkin puhebottien käytön yksityisyys ja tietoturvasuus sekä ihmiskontaktien väheneminen aiheuttivat huolta sekä ikääntyneiden mutta myös ammattilaisten keskuudessa.

Puhebot-palvelut nähtiin palvelujärjestelmän ensikontakteina, jotka pystyisivät tarjoamaan palvelua asiakkaille sekä keräämään tietoa asiakkailta ja työntekijöiltä nopeasti ja tehokkaasti pitkällä aikavälillä. Lisääntynyt tieto mahdollistaa myös nopeamman reagointimahdollisuuden palvelutarpeeseen ja resursointiin lisäten potilasturvallisuutta. Puhebot-palvelun sisällön ylläpitäjät, bottikuiskaajat, ovat merkittävässä roolissa kouluttaessaan puhebotin tekoälyä monipuolisemmaksi. Saman aihealueen bottikuiskaajien olisi hyödyllistä verkostoitua keskenään esim. hyvinvointialueiden kesken.

Teknologian osa-alueella tekoäly, suomenkielinen puheentunnistus sekä -tuottaminen on mennyt eteenpäin nopealla tahdilla varsinkin teknologiajättien vetämänä. Julkisten suomenkielisten puheaineistojen riittämätön saatavuus hidastaa kotimaista tuotekehitystä. Lisäksi lainsäädännön ja sääntelyn puolella tarvitaan ajanmukaistuksia helpottamaan palveluiden rakentamista ja käyttöönottoa.

3.4 Yhä useampi osallistuu vapaaehtoismintaan ja sen tekemistä tuetaan ikääntyvässä yhteiskunnassa

Vapaaehtoisminnalla on suuri merkitys yhteiskunnan koheesion, resilienssin ja sosiaalisen pääoman vahvistumisen kannalta. Vapaaehtoisminta tarjoaa merkitystä elämään ja pitää ikäihmiset osallisena yhteiskunnallisessa toiminnassa. Tavoitteena vuoteen 2030 mennessä on, että julkinen sektori tunnistaa ja mahdollistaa vapaaehtoisminnan yhteiskuntaa ja vapaaehtoisia hyödyttävällä tavalla, eläkeikäiset osallistuvat yhä enemmän vapaaehtoistyöhön sekä läheisapuun ja vapaaehtoistyöhön osallistuminen on lisännyt ikääntyvien osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Vaikuttavuustavoitetta edistetään yhden valtakunnallisen toimintakokonaisuuden, eli Vapaa! Fri! –hankkeen kautta.

3.4.1 Vapaa! – Fri! -hanke vapaaehtoisminnan aseman vakiinnuttamiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa

Oikeuministeriön toteuttamalla Vapaa! – Fri! -hankkeella edistetään vapaaehtoismintaa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Hankkeen toimikausi on 16.2.2021–31.12.2023.

Tavoitteena on

1. Selvittää vapaaehtoisminnan tietopohjaa. Hankkeessa selvitetään ensinnäkin minkälaisia lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia esteitä vapaaehtoisminnan tekemiselle on olemassa.
2. Selvittää, mitkä ovat vapaaehtoismintaan liittyvät erityiset haasteet ikääntyvässä yhteiskunnassa ja miten ikäohjelmassa ja kansallisessa demokraatiohjelmassa kuvatut toimintaympäristön muutokset ja toimenpide-ehdotukset vaikuttavat vapaaehtoisminnan tekemiseen (ml. toimintaympäristön muutokset, yhdenvertaisuuteen ja kansalaisjärjestöjen resursseihin liittyvät kysymykset).
3. Kehittää ratkaisuja ja malleja vapaaehtoisminnan tukemiseksi, ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Tarkoituksena on kehittää ja ottaa käyttöön yhteistyössä sidosryhmien kanssa kehitetyt ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan iäkkäitä ihmisiä osallistumaan vapaaehtoismintaan sekä toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan.
4. Edistää eri taustoista tulevien ikääntyvien yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa lähiympäristöön ja palveluihin vapaaehtoisminnan kautta.
5. Lisätä ymmärrystä vapaaehtoisminnasta ja sen merkityksestä hyödyntäen työkaluina esimerkiksi viestintä-, kannustin- ja/tai koulutuskampanjaa.

6. Edistää vapaaehtoistoimintaa tukevien rakenteiden sekä foorumien luontia eri toimijoiden yhteistyön parantamiseksi yli sektorirajojen ja vahvistaa tähän liittyen kuntien ja järjestöjen yhteistyön mahdollisuuksia.
7. Seurata hallitusohjelmassa linjatun toimenpiteen edistämistä, joka liittyy vapaaehtoistoiminnassa opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen.

Hanke linkittyy myös oikeusministeriön koordinoimaan kansalliseen demokratiaohjelmaan 2025. Hanke edistää demokratiaohjelmaan kirjattuja tavoitteita, jotka toteuttavat pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjauksia ”osallistavasta ja osaavasta Suomesta”. Lisäksi hankkeessa seurataan hallitusohjelmassa linjatun toimenpiteen edistämistä, joka liittyy vapaaehtoistyössä opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen.

Hanke tekee yhteistyötä mm. Suomen Kuntaliiton, kuntien ja hyvinvointialueiden, kansalaisyhteiskunnan toimijoiden, tutkijakentän, kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE), Etnisten asioiden neuvottelukunnan (ETNO), sekä eduskunnan vapaaehtoistoiminnan yhteistyöverkoston kanssa. Hankkeen kohderyhmänä ovat erityisesti kunnat, hyvinvointialueet, muut viranomaiset sekä kansalaisyhteiskunnan toimijat.

[Linkki](#) hankkeen sivuille.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Hankkeen pääpaino on ollut kuntien ja kunnan alueella toimivien vapaaehtois- ja järjestötoimijoiden yhteistyön kehittämisessä. Hankkeen aikana toteutettiin kaksi virtuaalista klinikkakokonaisuutta, jotka on suunnattu kunnille, maakunnallisille järjestöverkostoille ja paikallisille yhdistyksille. Klinikatoiminnassa levitettiin uniin hyviä käytäntöjä, joilla kunnat, järjestöverkostot ja paikalliset yhdistystoimijat voivat tehdä sekä kuntaa että vapaaehtoisuuskentän toimijoita tukevaa yhteistyötä alueellaan. Klinikkokonaisuuksista syntynyt tieto ja klinikkaosallistujien kehittämät yhteistyömallit julkaistaan oikeusministeriön julkaisusarjassa. Klinikoiden oppeja hyödynnetään suoraan myös vuonna 2023 valmistuvassa kansalaisyhteiskuntakoulutuksen ja siihen sisältyvän kuntamoduulin sisältöjen valmistelussa (eOppiva).

Hankkeessa tehtiin laaja tietopohjan kartoitus ja se on koottu selvityksen muotoon hankkeen loppuraporttiin. Loppuraportissa kuvaillaan vapaaehtoistoiminnan tilaa Suomessa, ja se sisältää julkiselle hallinnolle suunnatut suositukset vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseksi. Suositukset liittyvät lainsäädäntöön, julkisen hallinnon rakenteisiin, rahoitusinstrumentteihin, sekä paikallistason tukitoimiin.

Arviointi ja johtopäätökset

Hankkeen tavoitteisiin saatiin vastattua hyvin ja hankesuunnitelmassa tehdyt vaiheet ja erikseen mainitut toimeksiannot toteutuivat aikataulussa. Hankkeen tietopohjan kartoitus onnistui hyvin ja hanke keräsi runsaasti ajankohtaista ja monipuolista tietoa vapaaehtoistoiminnan kentän haasteista. Kehitetyistä ratkaisuehdotuksista pisimmälle päästiin kuntien roolin kehittämisessä. Työssä päästiin käytännön tasolle, eli kunnat toteuttivat klinikoiden aikana kehittämisideoitaan kunnan arjessa. Sen lisäksi kuntien kehittämät toimintamallit saatiin dokumentoitua, ja ne julkaistaan laajemman joukon käytettäväksi. Syntyneitä tietoa saadaan hyödynnettyä myös tulevan koulutuksen sisällössä. Näin ollen syntyneellä ratkaisu tulee todennäköisesti olemaan aitoa vaikutusta klinikoille osallistuneiden kuntien toimintaan sekä myös laajemman joukon toimintaan tulevaisuudessa.

Lisäksi hankkeessa syntyi sidosryhmätyöskentelyn kautta useita muitakin ratkaisuehdotuksia vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseksi ja esiin tulleisiin haasteisiin vastaamiseksi. Monet ratkaisuehdotuksista jäivät kuitenkin niiden laajuuden vuoksi ideatasolle, ja niiden saattaminen käytäntöön edellyttäisi lisätyötä sidosryhmien ja vastuuviranomaisten kanssa. Ratkaisuehdotukset on koottu hankkeen loppuraporttiin ja niihin on mahdollista palata myöhemmissä valtakunnallisissa hankkeissa, mutta niiden vaikuttavuus voi jäädä vähäiseksi, jos niiden kehittämiselle ei osoiteta lisäresursseja.

Hankkeella kehitettiin ja kehitetään edelleen yhteensä 31 kunnan yhteistyötä vapaaehtois- ja järjestötoimijoiden kanssa. Mainitut kunnat saivat tukea omalle suunnitteluprosessilleen ja ideoiden jalkauttamiseen. Hankkeen tilaama tutkimus verkostojärjestöjen roolista voi vaikuttaa hyvinvointialueiden toiminnan suunnitteluun, kun siitä syntynyt tieto saadaan vietyä hyvinvointialueiden osallistamisrakenteita koskeviin keskusteluihin. Hankkeen viestintäkampanja ja suomi.fi –sivuston näkyväksi tekeminen on puolestaan tuonut vapaaehtoistoimintaa esiin laajemmalle kohderyhmälle ja tuo apuja vapaaehtoistoiminnan järjestäjille viranomaistiedon haltuun ottamisessa. Hanke on myös kerännyt yksiin kansiin vapaaehtoistoiminnassa esiin tulleet keskeiset muutosteemat ja haasteet, ja tällainen laajan aineiston koonti on auttanut sidosryhmiä tunnistamaan ilmenneitä haasteita omassa työssään ja nostanut esiin myös tärkeitä vaikuttamiskohteita järjestöille. Tietopohjan kartoituksen tulokset tulevat siis näkymään pidemmän aikavälin kuluessa. Hanke on myös parantanut oikeusministeriön, muiden ministeriöiden sekä eduskunnan vapaaehtoistoiminnan tukiryhmän välistä yhteydenpitoa ja tiedonvaihtoa koskien vapaaehtoistoiminnan asioita.

Haasteellisinta kehittämistyössä oli se, että hankkeen toimenpiteenä oli lähteä etsimään erilaisia ratkaisuja voimakkaassa murroksessa olevaan toimintaan. Hankkeen käynnistämisen aikana ei ollut tiedossa mitään tiettyä toimintamallia, jota olisi hankkeen puitteissa lähteä suoraan edistämään, vaan sen sijaan ratkaisuehdotuksia lähdettiin ensin etsimään ja lopulta ne syntyivät sidosryhmätyöskentelyn kautta. Hyviä ja perusteltuja ratkaisuehdotuksia nousi runsaasti esiin, mutta niiden selvittäminen ja eteenpäinvieminen oli hidasta

ja vaati tuekseen runsaasti monipuolista tietoa ja yhteistyösuhteiden luomista eri toimijoihin ja hallinnonaloille. Aiheet liittyivät mm. rahoitusprosesseihin, lainsäädäntöön, kuntien ja hyvinvointialueiden toimintaan, kotoutumiseen, viranomaisten asenteisiin, kansalliseen koordinaatioon jne. Aiheet olivat laajoja, eikä hankkeella ollut riittävästi rahoitusta edistää keinoja ulkopuolisten selvitysten tai alahankkeiden avulla, joten selvitystyöt jäivät hankkeiden päällikön tehtäväksi.

Tämä hanke palveli erinomaisesti tietopohjan kartoittamisessa, ja laajemman kuvan ymmärtämisessä. Aika eikä resurssi kuitenkaan riittänyt useamman ratkaisuehdotukset valmisteluun niiden alustavia kartoituksia pidemmälle. Tulevissa vastaavissa valtakunnallisissa hankkeissa voisi olla hyödyllistä rajata toimeksianto tiukemmin, jotta varsinaisten toimintamallien valmistelu pääsisi nopeammin käyntiin. Ennakoidut riskit liittyivät koko hankkeen ajan toimeksiannon laajuuteen ja tätä kautta syntyvien tulosten vaikuttavuuteen. Hankkeen aikana tehtiinkin rajaus, että hankkeen tavoitteissa keskitytään nimenomaan tietopohjan kartoittamiseen, kuntien kanssa työskentelyyn, viestintäkampanjan toteuttamiseen ja suomi.fi –sivuston tunnettavuuden edistämiseen, ja muiden ratkaisuehdotusten osalta valmistelussa tyydytään alustavaan kartoitukseen. Hankkeesta nousi esiin paljon uusia ja laajemmalle kentälle tuntemattomia haasteita, ja tärkeää olisikin, että esille tulleita arvokkaita havaintoja ja ratkaisuehdotuksia valmisteltaisiin eteenpäin.

3.5 Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä

Ikäystävällisen asumisen ja asuinalueiden merkitys on suuri vanhenevan väestön kotona asumisessa. Asumisen tukeminen on tärkeää sekä ikääntyneiden ihmisten että yhteiskunnan kannalta. Tavoitteen on, että ikääntyneille soveltuvia esteettömiä ja muunneltavia asuntoja on kehitetty, korjattu ja rakennettu, asuinympäristöjen suunnittelussa ja kehittämisessä on huomioitu ikääntyvien ja iäkkäiden tarpeet sekä ihmiset itse ennakoivat ja varautuvat ikääntymisen mukanaan tuomiin asumisen ja siihen liittyviin palvelujen haasteisiin. Vaikuttavuustavoitetta on edistetty ympäristöministeriön toimesta valtakunnallisen Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman vuosina 2020–2022 kautta.

3.5.1 Kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden kehittämishankkeet ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelmassa

Ympäristöministeriö toteutti ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman vuosina 2020–2022.

Tavoitteena oli

1. Tukea ikääntyneiden asumisen ennakkointia ja varautumista
2. Edistää asuntokannan korjaamista
3. Lisätä ikäystävällisten asuntojen tarjontaa sekä kehittää asuinalueita ikääntyneille sopiviksi

Seuraavassa esitellään toimenpideohjelmassa toteutettuja kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden kehittämishankkeita. Ikäohjelmasta rahoitettiin 1,5 milj. € näiden hankkeiden valtionavustuksesta ja ympäristöministeriö rahoitti 1,5 milj. €. Tässä ei esitellä muilta osin ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman toteutusta lukuun ottamatta lyhyttä kuvausta järjestöjen toiminnasta ikääntyneiden asumisen ennakkoinnissa.

Ohjelmassa avustettiin 57 kunnan, kuntayhtymän ja vuonna 2022 myös hyvinvointialueiden ikääntyneiden asumisen kehittämishankkeita enintään 60 %:lla hankekustannuksista. Ne liittyivät ikääntyneiden oman ja kuntien asumisen tarpeisiin varautumiseen, asuinolojen parantamiseen sekä asuinalueiden ikäystävällisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämiseen. Hankkeen kohderyhminä olivat kunnat, kuntayhtymät ja hyvinvointialueet. Ikääntyneiden edustus, esim. vanhusneuvostojen kautta, tuli olla mukana toteutuksessa.

Hankehaussa määriteltiin viisi keskeistä teemaa: ennakkointi ja varautuminen, asuntokannan korjaaminen, uudet asumisratkaisut, asuinympäristöjen ikäystävällisyys, yhteisöllisyys ja sekä vuoden 2022 haussa lisäksi hyvinvointialueiden ja kuntien yhteinen kehittämistyö.

Linkki: [Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma](#)

Linkki: [Ikääntyneiden asumisen kehittämishankkeet](#)

Linkki: [Kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden ikääntyneiden asumisen valtionavustushankkeiden arviointi](#)

Toimintamallit ja tulokset

Ikääntyneiden asumisen kehittämisessä on viime vuosikymmeninä korostettu paikallaan vanhenemista (ageing-in-place). Tällöin ikääntynyttä väestöä tuetaan tutussa asuinympäristössä, vaikka toimintakyky heikkenee. Kuntien kehittämishankkeet tukivat hyvin tätä näkemystä, sillä niissä etsittiin ratkaisuja ja toimintatapoja asuinolojen parantamiseksi ja kotona asumisen tukemiseksi. Myös uusia asumisratkaisuja suunniteltiin erityisesti väli-muotoisessa/yhteisöllisessä asumisessa.

Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman kuntien ja kuntayhtymien tukeminen koostui 57 hankkeesta vuosina 2020–2022. Hankkeissa tuli olla mukana toteuttamisen kanalta keskeiset yhteistyötahot, kuten kuntien eri hallintokuntia, järjestöjä ja yrityksiä. Myös

ikäntyneiden edustus tuli olla mukana, esimerkiksi vanhusneuvoston kautta. Hankkeiden tuli liittyä kunnan kannalta keskeiseen ikääntyneiden asumisen haasteeseen ja edistää pitkän aikavälin ratkaisuja. Tulosten hyödyntäminen myös muissa kunnissa ja valtakunnallisesti oli tärkeää.

Toteutetut hankkeet voidaan jaotella tavoitteiden ja toimenpiteiden perusteella kehittämisen kohdentumisen mukaan alueen, rajatun kohteen tai strategiseen kehittämiseen. Rajattujen kohteen hankkeet kohdistuivat esimerkiksi välimuotoiseen asumiseen tai yhteisölliseen asumiseen, ikääntyneiden asumista tukevaan toimintaan ja muuhun ikääntyneiden kotona asumisen edistämiseen. Strategisen kehittämisen hankkeet pitivät sisällään kuntien asutokantaan, ikääntyneiden asumiseen ennakointiin ja palveluverkostoon kohdistuvia toimintamalleja, suunnitelmia tai strategisia linjauksia. Vuoden 2022 hankkeiden fokukseen vaikutti lisäksi hyvinvointialueiden valmistelu. Kolmessa hankkeesta kehitettiin ikääntyneiden asumista hyvinvointialueen tasolla ja muutamassa vahvistettiin yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden välillä.

Hankkeet olivat hyvin erilaisia sisältönsä ja toteutuksensa suhteen. Monissa hankkeissa oli iso yhteistyöverkosto, jossa ikääntyneet olivat mukana. Hankkeissa valmisteltiin ikääntyneiden asumisen laaja-alaisia suunnitelmia ja erilaisia hanke- ja toimintasuunnitelmia. Niissä järjestettiin monenlaisia tilaisuuksia, toteutettiin viestintää ja tehtiin yhteistyötä asumisen ikä- ja muistiystävällisyydessä.

Kehittämishankkeet lisäsivät ymmärrystä ikääntyneiden hyvien asuinolojen merkityksestä ja kannustivat kuntia ja kuntayhtymiä kehittämistyöhön yhdessä vanhusneuvostojen, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Myös kuntien poikkihallinnollinen yhteistyö vahvistui ja käytännön yhteistyömalleja luotiin.

Ympäristöministeriön haun ohjeistus ja ohjelman webinaarit tukivat kuntien toimintaa sekä jakoivat kokemustietoa toisille kunnille. Hankkeiden valtionavustus näyttäisi olevan hyvä keino saada kunnat mukaan ikääntyneiden asumisen kehittämistyöhön. Asumisen ennakointi ja varautuminen näytti vielä olevan etäinen kysymys ikääntyvälle väestölle. Siksi panostusta tähän tarvitaan edelleen. Useissa kunnissa kehittämistyö ja muu toiminta ikääntyneiden asumisen osalta jatkui hankkeiden jälkeen.

Hankkeissa muodostunutta materiaalia ja tietoa hyödynnettiin muistiystävällisen ja esteettömän asuinympäristön osalta kehittämistyössä ja kuntien asemakaavoituksessa. Hankkeiden tuottama tieto näkyi myös ohjeistuksissa. Seuraavaksi kuvataan esimerkkejä hankkeiden toiminnasta ja toimintamalleista.

ESSOTE: Haukivuoren taajama-alueen kehittäminen ikä- ja muistiystävälliseksi

Haukivuoren hankkeen tavoitteisiin kuului esteettömän liikkumisen ja asumisen lisääminen sekä yhteisöllisyyden edistäminen. Myös palveluiden saavutettavuuteen kiinnitettiin huomiota. Tuloksena syntyi ikä- ja muistiystävällisen taajaman malli. Mallissa helppokulkaisuus, tiivis palvelutarjonta, yhteisöllisyys, aktiiviset järjestötoimijat sekä kaavoituksen laatu- ja ympäristöohjeen ikä- ja muistiystävällisyys luovat vahvaa pohjaa poikkihallinnolliselle yhteistyölle. Näin saavutetaan monisukupolvinen ja luonteva ikä- ja muistiystävällisyys ja ikääntyvien palvelujen tarpeen siirtyminen koordinoitulla ennakoinnilla. Tuloksia on voitu hyödyntää muistiystävällisen ympäristön osalta Haukivuoren asemakaavamuutoksessa, sillä hanketta toteutettiin samaan aikaan kaavavalmistelun kanssa. Hankkeen tuottama tieto näkyy myös Laatu- ja ympäristöohjeessa. Luotua ikä- ja muistiystävällisen taajaman mallia voidaan hyödyntää myös muissa taajamissa.

Kemi: Ikävihreä Pruntsi

Ikävihreä Pruntsi -hankkeessa kehitettiin yhteisöllisyyttä, toimijuutta sekä osallisuutta tukeva toimintamalli. Toimintamallin avulla voidaan tukea ikääntyvien arkea tarjoamalla elämään mielekkyyttä ja yhteisöllisyyttä. Se tukee myös toimijoiden ja kolmannen sektorin yhteistyötä ikääntyneiden arjen tukemiseksi. Toimintamallista työstettiin käsikirja, joka on hyödyksi myös muualla yhteisöllisen toiminnan toteuttamisessa. Lisäksi tuloksena syntyi yleissuunnitelma, joka yhdistää Pruntsin korttelit viihtyisäksi ja turvallisesti yhteisölliseksi asuinalueeksi.

Suonenjoki: Savon Villin Lännen Ikääntyneiden asumisen ”Master Plan”

Savon Villin Lännen ikääntyvien asumisen Master Plan -työskentelyssä tavoitteena oli alueen kuntien Suonenjoen, Rautalammin, Tervon, Vesannon, Keiteleen ja Pielaveden ikääntyvien asumisen osallistava strategiaprosessi, joka tukeutuu tiedonkeruuseen ja ennakkointiin. Prosessissa olivat mukana kuntien luottamushenkilöt, kuntayhtymä ja muut sote-toimijat, järjestöt ja vanhusneuvostot, kuntakonsernien vuokrataloyhtiöt ja asuntoja ylläpitävät järjestöt sekä kuntalaiset. Master Plan sisältää esimerkiksi senioriasumisen/välimuotoisen asumisen ratkaisuja ja toimenpiteitä kotona asumisen tueksi. Esityksen ja yhteistyön myötä päätöksenteko ja kehittäminen sujuvoitui sekä investointeihin liittyvien päätösten tekeminen helpottui.

Linkki: [Ikääntyneiden asumisen Master Plan](#)

Hämeenlinna: Meikä asuu missä haluu: prosessit sisältävä työkalupakki kunnille varauduttaessa elinvoimaisen ja ikäystävällisen asumisen tulevaisuuteen erilaisilla asuinalueilla, taajamissa ja pitäjissä

Hämeenlinnassa kehitettiin tietoa hyödyntävä ennakkoinnin ja varautumisen toimintamalli. Tavoitteena on toteuttaa taajamien ja asuinalueiden ikäystävällinen ja tarvelähtöinen asuminen myös tulevaisuudessa. Hanke tuotti ohjekirjan: ”Työkalupakki – suunnitelmallinen varautuminen ikääntyneiden asumiseen kunnissa”. Se pitää sisällään suunnittelu- ja toteutusperiaatteet, yhdessä toimijoiden kanssa sovitut ohjeistukset esimerkiksi rakentajille, mallinnetun toimeenpano-ohjelman (prosessikuvaus) sekä työkaluja kaupungin ikääntyneiden asumisen ja ikäystävällisyyden edistämiseen.

Linkki: [Työkalupakki](#)

Järjestöt ikääntyneiden asumisen ennakoinnissa ja varautumisessa

Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman yhtenä tärkeänä tavoitteena on tukea ja rohkaista ikääntyviä henkilöitä ennakoimaan tulevia asumistarpeitaan ja varautumaan sekä toteuttamaan asumista tukevia toimenpiteitä hyvissä ajoin. Monilla järjestöillä on asumisen ennakointiin ja varautumiseen liittyvää toimintaa. Työtehoseura kartoitti järjestöjen toimintaa, erityisesti niiden mahdollisuuksia ja potentiaalia, jotta ikääntyneiden asumisen ennakointia ja varautumista saataisiin vahvistettua.

Linkki: [Selvitys järjestöjen toiminnasta ikääntyneiden asumisen ennakkoinnin tukena.](#)

Ympäristöministeriö toteutti vuonna 2022 yhdessä kuuden valtakunnallisen järjestön ja Työtehoseuran kanssa verkostohankkeen, jonka tavoitteina oli tukea järjestöjen ikääntyneille kansalaisille kohdistamaa asumisen ennakointi- ja viestintätoimintaa, vahvistaa järjestöjen välistä yhteistyötä ikääntyneiden asumisen ennakoinnissa sekä tehostaa tähän liittyvää neuvontaa ja koulutusta. Hankkeessa koottiin ja tuotettiin neuvontamateriaalia ja järjestettiin tilaisuuksia ikääntyneiden omasta asumisen ennakoinnista ja varautumisesta.

Arviointi ja johtopäätökset kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden hankkeista

Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman keskeisenä tavoitteena oli parantaa ikääntyneiden asuinoloja ja edistää asumisvaihtoehtojen tarjontaa. Erityisesti haluttiin tukea ikääntyneiden omaa ja kuntien ennakointia ja varautumista asumiseen.

Kuntien hankkeiden ansiosta tietoisuus ikääntyneiden asumisen ja asuinympäristöjen kehittämisen tärkeydestä lisääntyi sekä kunnissa että ikäihmisten keskuudessa. Eri toimijoiden välille syntyi yhteistyötä. Hankkeissa muodostunutta tietoa ja tuloksia hyödynnettiin monin tavoin hankkeen toteuttamisen aikaan, mutta myös sen jälkeen. Kehittämishanke kannusti kuntia pitkäjänteisempään suunnitteluun.

Osa hankkeista oli laaja-alaisia sisällöltään. Ne kattoivat useita kuntia, kuten Suomenjoen (SavoGrow) ja Saarikan kuntayhtymän hankkeet tai ne koskivat useita kunnan alueita, esim. Jyväskylän ja Kuopion hankkeet. Osa sisälsi laajasti ikääntyneiden asumisen suunnittelua, esim. Iisalmi, Lappeenranta ja Tampere tai niissä tuotettiin erilaisia ratkaisuja ja toimintamalleja ikääntyneiden asumisen kehittämiseen, kuten Hämeenlinna. Jotkut hankkeista olivat suppeita keskittyen yhden rakennuksen suunnitteluun joko uudisrakentamisen tai peruskorjaamisen osalta, tai ikääntyneiden yhteisen toimintapaikan suunnitteluun. Pienten kuntien kohdalla myös tällaisella yhden kohteen hankkeella voi olla huomattava merkitys kunnan ikääntyneelle väestölle.

Kunnissa ja kuntayhtymissä järjestettiin erilaisia tilaisuuksia ikä- ja muistiystävällisyydestä. Lisäksi tehtiin oppaita ja videoita ikäystävällisen asumisen kehittämisestä. Ikääntyneiden oman asumisen ennakkointiin ja varautumiseen panostettiin monessa hankkeessa tuottamalla erilaisia aineistoja. Vanhusneuvostot ja ikääntyneitä edustavia yhdistyksiä oli mukana.

Kehittämistyö mahdollistui ympäristöministeriön tarjoaman rahoituksen myötä. Erityisen tärkeäksi nähtiin mahdollisuus palkata hanketyöntekijä, jonka päätyönä oli tukea toteutusta, mikä liittyi ikääntyneiden asumisen ja asuin ympäristöjen kehittämiseen sekä asukkaiden omaan ennakkointiin ja varautumiseen. Hanketyöntekijän rooli oli keskeinen kehittämistyön etenemisessä. Kunnissa, joissa näin ei tehty, toteutus jäi yleensä lyhytjänteiseksi ja hajanaiseksi. Myös ulkopuolisia konsultteja hyödynnettiin. Tätä kautta saatiin jostain aiheesta syvempää asiantuntemusta, hanke saattoi kuitenkin tällöin muuttua fokukseltaan alkuperäisestä suunnitelmasta. Ulkopuolisen asiantuntijan käyttö vaatii hyvää ohjausta kunnan puolelta.

Ympäristöministeriö järjesti webinaareja hankkeista ja hausta noin 10 kertaa, näissä hankekunnat ja myös muut kunnat kuulivat kehittämishankkeiden etenemisestä ja tuloksista. Hankekunnat verkostoituivat myös keskenään jakamaan kokemuksiaan. Ympäristöministeriön edustajat osallistuivat hankekuntien ja muiden tahojen tilaisuuksiin esittelemällä ohjelmaa, sen hanketyötä ja tuloksia. Ohjelma ja hankkeet ovat kannustaneet myös muita kuntia ikääntyneiden asumisen ennakkointi- ja varautumistyöhön.

Kuntien ja kuntayhtymien hankkeet osoittavat kehittämistyön tärkeyden ja myös tuen merkityksen. Etenkin pienissä kunnissa tarvitaan ulkopuolista tukea, mutta myös suuremmat kunnat ovat voineet näin osoittaa omaa hankehenkilöstöä toteutukseen. Kuntayhtymien yhteiset hankkeet ovat hyödyttäneet useita kuntia, esim. Suomenjoen ja kuntayhtymä Saarikan hanke.

Vuoden 2022 haussa voitiin tukea myöntää myös hyvinvointialueille. Lapin hyvinvointialue, Siun Soten alue (nykyinen Pohjois-Karjalan hyvinvointialue) ja Turun kaupunki (hanke siirtyi Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle) toteuttavat koko hyvinvointialuetta koskevaa kehittämistyötä yhdessä alueen kuntien kanssa. Esimerkiksi Lapin hyvinvointialueelle laaditaan laaja-alainen ikäihmisten asumisen sekä asumispalvelujen kehittämissuunnitelma alueen kuntien kanssa.

Kuntahankkeista kokonaisuudessaan valmistui arviointi Owl Group Oy:n toimesta. Siinä tarkastellaan kuntien ja kuntayhtymien hankkeiden toteutusta ja vaikuttavuutta suhteessa toimenpideohjelman ja kunkin vuoden hakuilmoituksen tavoitteisiin sekä yleisemmin ikääntyneiden asumisen tarpeisiin ja keskeisiin ratkaisuihin nähden. Lisäksi kootaan ehdotuksia tulevaa toimintaa varten ja laaditaan suosituksia toteuttamiseen. Arviointi valmistui huhtikuussa 2023. [Linkki arviointiin.](#)

3.6 Palvelut toteutetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla

Palveluiden toteuttaminen sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla -vaikuttavuustavoite on laaja kokoelma erilaisia asiakas- ja palveluohjauksen kehittämisen toimenpiteitä, kotihoidon kehittämistä ja uudistamista, joustavia asumisen palvelumalleja ja omaishoidon kehittämistä. Toimenpiteistä osa liittyy Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaan, jota toteutetaan alueellisissa kehittämishankkeissa, joihin sosiaali- ja terveysministeriö myöntää valtionavustuksia. Ohjelma on osa sote-uudistusta, jonka vuoksi avustukset on myönnetty hyvinvointialueittain. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmasta tehdään oma vaikuttavuusarviointi.

Ikäohjelmasta rahoitettuja kehittämishankkeita ovat Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA) -hankkeet, joissa kehitetään joustavaan asumiseen liittyviä palveluja, konsepteja ja toimintamalleja.

3.6.1 Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA)

Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA) -hankkeessa kehitettiin toimintamalleja, joissa erilaisiin asumisen ratkaisuihin voidaan joustavasti yhdistää iäkkäiden henkilöiden tarpeisiin vastaavia palveluja ja muita toimintoja, kuten teknologisia ratkaisuja. Palvelut kohdennetaan asiakkaan palvelutarpeen mukaisesti. Asuminen on oma erillinen kokonaisuutensa. Asumispalveluilla tässä hankkeessa tarkoitettiin tuolloisia sosiaalihoitolain 21 §:n (2014) mukaisia asumispalveluja.

JOPA -hankkeessa asumisen ja palvelujen toimintamallin lähtökohtana oli, että asiakas saa elää loppuelämänsä tutussa kodissaan ja jossa palveluja voidaan lisätä joustavasti asiakkaan palvelutarpeen kasvaessa. JOPA -toiminnan valmisteluun ja toteuttamiseen sisältyy aktiivinen yhteistyö valvovien viranomaisten kanssa, asiakas- ja potilasturvallisuudesta huolehtiminen mm. kehittämällä omavalvontaa sekä toimiva asiakas- ja palveluohjaus, jolla varmistetaan asiakkaan muuttuvien tarpeiden havaitseminen ja niihin reagointi oikea-aikaisesti.

Lisäksi hankkeiden tavoitteena oli kehittää iäkkäiden henkilöiden joustavan palvelun asumisen toimintamalli, joka sisältää mallin toteuttamiseksi tarvittavat elementit ja jota voidaan levittää laajempaan käyttöön. Toimintamalliin sisältyviä osa-alueita ovat: ikäystävällinen asumisympäristö, joka mahdollistaa asiakkaiden kasvaviin tarpeisiin vastaamisen; toimiva asiakas- ja palveluohjaus; monimuotoisen palveluympäristön huomioivien työvälineiden ja menetelmien hyödyntäminen ja kehittäminen, kuten asiakkaiden tarpeita vastaavien resurssien mm. henkilöstön mitoittamiseen tarvittavat välineet, omavalvonnan välineet ja johtamisen välineet; RAI -arvioinnin hyödyntäminen asiakkaiden tarpeita ja niihin vastaamista arvioitaessa; digitaalisten välineiden ja teknologian hyödyntäminen asiakkaiden tarpeisiin vastaamisessa; monituottajuuden hyödyntäminen palvelujen hankinnassa; asiakkaan maksamien asiakasmaksujen määräytyminen mallissa.

Hankeille myönnettiin valtionavustusta ja hankkeita oli yhteensä neljä: 1. Pysyvä koti – muuttuvat palvelut toteuttajana Hämeenlinnan kaupunki; 2. Tutussa Kodissa – Yksilöllistä yhteisöllisyyttä toteuttajana Kalajoen kaupunki ja osatoteuttajina olivat Oulun ja Kuusamon kaupungit; 3. Yhteisöllinen asuminen toteuttajana Päijät-Sote; 4. JOPAS! – Joustavia palveluja asumiseen sotessa toteuttajana Siun sote. Hankeaika oli 1.7.2021–31.12.2022.

3.6.1.1 Pysyvä koti – muuttuvat palvelut

Hämeenlinnan kaupungin Pysyvä koti – muuttuvat palvelut-hankeen tavoitteena oli kehittää asumisen ja hoivan yhdistämisen konsepteja, jotka sopivat välimuotoisten palvelujen normiohjaukseen ja valvontaan. [Linkki loppuraporttiin löytyy täältä.](#)

Tavoitteena oli

1. Asiakkailta on mahdollisuus asua ja elää samassa asuinympäristössä elämänsä loppuun saakka riippumatta palvelutarpeesta.
2. Asumisympäristöjen, teknologian, palvelutarpeen arvioinnin ja palveluiden joustavuuden, yhteisöllisyyden, omavalvonnan ja resursoinnin kehittäminen ja edistäminen.

Hankkeen kohderyhmänä olivat ensisijaisesti Hyvinvointikeskus Sauvolan, Pellavakodin ja Keinusaaren palvelukampuksen asukkaat, läheiset, henkilökunta ja lähijohto. Hankkeella arvioidaan olevan heijastusvaikutuksia kaikkeen ikäihmisten asumisen ja hoivan suunnitteluun ja toteutukseen yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Pysyvä koti – muuttuvat palvelut-hankkeen päätuotoksena kuvataan kansallisesti monistettava Hyvinvointikeskus-konsepti joustavan palvelun asumisen mallina ikääntyneille, joka pohjautuu Hämeenlinnassa olemassa olevien hyvinvointikeskusten toimintaan, hankkeessa pilotoituihin uusiin toimintatapoihin ja sosiaalihuoltolain uudistuksen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Konsepti koostuu kolmesta osa-alueesta: asumisesta, palvelusta ja yhteisöllisyydestä. Pilotoitujen uusien toimintatapojen avulla on kehitetty kohdeyksiköiden asiakkaiden palvelua. Fyysisen asuinympäristön arviointikävelyiden tuloksista koottuja johtopäätöksiä tulevaisuuden hyvinvointikeskus-tyyppisen rakentamisen suunnitteluun voidaan soveltaa myös muuhun ikäihmisten asumisen rakentamiseen.

Hankkeessa kehitettyjä muita toimintamalleja ovat seurantamalli kotihoidon asiakkaiden palvelutarpeen muutoksiin reagoimiseksi, aktiivisuuden ja elämänlaadun lisäämisen toimintamalli ympärivuorokautisessa hoivassa, omavalvontasuunnitelman arjen tasolle purkamisen prosessi, Vivago potilaskutsujärjestelmän hyödyntäminen yöaikaisessa hoidossa, Vivago perhekeskeinen toimintamalli, Vivago herätteenä RAI-arvioinnin tekemiselle, etäryhmäkuntoutus ikäihmisille, keskustelutilaisuudet kolmannen sektorin ja vapaaehtoistoimijoiden aktivoimisen välineenä, sekä yhteisöllisyyden vahvistamisen keinot yhteisöpuutarhan ja yhteisöllisen taideteoksen kautta. Lisäksi hankkeessa on kirjattu hyvinvointikeskus-tyyppisen asumisen suunnittelun ja rakentamisen lähtökohtia, sekä esitys yhteisölliseen asumiseen ohjaavista RAI-arvoista.

Toimintamallien peruslähtökohtana on asiakaslähtöisyys, laadukkuus, käytännön läheisyys ja arjessa toteutettavuus vallitsevat resurssit huomioiden. Toimintamallit ovat sellaisenaan tai mukailten toteutettavissa erilaisissa toimintaympäristöissä. Hankkeessa pilotoidut toimintamallit jatkuvat mallia pilotoineissa kohdeyksiköissä kehittämistä jatkaen ja osa niistä jalkautetaan Hämeenlinnan muihin yksiköihin. Hyviä käytänteitä on tarkoitus jakaa Kanta-Hämeen hyvinvointialueelle, kun hyvinvointialueen rakenne ja yhteistyön mallit on saatu luotua. Toimintamallit ovat tarkemmin löydettävissä [Innokylästä](#).

Arviointi ja johtopäätökset

Kaikki hankkeelle määritellyt tavoitteet toteutuivat erillisten pilottien kautta. Hankkeen päätuotoksena kuvattiin Hyvinvointikeskus-konsepti joustavan palvelun asumisen mallina ikääntyneille, joka pohjautuu Hämeenlinnassa olemassa olevien hyvinvointikeskusten

toimintaan, hankkeessa pilotoituihin uusiin toimintatapoihin ja uudistuvan lainsäädännön tarjoamiin mahdollisuuksiin. Toimintamalli vastaa olemassa olevien paikallisten hyvinvointikeskusten toiminnan jatkokehittämiseen. Malli on hyödynnettävissä kansallisesti riippumatta alueellisesta sijainnista. Hankkeessa kehitettiin uusia toimintatapoja, joissa keskiössä ovat asiakkaat. Pilotoitujen uusien toimintatapojen avulla on kehitetty kohdeyksiköiden asiakkaiden palvelua. Fyysisen asuinympäristön arviointikävelyiden tuloksista koottuja johtopäätöksiä tulevaisuuden hyvinvointikeskus-tyyppisen rakentamisen suunnitteluun voidaan soveltaa myös muuhun ikäihmisten asumisen rakentamiseen. Raporttia jaettiin mahdollisimman laajalti, mm. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:lle. Hämeenlinnan Vanhusten Asuntosäätiön edustaja oli mukana projektiryhmässä ja raportin tuloksia tullaan hyödyntämään Asuntosäätiön tulevien kohteiden suunnittelussa (taulukko 3).

Kehittämistä tehtiin arkityön ohella henkilöstön toteuttamana. Kaikkien toimintamallien peruslähtökohtana oli käytännön läheisyys ja arjessa toteutettavuus vallitsevat resurssit huomioiden. Covid-19 pandemian vaikutukset hankkeen etenemiseen olivat huomattavat. Hankeajasta ja haasteista johtuen toimintamallien käytännön pilotointiaika jäi lyhyeksi ja kehittämisessä päästiin vasta alkuun. Vaikka hankkeen etenemisessä oli haasteita, henkilöstön ja lähijohtajien sitoutuminen kehittämiseen edesauttoi pilottien eteenpäin viemistä.

Taulukko 3. Toimintamallien arviointi ja jatkosuunnitelma

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
Hyvinvointikeskus-konsepti joustavan palvelun asumisen mallina ikääntyneille	<ul style="list-style-type: none"> Pohjautuu jo olemassa olevaan toimintaan ja hyviin käytäntöihin Mahdollistaa palveluiden lisäämisen kotona annettavista palveluista ympäri-vuorokautiseksi palveluasumiseksi Pariskuntien mahdollisuus asua yhdessä Teknologialla tuettu muistiasuminen tukee itsemääräämisoikeutta ja vapaata liikkumista kiinteistön sisällä 	Toteutus jatkuu Hämeenlinnassa, mahdollisuus hyödyntää kansallisesti
Seurantamalli kotihoidon asiakkaiden palvelutarpeen muutoksiin reagoimiseksi	<ul style="list-style-type: none"> Mallia päästiin testaamaan odotettua vähemmän ja toteutus jäi vajavaiseksi Toimintamallin sisältö kuitenkin koettiin toimivaksi RAI -tiimiraportti näytti hyvin asiakkaiden palvelutarpeen muutokset valituilla mittareilla ja herätteillä. 	Pilotoinnin jatkaminen kohdeyksiköissä (3 yksikköä), mukaan kaksi uutta kotihoidon yksikköä Hämeenlinnan alueelta
Aktiivisuuden ja elämälaadun lisääminen ympärivuorokautisessa hoivassa	<ul style="list-style-type: none"> Mallin toteutus vaatii selkeää ja hyvää perehdytystä prosessin vaiheisiin erityisesti silloin, kun henkilöstön RAI-osaaminen ei ole vahvala tasolla RAI:sta saatavaa tietoa siirretään konkreettiseksi, tavoitteelliseksi toimiksi asiakkaiden hoitosuunnitelmille Malli tukee myös asiakkaiden yksilöllisyyden huomiointia 	Käyttöön Hämeenlinnan ympärivuorokautisen hoivan yksiköihin
Omaavonta osaksi arkea – omavalvontasuunnitelman arjen tasolle purkamisen prosessi	<ul style="list-style-type: none"> Mallin avulla on mahdollista parantaa omavalvonnan laatua. Mallin avulla henkilöstö koki omavalvonnan tulleen konkreettisemmaksi ja ymmärrettävämmäksi. Asiakkaiden läheisten näkemysten huomioiminen toimintamallissa lisää läheisten ja asiakkaiden tietoisuutta omavalvonnasta. 	Jatkopilotointi kahdessa hankkeeseen osallistuneessa yksikössä, jonka jälkeen jalkautus Hämeenlinnan yksiköihin
Vivagon hyödyntäminen yöaikaisessa hoidossa, Vivago perhekeskeinen toimintamalli, Vivago herätteenä RAI-arvioinnin tekemiselle	<ul style="list-style-type: none"> Teknologian käytössä korostuvat käytettävän teknologian luotettavuus ja sen käyttöosaaminen sekä asiakkaan, että henkilöstön osalta Pilotteihin osallistuneiden määrä oli pieni, joten ei voida tehdä yleistettävää arviota toimintamallien vaikutuksista Antaa hyvän pohjan tulevaisuuden jatkokehittämiselle 	<ul style="list-style-type: none"> Pilotoinnin jatkaminen kohdeyksiköissä. Jalkautus Hämeenlinnan ympärivuorokautista hoiva tarjoaviin yksiköihin, joissa Vivago käytössä

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
Etäryhmäkuntoutus ikäihmisille	<ul style="list-style-type: none"> Valitut arviointimenetelmät olivat toimivat. 	Jalkautettu fysioterapeuteille, jatkopilotointi kun ikäystävällinen ryhmätoiminnot mahdollistava laite saatavilla
Yhteisöllisyyden tukeminen: Yhteisöpuutarha, yhteisöllinen taideteos, tapahtumiin osallistumisen palvelupolku	<ul style="list-style-type: none"> Korona –pandemia vaikutti osallistujien määrään ja kolmannen sektorin mahdollisuuteen sitoutua hankkeeseen Arviointiin osallistuneita oli vähän, mutta arviointimenetelmät koettiin olevan toimivia 	Toiminta jatkuu kohdeyksikössä, jalkautus ohjaajien toimesta

3.6.1.2 Tutussa Kodissa – Yksilöllistä yhteisöllisyyttä

Tutussa kodissa -kehittämishanketta hallinnoi Kalajoen kaupunki ja osatoteuttajina olivat Oulun ja Kuusamon kaupungit. Hankkeen tavoitetilana oli mallintaa joustavan palvelun toimintamalli ikääntyneiden asumiseen tulevien vuosien tarpeeseen, joka mahdollistaa paikallaan ikääntymisen ja monipuolistaa iäkkäiden asumisen vaihtoehtoja.

Tavoitteena oli

1. Kehittää ja luoda asumisratkaisuja, joissa toteutuu joustavan palvelun toimintamalli.
2. Mallintaa joustavan palvelun toimintamalli ikääntyneiden asumiseen tulevien vuosien tarpeeseen, joka mahdollistaa paikallaan ikääntymisen ja monipuolistaa iäkkäiden asumisen vaihtoehtoja. Toimintamallissa on olennaista, että palvelutarpeeseen voidaan vastata joustavasti toimintakyvyn heikentyessä elämänlaadulliset tekijät huomioiden.
3. Turvata palvelujen oikea-aikaisuus ja asukkaan tarpeita vastaava riittävä henkilöstö sekä esteettömät ja ikäystävälliset koti- ja asuinympäristöt.

Tutussa kodissa -kehittämishanke on alueellinen yhteishanke, jossa tehdään tiivistä yhteistyötä laaja-alaisten verkostojen kanssa niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Hanketoiminta on limittynyt Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen valmistelutyön kanssa ja hankkeen tulokset osin tukevat tulevan hyvinvointialueen järjestämissuunnitelman mukaisia tavoitteita.

Hankkeen kohderyhmänä olivat ikääntyneet, jotka tarvitsevat joustavan palvelun asumismallia yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin mukaan. Keskiössä on asukas ja hänen omais- ja läheisverkostonsa. Heidän tukenaan ovat laajat hyvinvointi- ja palveluverkostot. Asukkailla ja ikääntyvillä oli merkittävä rooli läpi kehittämistyön.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Tutussa kodissa kehittämishankkeen tuloksena on syntynyt ikäystävällisiä asumisen ratkaisuvaihtoehtoja, joissa toteutetaan joustavan palvelun toimintamallia. Toimintamalliin sisältyy yhtenäinen asiakas- ja palveluohjaus, jolla varmistetaan asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen myös nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Tavoitteena on, että asiakas voi asua omassa tutussa kodissaan elämän loppuun asti.

Toimintamalliin sisältyy myös muun muassa RAI-arviointien hyödyntäminen laajasti asiakkaiden tarpeita arvioitaessa, omavalvonnassa ja johtamisessa sekä asiakkaiden palvelutarpeita vastaavia resursseja arvioitaessa. Lisäksi toimintamallissa hyödynnetään digitaalisia välineitä ja teknologiaa, vahvistetaan ja ylläpidetään ikääntyneiden osallisuutta ja toimintakykyä sekä edistetään monituottajuutta. Toimintamallit ovat tarkemmin löydettävissä [Innokylästä](#).

Arviointi ja johtopäätökset

Joustavan palvelun asumisen toimintamalli rakentuu useammista toisiinsa limittyvistä toimintamalleista. Monitavoitteisessa hankkeessa pääosin päästiin asetettuihin tavoitteisiin. Hankkeen toimintamalleja ei ennätetty jalkauttamaan riittävällä tavalla ikäihmisten palveluihin huomioiden käytettävissä oleva aikajänne ja hankkeen kanssa samaan aikaan käynnissä ollut hyvinvointialueen valmistelutyö. Toimintamalleista on kuitenkin otettu eri elementtejä käyttöön ja hankkeen kehittämistyön vaikutuksia on nähtävissä hankkeen pilottikohteissa ja tulevan hyvinvointialueen yhteisöllisen asumisen palvelukuvauksessa ja kriteereissä.

Toimintamalleja on vertaiskehitetty yhteistyössä monialaisten verkostojen ja hyvinvointialueen toimijoiden kanssa, jolla on varmistettu mallien olevan linjassa alueellisten ja valtakunnallisten suuntausten kanssa. Mallit ovat myös monistettavissa ja laajennettavissa hyvinvointialueen käyttöön. Lisäksi, hankkeessa asukkaiden oma aktiivisuus ja tyytyväisyys omaan elämään kasvoi sekä resurssien uudelleen kohdentamisen myötä kotihoidon käynnit ja toistuvat yhteydenotot viranomaisiin ovat vähentyneet.

Hankkeessa on tunnistettu joidenkin ennakoitujen riskien toteutuneen ja vaikeuttaneen hanketyötä. Covid-19 ja siitä johtuva henkilöstön priorisointi hidasti iäkkäiden monituottajaisen yhteisöllisyyttä edistävän toiminnan käynnistämistä. Vaikka pandemiatilanne haastoi, se oli nähtävissä myös mahdollisuutena uudensuuntaisiin ratkaisuihin. Ensimmäiset yleisötilaisuudet korvattiin verkkovälitteisillä yleisötilaisuuksilla ja niissä testattiin helppokäyttöisemmän Vooler-etäpalvelun toimivuutta, joka on suunniteltu ikäihmisille.

Hankkeessa syntyneet toimintamallit ja materiaali on laajasti levitetty verkostojen käyttöön ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen hyödynnettäväksi. Hanketoiminnan toteuttajina ja yhteistyökumppaneina on ollut myös yksityisiä palveluntuottajia ja kolmannen sektorin toimijoita ja siten monituottajuuden tavoitetilä on ollut jo kehittämistyössä läsnä (taulukko 4).

Taulukko 4. Toimintamallien arviointi ja jatkosuunnitelma

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
<ul style="list-style-type: none"> Joustavan palvelun asumisen toimintamalli Arjen kukoistuksen työkalu Yhteisöllisyyskoordinaattori Monituottajainen yhteisöllisyyttä edistävä toiminta Yksilöllistä tukea muuttaessa Muutto yhteisölliseen asumiseen -opas muuttajalle Yhteisöllisyyden rakentamista henkilöstön yhteisötapaamisissa Esteettömyyssuunnitelma Ikääntyvien asuinolojen selvitys osana palvelutarpeen arviointia Asiakasmaksut ja taloudellisen tuen muodot iäkkäiden asumisessa Asukaskokoukset Arjen tuen muodot Yhteisöllisen asumisen asukaspolku Kotona asumisen tukemisen -tarkistuslista Hybridimalli Teknologisilla ratkaisuilla digiystävällisyyttä 	<ul style="list-style-type: none"> Joustavan palvelun asumisen toimintamalli rakentuu useammista toisiinsa limittyvistä toimintamalleista. Toimintamallien kehittämisellä on saavutettu konkreettisia muutoksia pilottikohteissa. Hankkella arvioidaan olevan kerrannaisvaikutuksia. Toimintamalleja on vertaiskehitetty yhteistyössä monialaisten verkostojen ja hyvinvointialueen toimijoiden kanssa. Toimintamallit ovat monistettavissa ja laajennettavissa hyvinvointialueen käyttöön. Kotihoidon käyntejä on voitu vähentää ja toistuvat yhteydenotot viranomaisiin ovat vähentyneet. Toimintamalleja ei ole ennätetty jalkauttamaan riittäväällä tavalla ikäihmisten palveluihin - > joitakin elementtejä on otettu käyttöön Henkilöstön vaihtuvuus ja niukkuus vaikutti siihen, että toimintamalleja ei hyödynnetty täysipainoisesti. Vapaaehtoisten löytäminen oli haastavaa 	<ul style="list-style-type: none"> Hankkeessa luotua perustaa ja tuotoksia hyödynnetään iäkkäiden asumiseen liittyvän toiminnanmuutoksen valmistelussa sekä eteenpäin viemisessä. Hankkeessa on syntynyt runsaasti materiaalia, jota on levitetty verkostojen käyttöön ja niitä hyödynnetään Kehittämistyö on antanut alkusysäyksen tullevalle pilottikohteiden toiminnanmuutokselle ja -kehittämiselle. Toimintamallit ovat laajennettavissa hyvinvointialueen käyttöön.

3.6.1.3 Yhteisöllinen asuminen

Yhteisöllinen asuminen - Päijät-Soten JOPA-hankkeessa kehitettiin ikääntyneiden asumisen toimintamallia, joka tukee kotona-asumista pidempään ja asukkaan tilanteen mukaan saamia joustavia palveluja. [Linkki hankkeen loppuraporttiin.](#)

Tavoitteena oli

1. Joustavan palvelun asumismallin valmistelu ja tarkentaminen
2. Joustavan palvelun asumismallin jalkauttaminen osaksi kuntalaisten arkea.

Palvelun järjestää ensisijaisesti Päijät-Sote ja palveluntuottajana voidaan Päijät-Soten strategian mukaisesti hyödyntää palvelutuotantoa monipuolisesti. Mahdolliset yksityiset palveluntuottajat kilpailutetaan dynaamisen hankintajärjestelmän kautta.

Palvelumuodossa korostuvat yhteisöllisyys, esteettömyys ja keskeinen sijainti, jotka mahdollistavat asiakkaan sosiaaliset kontaktit ja osallisuuden kunnan muuhun toimintaan ja väestöön. Päijät-Soten JOPA -hankkeessa ikääntyneiden joustavan palvelun asuminen halutaan suunnitella osaksi kunnan asumisen ja elämisen kokonaisuutta. Uuden joustavan palvelun asumismallin konseptin lähtökohtana on, että palveluita voivat hyödyntää myös muut ikääntyneet kuin asumispalveluiden piirissä olevat.

Hankkeen kohderyhminä olivat henkilöt, joilla on joko raskas kotihoidon tarve tai kevyt palvelutarve suhteessa ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakaskuntaan. Keskeinen asiakasryhmä on turvattomuutta kokevat tai arjessa epäsuotuisia valintoja tekevät, erityisesti yksinelävät, ikääntyneet, jotka hyötyvät erityisen hyvin joustavista asumispalveluista sekä yksinäisyyttä kokevat ikääntyneet, jotka hyötyvät erityisesti toimintamallin mahdollistamasta yhteisöllisyydestä.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Päijät-Soten JOPA -hankkeessa kehitettiin ikääntyneiden yhteisöllisen asumisen malli, mikä tukee kotona asumista pidempään ja asukkaan tarpeen mukaisia palveluja. Palvelut kohdennetaan asukkaiden palvelutarpeen mukaisesti kotihoidon ja kotihoidon tukipalvelujen avulla. Palvelumuodossa asuminen ja palvelut ovat selkeästi eroteltu toisistaan. Asiakas itse ratkaisee asiakasohjauksen omatyöntekijän ja muiden ammattilaisten tukemana, mitä palveluita hän käyttää oman palveluntarpeensa mukaisesti.

Malli auttaa hyvinvointialueen palveluntuottajia, kuntia ja asiasta kiinnostuneita tunnistamaan yhteisöllinen asuminen ja siihen liittyvät asiat sekä auttamaan palveluntuottajia ja kuntia tuottamaan lain mukaista yhteisöllistä asumista, sisältäen yhteisöllisen asumisen yksikön perustamiseen liittyviä näkökulmia. Toimintamallit ovat tarkemmin löydettävissä [Innokylästä](#).

Arviointi ja johtopäätökset

Päätös integroida alueellinen yhteisölliseen asumiseen valmistautuminen Päijät-Soten JOPA-hankkeeseen oli perusteltua. Jo alkuvaiheessa huomioksi nousi tulevaisuutta ajatellen iäkkäiden monimuotoisen asumisen kehittämisen yhteistyö sekä siihen liittyvät yhdyspinnat.

Päijät-Soten Jopa-hanke eteni hankesuunnitelman mukaisesti ja saavutti hankkeelle asetetut tavoitteet. Hankkeen tuotos jää toimintaan pysyvänä muutoksena. Mallissa on keskeistä, että asukas voi elää elämänsä loppuun asti yhteisöllisen asumisen talossa. Mallissa on huomioitu mm. yhteisöllisen asumisen seurannan ja vaikuttavuuden mittareita (taulukko 5).

Yhteisöllinen asumisen kehittäminen hyvinvointialueelle on toiminnallinen muutos. Hanke on toiminut muutoksen käynnistäjänä. Mallia tullaan käyttämään ja tarvittaessa muuttamaan, kun yhteisöllistä asumista jatkokehitetään hyvinvointialueella.

Taulukko 5. Toimintamallien arviointi ja jatkosuunnitelma

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
Ikäntyneiden asumisen toimintamalli: yhteisöllisessä asumisessa palvelut joustavat asiakkaan palvelutarpeen mukaisesti	<ul style="list-style-type: none"> Mallissa on keskeistä, että asukas voi elää elämänsä loppuun asti yhteisöllisen asumisen talossa Mallissa on huomioitu mm. yhteisöllisen asumisen seurannan ja vaikuttavuuden mittareita Hanke on auttanut asiakasohjausta laaja-alaisesti hahmottamaan lain mukaisen yhteisöllisen asumisen kokonaisuutta. 	Mallia tullaan käyttämään ja kehittämään hyvinvointialueella.
Tarkistuslista	<ul style="list-style-type: none"> yhteisöllisen asumisen mallissa on kuvattu tarkemmin yhteisöllisen asumisen rakennuksen / talon tiloja sekä niissä huomioitavia asioita 	
Yhteisökoordinaattorin työnkuva	<ul style="list-style-type: none"> Hankkeessa luotiin yhteisökoordinaattorin työnkuva 	
Asukkaiden toimijuus yhteisöllisessä asumisessa	<ul style="list-style-type: none"> Yhteisöllisen asumisen keskeinen piirre on asukkaiden osallisuuden tukeminen ja vahvistaminen ja vaikutusmahdollisuudet 	
Muut mahdolliset hankkeen tuotokset/tulokset	<ul style="list-style-type: none"> yhteisöllisen asumisen käyttöönoton prosessista sekä vastuista kunnan, hyvinvointialueen näkökulmasta. 	

3.6.1.4 JOPASI-hanke

Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvvelujen kuntayhtymän Siun soten JOPASI – Joustavia palveluja asumiseen sotessa -hankkeella toteutetaan uusien rakenteilla olevien asumisyksikköjen puitteissa joustavien asukkaan tarpeiden mukaisesti muuntuvien palvelujen kehittämistä osaksi joustavan palveluympäristön palvelukonseptia yhteiskehittämisen ja palvelumuotoilun keinoja hyväksikäyttäen. Hankkeessa pääpaino oli teknologisten ratkaisujen kehittämisessä toimintakyvyn ja hoivan tukena. [Linkki hankkeen loppuraporttiin.](#)

Tavoitteena oli

1. Ikäasumisen muodot ovat monipuolistuneet
2. Asiakas- ja palveluohjaus saadaan osaksi palvelukonseptia
3. RAI-arviointi on otettu käyttöön
4. Teknologiaa hyödynnetään osana joustavaa palveluympäristökonseptia

Hankkeessa kehitettiin palvelukonseptin lisäksi ikäteknologian hankintamalli ja vahvistettiin AI-käyttöönottoa asumisen yksiköissä. Hanke nivoutuu Tulevaisuuden sote –keskus kehittämistyöhön, erityisesti osaksi ikäihmisten palveluohjauksen kokonaisuutta. Hankkeen kohderyhmänä olivat yhteisöllisen asumisen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä asuvat ikäihmiset, heidän omaisensa, asumispalveluiden työntekijät ja muut sote-ammattilaiset. Joustavan palvelun asumismallin toimenpiteet kohdentuvat ensisijaisesti asukkaisiin.

Toimintamallit ja tulosten tarkastelu

Hankkeessa kehitettiin Digiyksikön teknologiapalvelut –palvelukonsepti, jonka tarkoitus on mahdollistaa teknologiaratkaisujen hankintamallin mukainen toiminta riittävän osaamisen, yhteistyön ja rahoituksen avulla. Lisäksi hankeessa kehitettiin teknologiatarpeen tunnistaminen ja ratkaisun valinta –palvelupoluku, jossa on kuvattu miltä yhdenvertainen, helppo ja turvallinen teknologiaratkaisujen hyödyntäminen näyttää asiakkaan ja omaisen näkökulmasta. Digiyksikköön ja teknologiahankintoihin liittyvät toimintamallit on rakennettu tukemaan palvelupoluissa esimerkkien avulla kuvattua toivotun kaltaista palvelutoimintaa.

Joustavien teknologiaratkaisujen omavalvonnan ja johtamisen välineeksi on rakennettu teknologian elinkaaren kattavaa hankintaprosessin malli, jonka toteutumisesta ja seurannasta toimintaehdotuksissa vastaa Siun soten Digiyksikkö. RAI -laatumoduuliin rakennettiin teknologiaprofiileja kahdelle ratkaisulle, mutta niitä ei päästy kokeilemaan, koska kohdeyksikössä ei ole ehditty tehdä RAI -arviointeja kokeiluun osallistuneille asukkaille. Toimintamallit ovat tarkemmin löydettävissä [Innokylästä.](#)

Arviointi ja johtopäätökset

Toimintamallien ehdotukset valmistuivat hankkeen päättyessä, mutta yhtäkään niistä ei ehditty ottaa hankeaikana käyttöön. Hankkeen tärkein välitön tulos on hankkeen suunnitelmien sekä toimintamallien jatkotyöstämisen ja jalkauttamisen kohdistuminen Digiyksikköön. Vuonna 2023 Siun soten Digiyksikössä on tarkoitus jatkojalostaa hankkeen toimintamalleja kohti tarkempia toimintasuunnitelmia ja lupaa sekä resursseja ehdotettujen toimintamallien käyttöönotolle (taulukko 6).

Hankeaikana on saatu valmiiksi tavoitteiden mukaisen joustavan palvelutoiminnan runko, johon täytetään yhdessä kehitettävää sisältöä tarkempien toimintasuunnitelmien edessä. Hanketoimijoiden arvioinnin mukaan asiakaslähtöinen, yhdenvertainen ja kustannustehokas joustavien palvelujen tarjonta on mahdollista saavuttaa hyödyntämällä teknologiaratkaisuja ehdotettujen toimintamallien mukaisesti. Ehdotusten jatkotyöstäminen ja toteuttaminen vaatii vielä vuosien kehittämistyön, ylimmän johdon varauksetoman tuen sekä rahoituksen teknologiaratkaisujen hyödyntämiseen. Digiyksikön toiminnan yhteissuunnittelua jatketaan muiden hyvinvointialueiden sekä DigiFinlandin kanssa.

Taulukko 6. Toimintamallien arviointi ja jatkosuunnitelma

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
Digiyksikön teknologiapalvelut -palvelukonsepti	<ul style="list-style-type: none"> Toimintamallit valmistuivat hankkeen päättyessä. Toimintamalleja ei kuitenkaan otettu käyttöön. 	Toimintamallien hyödyntäminen ja jalkauttaminen aloitetaan Digiyksikön organisoimana jatkosuunniteluna.
Teknologiaratkaisujen hankintamalli	<ul style="list-style-type: none"> Hankintamalli on suositus Siun soten organisaation toimenpiteistä, joita sisällytetään teknologiaratkaisujen hankintaan ja hallintaan Toimintamallit valmistuivat hankkeen päättyessä. Toimintamalleja ei kuitenkaan otettu käyttöön. 	Toimintamallien hyödyntäminen ja jalkauttaminen aloitetaan Digiyksikön organisoimana jatkosuunniteluna.
Teknologiatarpeen tunnistaminen ja ratkaisun valinta	<ul style="list-style-type: none"> Toimintamallista on kaksi yhteiskehittämisen ja palvelumuotoilun avulla tehtyä asiakkaan palvelupolun kuvausta, joissa on huomioitu asiakkaan muuttuvat palvelutarpeet ja joustavat teknologiaratkaisut. Toimintamallit valmistuivat hankkeen päättyessä. Toimintamalleja ei kuitenkaan otettu käyttöön. 	Toimintamallien hyödyntäminen ja jalkauttaminen aloitetaan Digiyksikön organisoimana jatkosuunniteluna.

Toimintamalli	Arviointi	Jatkosuunnitelma
RAI-laatuanalyysin tekeminen	<ul style="list-style-type: none"> • RAI laatumoduuliin rakennettiin teknologiaprofiileja kahdelle ratkaisulle, mutta niitä ei päästy kokeilemaan puutteellisten RAI –tietojen vuoksi. • Sen sijaan tehtiin laatuanalyysin yhdessä RAI-asiantuntijoiden kanssa liittyen turvakelloseurantatietojen hyödyntämiseen. 	Siun soten RAI-asiantuntijat jatkavat RAI:n kehitystyötä hankkeen päätyttyä.
Laitepilotointi: Turvakellon tietojen ja ominaisuuksien hyödyntäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Laitepilotoinnin suunnitelmassa käytettiin Digi-HTA-arvioinnin kriteerejä. • Hyvin pieni määrä palvelutalon asukkaita osallistui pilotointi ja siihen liittyi useita teknisiä ongelmia Paikantavasta ominaisuudesta ei ollut hyötyä, palvelutalon asukkaat eivät paljoakaan liikkuneet • Puheominaisuus ei toiminut kunnolla, mutta osa asukkaista koki sen tuovan turvallisuuden tunnetta 	Toimintamallien hyödyntäminen ja jalkauttaminen aloitetaan Digiyksikön organisoimana jatkosuunniteluna.
Monimuotoisten asumispalvelujen toimintamalli-työpajasarja	<ul style="list-style-type: none"> • Yhdessä Tulevaisuuden soite –keskushankkeen, kuntien ja järjestöjen kanssa järjestettiin työpajoja, joissa kehitettiin toimintamallia • Toimintamallia ei saatu hankeaikana valmiiksi 	Tulevaisuuden soite-keskus -hanke jatkaa Monimuotoisten asumispalveluiden toimintamallin kehittämistä

4 Vaikuttavuuden arviointi

4.1 Vaikuttavuuden arvioinnin viitekehys

Sosiaali- ja terveysministeriö tilasi kilpailutuksen perusteella ulkoisen arvioinnin Ikäohjelman vuosina 2020–2022 toteutetuista toimenpiteistä ja niiden tuloksista sekä vaikuttavuudesta. Ulkoisen arvioinnin toteuttivat Innolink yhteistyössä Frisky & Anjoy kanssa. Ulkoinen arviointi toteutettiin 1.6.2022 -31.12.2022.

Arvioinnin tavoitteena oli arvioida ikäohjelman vuosien 2020-2022

1. Tavoitteiden ja toimenpiteiden toimivuutta
2. Johtamisen ja ohjauksen toimivuutta
3. Tuloksia ja vaikutuksia
4. Muutoksen pysyvyyttä ja odotettua vaikuttavuutta

Luku 4 perustuu ulkoisen arvioinnin viitekehukseen, tuloksiin, johtopäätöksiin ja suosituksiin. Raportti on kokonaisuudessaan nähtävissä [tästä linkistä](#).

4.2 Yhteenvedo arvioinnista vaikuttavuustavoitteittain

4.2.1 Ikääntyvien työikäisten toimintakyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet

Vaikuttavuustavoitteen päämääränä on varmistaa, että ikääntymiseen varautuminen aloitetaan keski-ikässä ja sitä jatketaan eläkkeelle siirryttäessä (sekä omana että yhteiskunnan toimintana). Tämä edellyttää, että on olemassa erilaisia ratkaisuja ja joustoja, joilla varmistetaan entistä pidemmät työurat ja ehkäistään ikäsyryntää työelämässä. Lisäksi on varmistettava, että ikäihmisten palveluissa työskentelevän henkilöstön osaamista ja jaksamista sekä alan vetovoimaa on parannettu.

Kahdesta hankkeesta toinen (Hyvä veto -hanke) kohdistuu iäkkäiden palvelujen henkilöstön työkyvyn ja työhyvinvoinnin parantamiseen ja toinen työvoiman osaamistarpeiden ennakointiin. Molemmat hankkeet ovat lähtökohtaisesti hyvin perusteltuja ja sopivat hyvin vaikuttavuustavoitteen teeman alle. Koko vaikuttavuustavoite on kuitenkin melko ohuesti resursoitu ja voidaan perustellusti kysyä, että jos tähdätään vuonna 2030 ikääntyvien työikäisten toimintakyvyn parantumiseen ja työurien pidentymiseen, ovatko

toimenpiteet riittäviä suhteessa tähän päämäärään. Arviointihaastattelussa kuitenkin muistutettiin, että vaikka Hyvä veto -hanke kohdistuukin vanhustyössä työskentelevien työkyvyn ja työhyvinvoinnin parantamiseen, on toimintamallia tarkoitus levittää muille toimialoille. Samoin osaamistarpeiden ennakointi ja sen alueelliset pilotit voivat parhaimmillaan auttaa hahmottamaan uusia keinoja ikääntyvien työntekijöiden työssäjatkamisen suhteen. Jatkossa kuitenkin tämän vaikuttavuustavoitteen resursointia ja hankkeistusta olisi syytä vahvistaa.

4.2.2 Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään

Vaikuttavuustavoitteen päämääränä on, että iäkkäiden toimintakyky on parantunut siten, että aktiivisten, toimintakykyisten elinvuosien määrä on kasvanut ja keskimääräinen intensiivistä hoitoa ja huolenpitoa edellyttävä aika on lyhentynyt. Uusien, innovatiivisten toimintatapojen avulla tuetaan ja motivoidaan iäkästä väestöä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi kuten esimerkiksi ravitsemuksen parantamisessa, liikunnan lisäämisessä, mielenterveyden edistämiseksi ja osallisuuden vahvistamisessa. Lisäksi panostamalla riskiväestöjen varhaiseen tunnistamiseen ja kohdentamalla heille ennaltaehkäiseviä toimia pyritään vähentämään toimintakyvyn laskua ja sairastavuutta, erityisesti muistisairauksia.

Vaikuttavuustavoitteen toimenpiteet sisältävät sekä elämäntapaohjausta, ravitsemuksen parantamista, liikkumista sekä ikäihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen liittyviä politiikkatavoitteita. Hankkeilla on selkeä kontribuutio kolmeen, vuodelle 2030 asetettuun vaikuttavuustavoitteeseen. Vaikuttavuustavoitteet on hyvin purettu I-asteen vaikutuksiin (aktiivisten elinvuosien kasvu ja intensiivisen hoidon lyhentynyt aika sekä iäkkään väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen). Näillä puolestaan on looginen yhteys II-asteen vaikutuksiin eli toimintakyvyn laskun ja sairastavuuden vähenemiseen.

4.2.3 Teknologia on lisännyt hyvinvointia

Ikäohjelman ohjelma-asiakirjassa todetaan, että tulevina vuosina ikääntyvä väestö on entistä tottuneempaa käyttämään teknologiaa, mikä mahdollistaa sekä nykyisten että uusien teknologioiden laajamittaisemman käytön. Helppokäyttöinen ja saavutettava teknologia mahdollistaa myös palvelujen skaalautuvuuden. Ikäteknologian hyödyt tulevat esiin, kun se saadaan nivottua osaksi laajempia sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita.

Kolmessa hankkeessa on vahva panostus itsenäistä suoriutumista tukevien teknologioiden käyttöön. Monialaisen palvelutarpeen arviointi tekoälyä hyödyntäen (THL) -hankkeen tavoitteena on kehittää valitun pilottialueen kanssa esimerkki monialaisen palvelutarpeen tekoälypohjaisesta ennustemallista sekä sen organisatorisesta kehittämisestä ja

hyödyntämisestä. Tekoälypohjaisessa kotibotti -hankkeessa (VTT) kehitetään Kotibotti-palvelun konsepti ja sen kokeilu sekä selvitetään iäkkäiden puhebotin hyväksyttävyyttä ja toteutettavuutta. KATI-hankkeissa tavoitteena on teknologian avulla lisätä ikäihmisten hyvinvointia. Lisäksi THL:n tehtäväksi on annettu valmistella kansallinen koordinaatiomallia ikäteknologian hyödyntämiseen. KATI:n alahankkeissa tavoitteina on luoda eri puolilla maata toimintamalleja, joilla tuetaan kotona-asumista teknologian avulla. Alihankkeissa on asetettu myös muita, kuin suoraan ikäihmisten hyvinvointiin liittyviä tavoitteita. Tällaisia tavoitteita ovat esimerkiksi palveluvalikoiman laajeneminen ja työhyvinvoinnin paraneminen.

Hankekokonaisuus on erittäin hyvin perusteltu ja soveltuu Kansallisen ikäohjelman laajempaan viitekehykseen. Kaikissa kolmessa hankkeessa korostuu vahvasti uusien teknologioita hyödyntävä painotus, joka tähtää ikäihmisten itsenäistä suoriutumista tukemiseen ja arjessa selviämisen vahvistamiseen. Hankkeilla on myös vanha painotus ikäihmisten hyvinvoinnin lisäämiseen. Haasteeksi saattaa kuluva Ikäohjelman näkökulmasta muodostua se, että hankkeet ovat vasta melko varhaisessa tuotekehitys- ja pilotointivaiheessa. Toimintamallien levittäminen ja skaalautuminen ovat vasta edessä. Parhaimmillaan tätä päästään tekemään seuraavan Ikäohjelmakauden kuluessa. Kuitenkin matka kunnianhimoisiin tavoitteisiin (Itsenäistä suoriutumista tukevat älykkäät teknologiat ovat parantaneet ikäihmisten hyvinvointia ja Suomi on ikäteknologian kehittämisen ja hyödyntämisen mallimaa ja kokemuksiamme sekä osaamistamme hyödynnetään laajasti maailmalla) on pitkä ja voidaan perustellusti kysyä, ovat nämä toimenpiteet riittäviä tavoitteen saavuttamiseksi.

4.2.4 Yhä useampi osallistuu vapaaehtoistoimintaan ja sen tekemistä tuetaan ikääntyvässä yhteiskunnassa

Vaikuttavuus perustuu kokonaan yhden, Vapaa! – Fri! -hankkeen varaan. Hankkeen avulla on tarkoitus lisätä ymmärrystä vapaaehtoistyöstä ja sen merkityksestä. Lisäksi hankkeessa edistetään vapaaehtoistyötä tukevien rakenteiden sekä foorumien luontia eri toimijoiden yhteistyön parantamiseksi yli sektorirajojen sekä vahvistetaan esimerkiksi kuntien, maakuntien, järjestöjen ja muiden kansalaistoimijoiden yhteistyön mahdollisuuksia. Lisäksi hankkeen hyötynä on vapaaehtoistyön tekemiseen kohdistuvien lainsäädännöllisten tai hallinnollisten esteiden tunnistaminen ja ratkaisujen selvittäminen esteiden poistamiseksi.

Kokonaisuudessaan vapaaehtoistyön vaikuttavuustavoitetta voidaan, edellisten tapaan, pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä ja hyvin ikäohjelman strategiseen viitekehykseen soveltuvana. Ikäihmisten osallisuus ja aktiivisen toimijuuden tukeminen on ensiarvoisen tärkeää ikääntyvien kokonaishyvinvoinnin kannalta. Samalla vapaaehtoistoiminta tukee järjestökenttää ja yhteisöjä hyvinvointipalveluiden ja sosiaalisen tuen tarjoamisessa.

Vaikutusketju hankkeen tavoitteista vuoden 2030 vaikuttavuustavoitteisiin on looginen ja hyvin perusteltu. Keskeinen haaste liittyy toimenpidekokonaisuuden rahoitukseen 0,5 miljoonan euron rahoituksella on käytännössä mahdotonta saada sellaista vipuvaikutusta, joka laajasti skaalautuisi ikäihmisten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistumiseen. Tässä kuitenkin tiivis yhteistyö alan järjestöjen (esim. Ikäinstituutti) kanssa on omiaan vahvistamaan ikääntyvien vapaaehtoistoiminnan näkyvyyttä yhteiskunnallisella agendalla ja poliittisessa päätöksenteossa.

4.2.5 Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä

Ympäristöministeriö toteutti vuosina 2020–2022 ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman, jonka tavoitteena oli parantaa ikääntyneiden asumisolaja. Ohjelman avulla on tuettu kuntia ja kuntayhtymiä ikääntyneiden asumisen ennakoinnissa ja varautumisessa sekä asuinolojen ja -ympäristöjen parantamisessa. Ikääntyneiden omaa ennakointia on tuettu erilaisten aineistojen ja median kautta sekä vuonna 2022 toteutetun järjestö-hankkeen kautta, jossa oli mukana 7 järjestöä. Valtion toimia ovat lisäksi olleet esimerkiksi korjausavustusprosessien kehittäminen ja ARA:n ikääntyneiden asumisen kehittämishankkeet. Lisäksi on jaettu ikääntyneiden asumiseen liittyvää tietoa ja hyviä käytäntöjä muun muassa seminaarien ja muun yhteistyön kautta. Ympäristöministeriön toimenpideohjelmalla toteutettiin Ikäohjelman ”Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä” vaikuttavuustavoitetta. Toimenpideohjelmassa osoitettiin valtionavustusta vuosina 2020–2022 yhteensä 57 kuntien, kuntayhtymien ja hyvinvointialueiden ikääntyneiden asumisen kehittämishankkeelle. Järjestöjen toteuttaman ikääntyneiden asumisen ennakointia ja varautumista tukevaan hankkeeseen osoitettiin ympäristöministeriön rahoitusta.

Asumisen ja asuinympäristöjen kehittäminen ikäystävälliseen suuntaan koostuu joukosta toisiaan tukevia toimenpiteitä. Kyse on lähtökohtaisesti ennakoivasta toiminnasta, jossa asunnon ja asuinolojen toimivuuden ja turvallisuuden arviointi käynnistetään hyvissä ajoin ennen vanhuusvuosia. Tämä on omiaan tukemaan kotona asumista ja itsenäistä elämistä. On merkille pantavaa, että vuonna 2022 Suomessa asunnoista esteettömiä on vain 20 prosenttia. Asuntokannan hitaan muuttumisen vuoksi tämä on yksi keskeinen alue, johon asuntopoliittisilla toimilla tulee vaikuttaa pikaisesti sekä korjaamista että esteettömien asuntojen uustuotantoa edistämällä. Ikääntyneen väestön asumista voidaan tukea myös arjen sujumista tukevilla palveluilla. Tällöin kyse on asuinalueiden yhteisöllisyyden lisäämisestä sekä yhdyskuntasuunnittelun ja liikennejärjestelyisen kehittämisestä. Niin ikään ikäihmisten asumisen turvallisuuden panostaminen ja palveluiden saatavuuden varmistaminen ovat keinoja, joilla kotona asumisen edellytyksiä on mahdollista parantaa.

Asumisen ja asuinympäristön vaikuttavuustavoitteen saavuttamiseen on pyritty suurella määrällä paikallisia ja alueellisia hankkeita. Näin toimenpidekokonaisuuden alueellista peittoa on kyetty laajentamaan ja samalla mahdollistamaan se, että asumisen ja asuinympäristön kehittämisessä kyetään ottamaan huomioon paikalliset tarpeet ja erityispiirteet. Samalla se on kuitenkin merkinnyt sitä, että rahoitettavat hankkeet ovat usein kooltaan varsin pieniä. Tällöin toiminnan skaalaaminen ja kokonaisvaikuttavuuden saavuttaminen voi olla haasteellista. Näitä riskejä kyetään kuitenkin olennaisesti vähentämään hyvien käytäntöjen mallintamisen, juurruttamisen ja levittämisen avulla sekä toimijoiden verkostoyhteistyön kautta.

4.2.6 Palvelut tuotetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla

Palveluiden tuottaminen sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla -vaikuttavuustavoite on laaja kokoelma erilaisia asiakas- ja palveluohjauksen kehittämisen toimenpiteitä, kotihoidon kehittämistä ja uudistamista, joustavia asumisen palvelumalleja ja omaishoidon kehittämistä. Valtaosa toimenpiteistä liittyy Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaan, jota toteutetaan alueellisissa kehittämishankkeissa, joihin sosiaali- ja terveysministeriö myöntää valtionavustuksia. Ohjelma on osa sote-uudistusta, jonka vuoksi avustusta myönnetään hyvinvointialueittain. Tämän vuoksi myös taloudelliset panostukset tähän vaikuttavuuskokonaisuuteen ovat varsin merkittävät. Suurin osa rahoituksesta tulee kuitenkin varsinaisen Ikäohjelmärahoituksen ulkopuolelta.

Varsinaisesti ikäohjelmasta rahoitettuja ovat ns. JOPA-hankkeet, joissa kehitetään välimuotoiseen asumiseen liittyviä palveluja, konsepteja ja toimintamalleja noin 0,8 miljoonan euron rahoituksella. Joustavan asumisen palvelumalleja kehitetään viidellä eri alueella ja teema on erittäin perusteltu, koska ikäihmisten asuminen ei ole pelkkää "asumisen" tukemista sanan varsinaisessa merkityksessä. Palveluiden saamisen oikea-aikaisuus ja niin integroituminen asumiseen vaikuttavat paljon siihen, missä ikäihminen voi tai pystyy asumaan. Parhaimmillaan nyt kehitettäviä joustavan palvelun asumismallit leviävät kansallisesti muillekin hyvinvointialueille ja kuntiin.

Huomattavaa on, että merkittävästi suuremmalla rahoituksella (noin 50 milj.€) kehitetään ikäihmisten palveluja osana tulevaisuuden sote-keskuksia, kuten omaishoitoa, kotihoidtoa sekä asiakas- ja palveluohjausta. Tämä rahoitus tulee muista lähteistä kuin ikäohjelman rahoituksesta.

4.3 Yhteiskunnallinen merkitys ja vaikuttavuus

Yleisesti kaikki arvioinnissa kuullut ikäohjelman parissa työskentelevät jakoivat näkemysensä siitä, että ikäohjelman tavoitteet ovat tärkeitä ja yhteiskunnallisesti merkittäviä toteutuessaan. Yhteiskunnalliset haasteet, joihin ikäohjelmalla pyritään vastaamaan, ovat luonteeltaan sellaisia, että ne vaativat poikkihallinnollista yhteistyötä. Ikäohjelmassa on haettu yhteisen poikkihallinnollisen työskentelyn tapoja ja mahdollisuuksia. Ikäohjelma voidaankin nähdä hyvänä työkaluna ministeriöiden välisen luottamuksen rakentamisessa. Pelkän rahan jakaminen sinänsä hyvien tavoitteiden saavuttamiseksi ei vielä luo yhtenäistä työkalua johtaa ja ohjata aktiivisesti ministeriöiden välisiä yhteishankkeita.

Yleisesti ikäohjelman alaiset hankkeet arvioivat, että ohjelmasta on ollut lisäarvoa hankkeille. Suurin osa hanketoimijoista oli sitä mieltä, etteivät heidän hankkeensa olisi toteutuneet ilman ikäohjelmaa. Erityisesti ikäohjelman kautta saatu rahoitus on tärkeää, mutta ohjelman kautta toimijat ovat saaneet syyn painottaa ikääntyneiden näkökulmaa toiminnassaan. Lisäksi hyötynä nähtiin ikäohjelman mahdollistama yhteistyö ja verkostoituminen muihin toimijoihin ja asiantuntijoihin.

Toimeenpanon tasolla vaikuttavuustavoitteet toimeenpannaan varsin itsenäisinä kokonaisuuksina. Toisaalta hankkeilla on varsin eriytyneestä toimeenpanostaan huolimatta paljon temaattisia ja vaikuttavuuteen liittyviä yhteyksiä toistensa välillä. Eniten yhteyksiä muiden päätavoitteiden kanssa kyselytulosten perusteella on palveluiden tuottamisella sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla. Myös iäkkäiden toimintakyvyn ylläpitämiseen muiden päätavoitteiden alla toimivat vastaajat näkivät omalla hankkeellaan olevan laajasti vaikuttavuutta. Muiden vaikuttavuustavoitteiden kohdalla yhtymäkohtia on edelleen paljon, mutta ristikkäinen vaikuttavuus ei ole enää yhtä laaja-alaista. Temaattiset yhtymäkohdat ja yhteiset vaikutukset huomioiden onkin kiinnostavaa, että toimeenpanossa eri päätavoitteiden alla toimivilla toimijoilla on huomattavan vähän yhteyksiä toisiinsa.

Arvioinnin mukaan johtaminen ja ohjaus koettiin pääasiassa onnistuneena, mutta melko vähäisenä. Tiedonsaanti muiden hankkeiden etenemisestä ja kokemuksista muun muassa toimeenpanoryhmän kautta nähtiin hyödyllisenä, mutta konkreettinen yhteistyö hankkeiden välillä on ollut pientä. Ikäohjelma kyllä tarjoaa mahdollisuuksia poikkihallinnolliselle yhteistyölle, mutta niitä ei hyödynnetty riittävästi.

Tavoitekokonaisuuksien väliset erot toiminnan resursoinnissa eivät ole ohjelman toteutuksen kannalta välttämättä ongelma, jos tavoitteiden välillä on vahvaa synergiaa. Arviointiaineistot osoittavat kuitenkin, että tavoitteita toteutetaan varsin itsenäisesti ja erillään toisistaan. Näin synergia ja positiiviset yhteisvaikutukset jäävät vähäisiksi. Asiaan on

jossain määrin kiinnitetty huomiota ohjelmatasolla ja pyritty lisäämään tavoitekokonaisuuksien välistä vuorovaikutusta ja tiedonvaihtoa. Myös hanketasolta välittyi haastattelussa ja kyselyssä toive paremmasta poikkihallinnollisesta koordinaatiosta.

Hankkeiden vaikuttavuutta tarkasteltaessa on muistettava, että usean hankkeen tavoitteena synnyttää Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteiden mukaisia innovaatioita ja uusia toimintamalleja, joiden kausaalista yhteyttä vaikuttavuustavoitteiden toteuttamiseen on vaikeaa mitata suoraan. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että vaikuttavien toimintamallien juurruttamiseen ja levittämiseen panostetaan seuraavan ohjelmakauden aikana.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Kansallinen ikäohjelma on kokonaisuudessaan ollut erittäin tärkeä ja ikäpoliittisia tavoitteita päätöksentekoon ja yhteiskunnalliseen keskusteluun nostava strateginen politiikkaohjelma. Ohjelma on ollut luonteeltaan ylihallituskautinen, mikä on ollut omiaan vakiinnuttamaan ikäohjelman strategiset vaikuttavuustavoitteet hallitusohjelmatasolle. On toivottavaa, että ne näkyvät myös vuonna 2023 kautensa aloittavan uuden hallituksen ohjelmassa.

4.4 Kehittämissuosituks

Ulkoinen arvioitsija antoi vaikuttavuusarvioinnin havaintojen ja johtopäätösten pohjalta joukon kehittämissuosituksia. Näiden suositusten tavoitteena on palvella tulevan Ikäohjelmakauden vaikuttavuustavoitteiden saavuttamista. Kehittämissuosituks

Kehittämissuositus 1. Ohjelma tulisi kirjata keväällä 2023 aloittavan hallituksen hallitusohjelmaan ja sen rahoitusta tulisi lisätä merkittävästi vuosien 2020-2023 rahoituskehikkoon nähden. Tämä on perusteltua yhtäältä ikäkysymysten merkityksen kasvusta ja toisaalta periaatepäätöksen laajojen, poikkihallinnollisten ikäohjelman vaikuttavuustavoitteiden näkökulmasta.

Kehittämissuositus 2. Uudessa Ikäohjelmassa tulee nykyistä vahvemmin painottaa poikkihallinnollista yhteistyötä sekä ohjelma että hanketasolla. Samalla uudessa ikäohjelmassa on selvästi läpinäkyvämmiin tuotava esiin kytkennät muihin kansallisiin, alueellisiin ja paikallisiin ikääntyvistä käsitteleviin strategioihin, ohjelmiin ja politiikkalinjauksiin.

Samoin kokonaisrahoitusmallissa on nykyistä selkeämmin erotettava toisistaan Ikäohjelmärahoitus ja muut kansallinen tai EU-rahoitus, joiden kautta vaikuttavuustavoitteiden toimeenpanoa rahoitetaan.

Kehittämissuositus 3. Ikäohjelman vaikuttavuustavoitteita on konkretisoitava. Niille on määriteltävä selkeämmät lähtötaso- ja tavoitearvot sekä konkreettisesti mitattavat tai muutoin todennettavat seurantaindikaattorit tai arviointikriteerit.

Kehittämissuositus 4. Uuden ikäohjelmakauden toimeenpanossa on korostettava nykyisen ohjelman kautta synnytettyjä toimintamalleja ja ikääntyvien hyvinvointia lisääviä käytäntöjä sekä varmistettava näiden juurruttaminen ja levittäminen valtakunnallisesti. Erityisesti tämän tulisi näkyä tilanteessa, mikäli uuden ohjelmakauden rahoitusta ei pystytä lisäämään suosituksesta huolimatta. Ikäohjelman vaikuttavuus heikkenee, mikäli siinä on kehitetty paljon toimintamalleja, mutta niitä ei saada levitettyä ja juurrutettua valtakunnallisiksi. Mikäli ikäohjelman resurssit jäävät vähäisiksi, kannattaa keskittyä enemmän juurruttamiseen ja levittämiseen, joka sekkin vaatii resursseja.

1. Ensimmäisellä ohjelmakaudella hyviksi havaittujen paikallisten ja alueellisten toimintamallien järjestelmällinen levittäminen ja juurruttaminen valtakunnallisiksi, lisäisivät Ikäohjelman kokonaisvaikuttavuutta merkittävästi (vrt. FINGER-toimintamallin käyttöönotto koko maassa ensimmäisellä ohjelmakaudella).
2. Sama logiikka pätee teknologiahankkeisiin, joiden kehitys vaatii usein paljon rahaa ja kehittämisresursseja. Pienellä rahoituksella ei kannata lähteä kehittämään uutta teknologiaa, vaan pyrkiä levittämään ja juurruttamaan onnistuneet teknologiahankkeiden tuotokset valtakunnallisiksi. THL:n teknologiakoordinaation onnistuminen tulevalla kaudella on keskeisessä roolissa, jotta teknologiahankkeiden vaikuttavuus toteutuu tulevina vuosina.

Kehittämissuositus 5. Ikäohjelmaa tulee kytkeä tiiviimmin Euroopan Unionin ikääntymisen linjauksiin (ikäntymisen Vihreä kirja ja tulevat sääntelyuudistukset) sekä Horisontti Eurooppa -ohjelman kautta rahoitettaviin kumppanuuksiin ja kehittämisohjelmiin. Suomen tulee olla aktiivinen toimija ja vaikuttaja ikääntymiseen liittyvillä eurooppalaisilla foorumeilla.

Kehittämissuositus 6. – Vaikuttavuustavoitteita tulee tarkistaa arvioinnin tulosten pohjalta mm. seuraavien alueiden osalta:

1. läkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään
 - a. läkkäiden toimintakyvyn vahvistamisen vaikuttavuustavoitteen alla rahoitettavat hankkeet tulisi valita suhteessa vuoden 2030 tavoitteisiin.

Nykyisessä ohjelmassa hankkeet ovat sinänsä perusteltuja mutta jäävät toisistaan liian erillisiksi.

- b. Hankkeiden kokoa tulisi kasvattaa, jotta hankkeilla on riittävä "vipuvaikutus" suhteessa tavoiteltavaan kokonaisuusmäärään.
 - c. Vaikuttavuustavoitteen toimintamallia tulisi kehittää systeemisempään suuntaan eli ottaa huomioon ikäihmisten toimintakyvyn ja sairastavuuden juurisyyt ja laajemmat iäkkäiden toimintakykyyn vaikuttavat systeemiset tekijät.
2. Ikääntyvien työikäisten toimintakyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet, erityisesti ikäihmisten palveluissa
 - a. Ikääntyvien työikäisten toimintakyvyn parantamisen päämäärän rahoitusta tulisi lisätä uudessa ohjelmassa. Työurien pidentäminen on yksi vastaus työvoimapulan ratkaisemiseen. Samalla toimenpiteillä on keskeinen vaikutus ikääntyvien työntekijöiden hyvinvointiin.
 - b. Hankkeiden määrää ja kokoa tulee lisätä vaikuttavuuden parantamiseksi.
 - c. Hankkeet tulee kytkeä laajempiin työelämän kehittämisen päämääriin.
 3. Teknologia, tekoäly ja robotiikka ovat lisänneet hyvinvointia
 - a. Teknologiahankkeissa tulee nykyistä vahvemmin hyödyntää olemassa olevia teknologia innovaatioita ja keskittyä niiden sovelluksissa ikäihmisen itsenäisen suoriutumisen vahvistamaksi.
 - b. Markkinaehtoisia toimia ja yritysten mukaan ottamista tulisi vahvistaa.
 4. Vapaaehtoistyöllä on vakiintunut asema ikääntyvässä yhteiskunnassa
 - a. Vapaaehtoistyön hankekokonaisuutta tulee vahvistaa merkittävästi. Yhden valtakunnallisen hankkeen sijaan tulee ohjelman jatkokehittämisessä pohtia ikäihmisten laajempaa osallisuuden ja sosiaalisen koheesion vahvistamisen toimenpidekokonaisuutta.
 - b. Hanketoiminta on nykyistä vahvemmin kytkettävä laajempaan demokratian, osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen kehittämiskokonaisuuteen.
 - c. Hankekokonaisuudessa tulisi jatkossa mieltä yhteyksiä muihin eurooppalaisiin sisarhankkeisiin. Tämä avaisi myös mahdollisuuden EU:n rahoitusinstrumenttien (esim. Horisontti Eurooppa) parempaan hyödyntämiseen.
 5. Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä
 - a. Asumisen ja asuinympäristön nykyiset kunta- ja järjestöhankeet ovat tuoneet ohjelman toimeenpanoon kattavan alueellisen peiton. Tätä tulisi jatkossa ylläpitää.

- b. Jatko-ohjelmassa tulisi pyrkiä hyödyntämään myös JOPA-hankkeissa kehitettyjä toimintamalleja asumisen osalta
6. Palvelut toteutetaan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla
- a. Tämän vaikuttavuustavoitteen on sisällöllisesti tärkeä ja liittyy palvelujärjestelmän ja palvelujen sisällön kehittämiseen. Pientä sekavuutta aiheuttaa vastaavan tavoitteen olemassaolo myös läpileikkaavana teemana.
 - b. Nykyisellään palveluiden toteuttaminen sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla on liian abstrakti omaksi vaikuttavuustavoitteekseen. Tämän vaikuttavuuskokonaisuuden tavoitetta kannattaa konkretisoida ja toimintalogiikkaa tulisi kirkastaa.

5 Yhteenveto ja päätelmät

Kansallinen ikäohjelma on kokonaisuudessaan ollut tärkeä ja ikäpoliittisia tavoitteita päättökäytäntöön ja yhteiskunnalliseen keskusteluun nostava strateginen politiikkaohjelma. Ohjelma on luonteeltaan ylihallituskautinen, mikä tuo hyvät mahdollisuudet vakiinnuttaa ikäohjelman strategiset vaikuttavuustavoitteet hallitusohjelmatasolle.

Kuluneen hallituskauden aikana tehty toimeenpano on antanut poikkihallinnolliseen yhteistyöhön hyvän pohjan ja se on tuonut lisäarvoa. Se on antanut hyvän viitekehysten painotusta väestön ikääntymiseen varatumista laaja-alaisesti ja poikkihallinnollisesti tavoitteiden ja strategisten linjausten asettamisessa sekä toiminnassa kansallisesti ja alueellisesti. Ikäohjelma on lisännyt mahdollisuuksia yhteistyöhön ja verkostoitumiseen yli sektorirajojen. Merkittävä lisäarvo on myös se, että suuri osa ohjelmista ja hankkeista eivät olisi toteutuneet ilman ikäohjelmaa ja sen rahoitusta.

Ohjelman nykyisessä toimeenpanomallissa rahoitettavien hankkeiden määrä ja koot vaihtelevat vaikuttavuustavoitteiden välillä. Toimenpiteiden erilaisuuteen on vaikuttanut osaltaan ohjelman poikkihallinnollinen luonne. Pääsääntöisesti vaikuttavuustavoitteista vastuussa olleet ministeriöt ovat saaneet määritellä millaista toimintaa tavoitteen alla toteutetaan. Lisäksi ikäohjelman rahoitus on ollut hyvin pientä laajoihin vaikuttavuustavoitteisiin nähden.

Vaikuttavuustavoitteiden alla olevat toimenpidekokoneisuudet pääsääntöisesti nähdään hyvinä kokonaisuuksina, mutta kokonaisvaikuttavuuden saavuttaminen yhden hallituskauden aikana on haastavaa, koska aika on lyhyt.

Vuosina 2020-2022 Covid-19 pandemian vaikutukset eri ohjelmien ja hankkeiden etenemisessä olivat huomattavat. Henkilöstön rekrytoinneissa oli ongelmia, laitehankinnoissa oli viivästymisiä ja kaikkia suunniteltuja fyysistä läsnäoloa vaativia kohtaamisia ja tilaisuuksia ei pystytty toteuttamaan suunnitelluissa aikatauluissa. Osalle hankkeista henkilöstön rekrytointeihin liittyvät haasteet liittyivät siihen, että henkilöstöä oli vaikea saada, koska he osallistuivat hyvinvointialueiden valmistelutyöhön. Hankkeet kuitenkin pystyivät kehittämään vaihtoehtoisia muotoja toteuttaa hankkeita ja hankkeet pystyttiin pääsääntöisesti toteuttamaan suunnitelluissa aikatauluissa. Joillekin hankkeille myönnettiin lisää aikaa ja hanke saatiin tai tullaan samaan tavoitteiden mukaisesti toteutettua.

Päätelmät jatkotyötä varten:

1. Ohjelma tulisi kirjata keväällä 2023 aloittavan hallituksen hallitusohjelmaan ja sen rahoitusta tulisi lisätä merkittävästi vuosien 2020-2023 rahoituskehikkoon nähden. Tämä on perusteltua yhtäältä ikäkysymysten merkityksen kasvusta ja toisaalta niihin vastaamiseksi laadittujen laajojen vaikuttavuustavoitteiden saavuttamiseksi.
2. Jatkossa tulisi nykyistä vahvemmin painottaa poikkihallinnollista yhteistyötä sekä ohjelma- että hanketasolla. Jatkotyöstämisessä poikkihallinnollisuuden lisääminen myös aluetasolla on tärkeää. Vaikuttavuustavoitteiden välillä on vahvaa synergiaa.
3. Jatkossa ohjelman yhtenäisyyttä ja koherenssia tulisi vahvistaa. Toimeenpanossa tulisi tähdätä isompiin ja yhteneväisempiin ohjelma- ja toimeenpanokokonaisuuksiin.
4. Rahoitus olisi hyvä kohdentaa ohjelmille ja hankkeille jo hallituskauden alussa, jotta ohjelmaa voitaisiin toteuttaa pitkäjänteisesti koko hallituskauden ajan ja toimintamallien hyödyt pystyttäisiin osoittamaan
5. Jatkossa tulisi keskittyä ensimmäisen ikäohjelmakauden tuloksien ja toimintamallien hyödyntämiseen, juurruttamiseen ja levittämiseen. Useissa hankkeissa toimintamallien kehittämisessä päästiin hyvään vauhtiin, mutta juurruttaminen ja levittäminen vaatii vielä työtä.
6. Toteutettavien toimenpiteiden valinnan tulisi pohjautua tutkittuun tietoon niiden ja vaikuttavuudesta. Tärkeää on lisätä tavoitteiden ja toimenpiteiden konkretiaa ja mitattavuutta. Ikäohjelman toteutumisen arvioimiseksi toimenpiteitä käynnistettäessä tulisi tehdä nykytilan kuvaus keskeisten tavoitteiden osalta, valita mittarit ja indikaattorit sekä perustella valinnat ja kuvata millä tavoin haluttu muutos ilmenee valituissa indikaattoreissa.
7. Hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi sekä palvelujen parantamiseksi
 - Jatkokehittämisessä tulisi pohtia ikäihmisten laajempaa toimintakyvyn, osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden tukemista toimenpidetähtämissä.
 - Raskaan palvelun tarvetta tulisi vähennetään oikea-aikaisilla, joustavilla ja palvelutarpeen mukaisilla palveluilla. Hyvinvointialueiden tukeminen niiden toimeenpanossa on keskeistä palvelujen kestävyuden, riittävyyden ja saatavuuden kannalta.
 - Yhdyspintatyötä tulisi vahvistaa hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen välillä. Tällä on vaikutusta hyvinvoinnin lisääntymiseen ja kustannusten kasvun hillitsemiseen.
 - Työhyvinvointia tulee edistää ja työuria pidentää. Tällä vastataan merkittävästi työvoimapulaan. Samoilla toimenpiteillä on keskeinen vaikutus ikääntyvien työntekijöiden veto- ja pitovoima tekijöihin

Liite

Ikäohjelman ohjausryhmän jäsenet:

Taru Koivisto, johtaja, sosiaali- ja terveysministeriö (puheenjohtaja)
Tarja Myllärinen, johtaja, Kuntaliitto (varapuheenjohtaja)
Minna-Liisa Luoma, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Pirjo Inkinen, henkilöstön kehittämispäällikkö, maa- ja metsätalousministeriö
Tommi Laanti, asuntoneuvos, ympäristöministeriö
Salla Toppinen-Tanner, johtaja, Työterveyslaitos
Maria Wakeham-Hartonen, erityisasiantuntija, oikeusministeriö
Marja-Leena Lantto, ylitarkastaja, Valvira
Jari Lepistö, pelastusylitarkastaja, sisäministeriö
Teija Mikkola, neuvotteleva virkamies, valtiovarainministeriö
Mikko Martikainen, neuvotteleva virkamies, työ- ja elinkeinoministeriö
Mikael Åkermarck, neuvotteleva virkamies, liikenne- ja viestintäministeriö
Juha Luomala, sosiaalineuvos, sosiaali- ja terveysministeriö
Sirkku Jyrkkiö, lääkintöneuvos, sosiaali- ja terveysministeriö
Erja Mustonen, erityisasiantuntija, sosiaali- ja terveysministeriö
Satu Karppanen, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö (asiantuntijasihteeri)
Marjaana Pennanen, projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriö (asiantuntijasihteeri)

Ikäohjelman toimeenpanoryhmän jäsenet:

Satu Karppanen, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö (puheenjohtaja)
Teija Hammar, johtava asiantuntija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (varapuheenjohtaja
9.9.2022 lähtien)
Anja Noro, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (varapuheenjohtaja
9.9.2022 asti)
Marianne Selkäinaho, maaseutuylitarkastaja, maa- ja metsätalousministeriö
Petra Heikkinen, asiantuntija, opetus- ja kulttuuriministeriö
Päivi Kurikka, hankepäällikkö, oikeusministeriö (1.2.2023 alkaen)
Sini Lahdenperä, hankepäällikkö, oikeusministeriö (31.12.2022 asti)
Jari Lepistö, pelastusylitarkastaja, sisäministeriö
Raija Hynynen, asuntoneuvos, ympäristöministeriö
Mikael Åkermarck, neuvotteleva virkamies, liikenne- ja viestintäministeriö
Anni Kaukoranta, kehittämispäällikkö, työ- ja elinkeinoministeriö
Anssi Tulkki, ylitarkastaja, Valvira
Ilpo Karonen, ylitarkastaja, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Jaana Laitinen, tutkimusprofessori, Työterveyslaitos
Anna Haverinen, erityisasiantuntija, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

Anni Lausvaara, toiminnanjohtaja, Vanhustyön keskusliitto
Katja Borodulin, toiminnanjohtaja, Ikäinstituutti
Virpi Dufva, toiminnanjohtaja, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI
Seija Viljamaa, erityisasiantuntija, sosiaali- ja terveysministeriö (asiantuntijasihteeri)
Marjaana Pennanen, projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriö (asiantuntijasihteeri)

Ikäohjelman osallisuusfoorumien kokoonpanot:

Henkilöstöpaneelin jäsenet:

Jaana Laitinen, tutkimusprofessori, Työterveyslaitos
Hannele Komu, palvelujohtaja Siunsote
Minna Aittakallio, asiantuntija, Superliitto
Miia Inna, palvelupäällikkö Eksote
Marjaana Pennanen, projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriö
Satu Karppanen, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö
Anna Kukka, neuvottelujohtaja KT Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat
Arja Laitinen, johtaja HALI ry
Saara Hassinen, toimitusjohtaja, Terveysteknologia ry.
Kati Peltonen, TKI- johtaja LAB ammattikorkeakoulu
Terhi Tevameri, kehittämisasiantuntija, KEHA-keskus
Anu Olkkonen-Nikula, toimialajohtaja, Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Niina Kaukonen, toimialuejohtaja, Etelä-Savon hyvinvointialue
Mervi Flinkman, työvoimapolitiittinen asiantuntija, Tehy
Eija Rieppo, toimialajohtaja, Siun sote
Laura Simik, toimitusjohtaja, Sailab
Anna Haverinen, erityisasiantuntija, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

Järjestöjen osallisuusfoorumien jäsenet:

Katja Borodulin, toiminnanjohtaja, Ikäinstituutin Säätiö (1.2.2022 lähtien)
Päivi Topo, toiminnanjohtaja, Ikäinstituutin Säätiö (14.1.2022 asti)
Katariina Suomu, toiminnanjohtaja, Muistiliitto
Sari Tervonen, toiminnanjohtaja, Omaishoitajaliitto
Anni Lausvaara, toiminnanjohtaja, Vanhustyön keskusliitto
Virpi Dufva, toiminnanjohtaja, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI
Jaakko Tuomi, asiantuntija, seniorivaikuttaja
Kari Itkonen, asiantuntija, seniorivaikuttaja
Mailis Jaakkola, asiantuntija, seniorivaikuttaja
Tuulikki Petäjaniemi, asiantuntija, seniorivaikuttaja
Vappu Taipale, asiantuntija, seniorivaikuttaja

Tieteellisen neuvoston jäsenet:

Riitta Suhonen, professori, Turun yliopisto (puheenjohtaja 8.12.2022 lähtien)
Anja Noro, professori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (puheenjohtaja 9.9.2022 asti)
Marko Elovainio, professori, Helsingin yliopisto
Harriet Finne-Soveri, tutkimusprofessori emerita, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Anne Koivisto, professori, Helsingin yliopisto
Anne Kouvonen, professori, Helsingin yliopisto
Ismo Linnosmaa, professori, Itä-Suomen yliopisto
Helinä Melkas, professori, Lappeenrannan–Lahden teknillinen yliopisto
Kaisu Pitkälä, professori, Helsingin yliopisto
Sari Rissanen, professori, Itä-Suomen yliopisto
Timo Sinervo, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Marja Vaarama, professori emerita, Itä-Suomen yliopisto
Heli Vaartio-Rajalin, professori, Åbo Akademi
Satu Karppanen, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö
Marjaana Pennanen, projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriö

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-676-1
ISSN pdf: 2490-0966